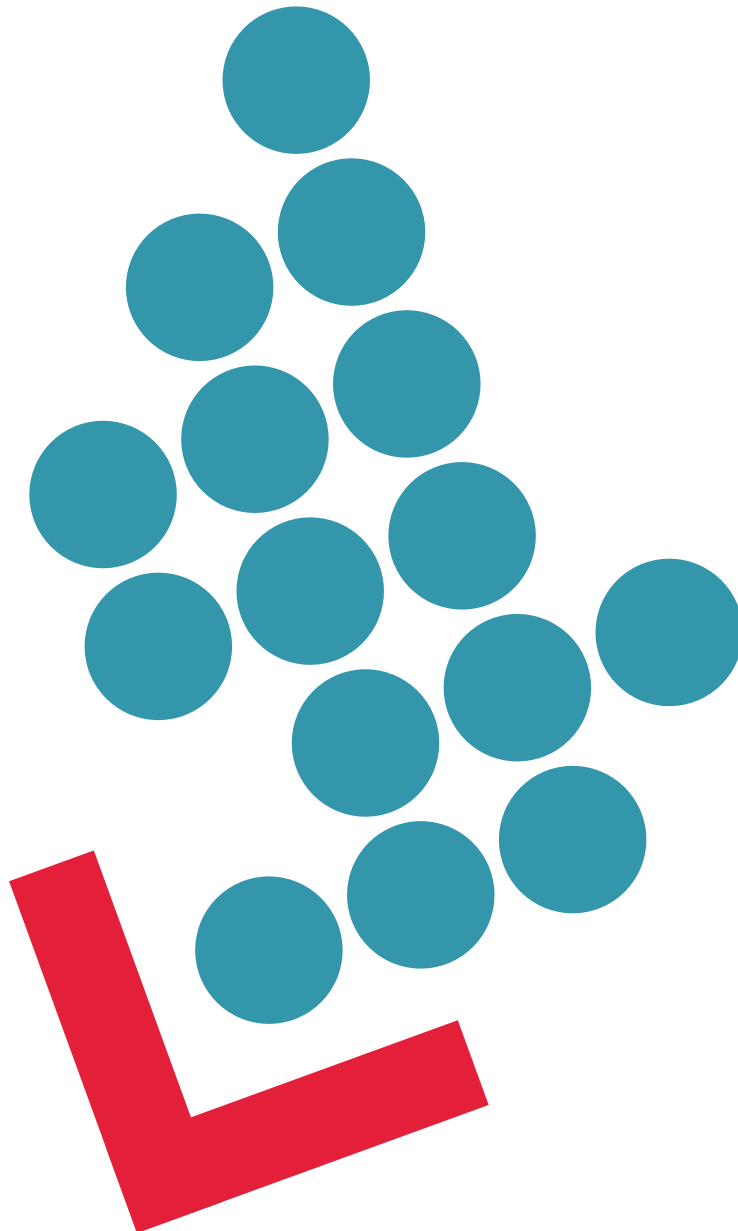

Vägar till nya jobb

Program för en ny närings-
och regional utvecklingspolitik

Innehållsförteckning

Förord.....	3
Sammanfattning.....	3
1 Utslagning och förnyelse.....	6
Global konkurrens och specialisering.....	8
Hotas jobben i Sverige?.....	9
2 Helhetssyn på tillväxten.....	10
Mer arbetad tid och ökad produktivitet.....	10
Tillväxt för hållbar utveckling.....	11
Läge för tillväxt.....	11
LOs tillväxttrappa.....	12
3 Utmaningarna.....	13
Andelen äldre ökar.....	13
Fler i arbete.....	14
Ohälsotalen måste ned.....	17
Växande regional obalans.....	20
4 En ny näringspolitik.....	22
Vad menas med näringspolitik?.....	22
Sverige har bra näringsklimat.....	23
Globaliseringen ändrar villkoren.....	24
Statens roll - skapa förutsättningar.....	24
Kopplingen till arbetsmarknadspolitiken.....	26
Stimulera regionalt ansvarstagande.....	28
Förebyggande insatser.....	28
Fler entreprenörer.....	29
5 Starkare regioner.....	31
Bygg starka näringsregioner.....	32
Myndighetssamverkan med regionalt tillväxtfokus.....	33
Regionalt anpassad företagsutveckling.....	34
Strategi för utlokalisering.....	35
6 Förnyelsens arenor.....	36
Bygg regionala innovationssystem.....	37
Bättre samverkan kring tillväxtprogrammen.....	37
Stimulera klusterbildningar.....	38
Skapa starkare industriella utvecklingscentra - IUC.....	40
Utveckla arbetsplatsens innovationssystem.....	40
7 Näringsliv i utveckling.....	42
Näringslivet idag.....	42
Utvecklingsfrågor.....	44
Jobben skapas inom tjänstesektorn.....	47
Satsa på kunskapsbaserad industri.....	49
8 Förnyelse i offentliga sektorn.....	52

	Samverkan kring upphandling	53
	Export av välfärdstjänster	54
9	Kunskap för tillväxt	55
	Gymnasieskolans yrkesprogram behöver förbättras	57
	Vuxenutbildningen.....	61
	Arbetsmarknadsutbildningen	62
	Kompetensutveckling i arbetet	62
	Eftergymnasial utbildning.....	64
10	Mer behovsriktad forskning.....	66
	Näringslivets FoU växer – men är sårbar	67
	Förbättra utdelningen från svensk högskoleforskning.....	67
	Stärk forskningsinstituterna	68
	Stärk sambanden mellan de mindre företagen och forskningen	69
	Förnya FoU-samarbetet mellan stat och näringsliv	69
11	Bygg infrastruktur för regional utveckling	70
	Transporter i samverkan	71
	Säkra basindustrins energiförsörjning.....	72
	Stöd till IT-utbyggnad.....	73
	Avveckla bostadsbristen genom nybyggnad och upprustning.....	73
12	Kapitalförsörjning för tillväxt.....	75
	Säkra tillgången till såddkapital.....	75
	Riskkapital till regionerna.....	76
	EU-medel som regionalt riskkapital	77
13	Ordning och reda i företagen	78
14	Vilken roll har facket?	79
	LO och förbunden	80
	LO-distrikten och LO-facken i kommunerna	80

Förord

I det här programmet sammanfattas LOs politik för näringspolitik och regional utvecklingspolitik. För LO är näringspolitiken viktig eftersom den syftar till att utveckla produktionen av varor och tjänster och därmed medverka till en varaktig sysselsättning. Den ska samverka nära med den regionala utvecklingspolitiken som syftar till att öka regionens egen växtkraft.

Programmet bygger till stor del på de delrapporter som tidigare arbetats fram inom LOs närings- och regionalpolitiska projekt.¹ Syftet med programmet är att utgöra en plattform för LOs opinionsbildande arbete kring närings- och regionalpolitiken men även vara ett stöd för förbundens samt LO-distriktens och LO-fackens i kommunerna regionala och lokala arbete med dessa frågor. Programmet är utarbetat inom LOs näringspolitiska enhet.

Sammanfattning

Strukturuomvandlingen – utslagningen av jobb och framväxten av nya företag och nya jobb – sker i allt snabbare takt. Dramatiska förändringar har alltid varit en del av verkligheten inom industrin. Det nya idag är att allt fler länder deltar i den globala ekonomin och att omvandlingen idag berör såväl industri- som tjänsteproduktion.

Svenska företag möter idag allt hårdare konkurrens, både i vårt närområde och från snabbt växande ekonomier i Asien. Den här utvecklingen riktar ett starkt förändringstryck mot den svenska arbetsmarknaden där industrisysselsättningen gradvis minskar medan service- och tjänstejobben alltmer tagit över.

Sverige har ändå klarat den nya konkurrenssituationen bättre än många andra länder. Tillväxten de senaste tio åren har varit snabbare än i de flesta EU-länder. Men den höga tillväxten har inte räckt till för att pressa tillbaka arbetslösheten. Dessutom har många människor slagits ut från arbetsmarknaden genom sjukdom och förtidspensionering. Att så många människor står utanför arbetsmarknaden är en social tragedi och ett stort ekonomiskt slöseri.

Den ekonomiska politiken och arbetsmarknadspolitiken är viktiga verktyg för att hålla uppe efterfrågan och aktivitet i ekonomin och därmed sysselsättningen. Men det behövs också en sammanhållen näringspolitik som ökar produktionsförmåga och konkurrenskraft

¹ Alla behövs 1 och 2 (2001 och 2005), Pengar sökes (2001), Tänk intermodalt (2001), Svenska krusbär (2002), Innovation och arbetsliv (2003), I vulkanens skugga (2003).

samt bidrar till att anpassa ekonomin till de förändringar som sker i Sverige och omvärlden.

Näringspolitiken bör inriktas på en tydligare målstyrning inom avreglerade marknader, en mer närings- och regionalpolitiskt inriktad statlig ägarpolitik, samt utbildnings- och exportbefrämjande insatser för nya entreprenörer.

Hänsyn måste tas till varje regions speciella förutsättningar. Regioner som brottas med hög arbetslöshet och ohälsa är regioner som sedan lång tid påverkats kraftigt av struktur- omvandling, men nu även av globalisering i flera fall. Den regionala utvecklingspolitiken inriktas nu tydligare mot att stimulera ekonomiskt ansvarstagande och självständighet snarare än stödåtgärder till regioner och företag.

Det regionalpolitiska stödet ska ha som mål att skapa stabila strukturer för näringslivsutveckling inom såväl industri som tjänsteproduktion. Inriktningen ska vara att öka de svaga regionernas förmåga att knyta an till den globala ekonomin och de exportmöjligheter som erbjuds där. Särskild betoning bör läggas på att bygga starkare regionala innovationssystem. Befintliga organ för företagsutveckling bör göras färre men starkare. Samtidigt måste nationella myndigheter ges ett tydligare uppdrag att samverka till stöd för en tillväxtinriktad regional utvecklingspolitik.

Sverige behöver större och mer självständiga regioner, som kan ta ett större ansvar för den egna utvecklingen och stimulera företagande och innovationer. Mycket talar för att nuvarande länsindelning ersätts med ett mindre antal men mer resursstarka näringsregioner. Sådana regioner skulle ha bättre förutsättningar att åstadkomma resultat när det gäller jobbskapande, innovationsstöd, kapitalförsörjning och företagssamverkan.

Arenorna för förnyelsearbetet behöver stärkas. Förutom regionala innovationssystem krävs att näringsliv, fack och forskning engageras bättre i de regionala tillväxtprogrammen, att klusterbildningar och företagsnätverk stimuleras, att verksamheten vid IUC – industriella utvecklingscentra – breddas och stärks samt att ett mer innovativt arbetsliv utvecklas där arbetstagarna ges möjlighet att medverka i utvecklingsarbete.

Omvandlingen av svenskt näringsliv inriktas mot ökad internationalisering. Det kräver ökad satsning mot kunskap, vidareförädling och förflyttning framåt i värdekedjorna. Ökad brukaranpassning bör göras till en svensk konkurrensfördel. Integration mellan varu- och tjänsteproduktion bör vidareutvecklas.

I Sverige arbetar fyrtio procent inom privat tjänstesektor. Tjänsteproduktionens betydelse för ekonomi och sysselsättning idag behöver uppmärksammas liksom dess framtida utvecklingspotential. Det behövs en samlad strategi för att tillvarata dessa möjligheter i samverkan mellan samhälle och näringsliv. Forsknings- och utvecklingsarbete kring tjänsteproduktionens möjligheter behöver stärkas. Väsentligt ökad marknadsföring nationellt och internationellt av svensk tjänsteproduktion – inte minst med koppling till turistnäringen – bör genomföras. Kompetens- och arbetsorganisatorisk utveckling behövs för att göra tjänstesektorn mer kunskapsintensiv.

Industrin är samtidigt kärnan i ett antal starka produktionsområden där Sverige idag är världsledande. Dessa verksamheter har strategisk betydelse för teknik- och produktivitetens utveckling samt exporten. Grunden för detta är en mer kunskapsbaserad produktion såväl i basindustri och mogna verksamheter som i nya specialiserade industriföretag. Kopplingen mellan tillverkning och forsknings- och utvecklingsverksamhet måste betonas liksom arbetet med att utveckla produktionsorganisationen. Nationella centra eller nätverk för utveckling av industriproduktion och industrinära tjänster bör etableras.

Yrkesutbildningarna behöver utvecklas. Näringsliv och offentliga verksamheter behöver bli bättre på att identifiera utbildningsbehoven. Samhället bör bygga upp en mer sammanhållen infrastruktur för utbildningen. Arbetet med validering av kunskaper som inhämtats utanför utbildningssystemet behöver utvecklas.

Gymnasieskolans yrkesförberedande program attraherar i många fall för få ungdomar trots goda framtidsutsikter. Ansvar för yrkesprogrammen bör föras till regional nivå för att säkra kvalitet och sammanhållen fördelning kommunerna emellan. Regionala yrkesutbildningscentra bör inrättas. Arbetsmarknadsutbildningens koppling till utbildningssystemets infrastruktur bör utredas. Den kvalificerade yrkesutbildningen (KY) behöver anpassas bättre till arbetsmarknadens behov. Ett nytt styrsystem för högskolans finansiering krävs för att via riktade insatser säkra kvaliteten i utbildningarna samt nå en bättre regional förankring.

Sverige ska konkurrera med kunskap och avancerad teknik i både tjänste- och varuproduktion vilket kräver att alla behöver rätt till vidareutbildning för att utvecklas i jobbet. Kompetensutveckling måste gå hand i hand med ”det goda arbetet” och ett förändringsarbete i företagen som tar till vara de anställdas kunskaper.

Statens forskningsmedel bör i ökad grad gå till strategiska behov i samhälle och näringsliv. Högskolans forskningsresultat behöver omsättas mer i kommersiell produktion. Utvecklingen mot färre och mer samverkande forskningsinstitut bör stödjas via ökad statlig basfinansiering. Initiativet med riktade forskningsmedel till mindre företag bör vidareutvecklas.

Sverige har generellt sett gott om riskkapital, men det har ofta saknats pengar för tidiga satsningar i nya lovande företag. Medel ur EUs strukturfonder bör användas för att bygga upp regionalt riskkapital.

Strategiska satsningar på infrastrukturen är avgörande för tillväxten. En hög investeringsnivå krävs inom transportsystemet för att klara underhåll och nybyggnad. Samordning av transportslagen via stråk- och nödsystem bör stärkas och knyts till transeuropeiska transportnät. Med en maxtaxa i kollektivtrafiken kan pendling över kommun- och länsgränser stimuleras och därmed vidga arbetsmarknadsregionerna och chanserna för arbetslösa att få jobb.

Industrins energiförsörjning måste tryggas på konkurrenskraftiga villkor. Omställningen av energisystemet behöver ske långsiktigt. Förnybara alternativ bör främst stödjas via forsknings- och utvecklingsinsatser. Ingen förtida kärnkraftsavveckling. Utfasning görs när högt ställda säkerhetskrav ej kan tillgodoses. Konkurrensen på elmarknaden behöver skärpas bland annat genom ökad nordisk överföringskapacitet.

Staten bör även fortsättningsvis säkra utbyggnaden av bredbandsnätet för att underlätta företagsetableringar och regional tillväxt samt medverka till ökad och mer verksamhetsanpassad IT-användning i mindre företag. Ett nationellt dialogforum kring den framtida IT-politiken bör inrättas.

Kampen mot ekonomisk brottslighet måste intensifieras. Kollektivavtalets ställning för att hävda arbetsrätt och konkurrensneutralitet behöver stärkas liksom de fackliga kontrollmöjligheterna. Lagstiftningen som reglerar kontrollen av entreprenörer vid upphandling bör förbättras.

Fackets näringspolitiska roll behöver utvecklas. Den fackliga intressebevakningen kan kompletteras med ökad aktivitet kring utveckling av företag och offentliga verksamheter. Fackföreningsrörelsen bör utveckla en mer samlad syn och strategi för tjänstesektorns utveckling samtidigt som integrationen mellan industri- och tjänstesektor behöver stärkas. LO och förbunden har ett övergripande ansvar för att bedriva opinionsbildnings- och utbildningsarbete kring näringspolitiska frågor.

1 Utslagning och förnyelse

Gislaved, Västervik, Degerfors, Nynäshamn – ortsnamn som blivit symboler för hård globalisering och utslagning av jobb. Utslagning och förnyelse är de två krafter som styr den ständiga omvandlingen av ekonomin. Under 1900-talet ägde processen rum inom Sveriges gränser, då människor gick från jordbruket till industrin. Under sextio- och sjuttio-talet blev det branscher som teko och varven som drabbades av strukturomvandlingen då konkurrensen kom från Sydeuropa och Asien.

Det nya idag är att allt fler länder deltar i den globala ekonomin och att omvandlingen berör såväl varu- som tjänsteproduktion. Men globaliseringen är inte bara ett hot utan bär också med sig möjligheter. Sammantaget har öppenhet för konkurrens över gränserna varit en starkt bidragande orsak till den höga levnadsstandard vi har idag i Sverige.

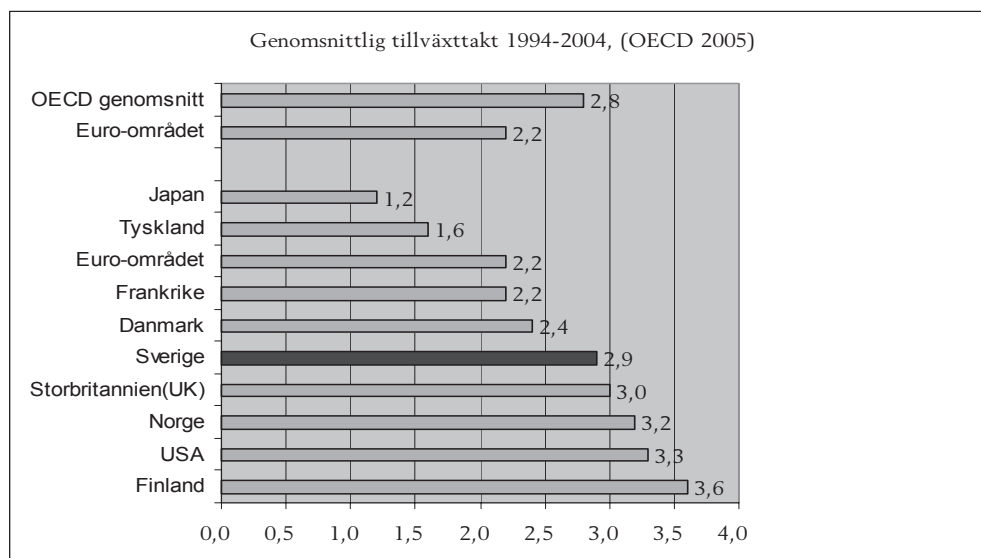
Strukturomvandlingen är inte ny. Utslagningen av jobb och framväxten av nya företag och nya jobb har alltid varit en del av verkligheten. Den har varit tydligast inom industrin men pågår mer i det tysta även inom servicenäringarna. Tillverkningsindustrins lokalisering utanför storstadsregionerna har gjort många orter starkt beroende av dessa ofta dominerande företag vilket medfört betydande påfrestningar när nedläggningarna kommit. Dramatiken i industrisektorn motsvaras av en mer utspridd och därmed mindre uppmärk-

sammad strukturomvandling och personalomsättning i handel, hotell och restaurangnärning samt annan serviceverksamhet. Till detta kommer neddragningarna inom offentlig sektor vilka innebär ett trendbrott i svensk ekonomi. Ofrivilligt deltidsarbete utgör dessutom en dold arbetslöshet inom stor del av tjänsteverksamheten.

Totalt har sysselsättningen ökat den senaste tioårsperioden, inom den kunskapsintensiva tjänstesektorn med nästan 50 procent. Inom industrin minskade dock sysselsättningen med ca 20 000 jobb under perioden. Regionalt är skillnaderna stora.

Långvarig arbetslöshet. Sverige har dock ett allmänt attraktivt näringsklimat som stimulerar till investeringar och utveckling. De senaste tio åren har tillväxten i Sverige legat högre än i de flesta EU-länder, i genomsnitt 2,9 procent per år. Men den höga tillväxten har inte räckt till för att hålla upp sysselsättningen. Bara under en mycket kort period under den här tioårsperioden har den öppna arbetslösheten legat under 4 procent. Under tiden har dessutom antalet personer som förtidspensionerats och lämnat arbetsmarknaden länge ökat, även om viss utplaning skett under senare tid.

Diagram 1. Genomsnittlig tillväxttakt 1994-2004

Källa: OECD 2005

I takt med att allt fler i befolkningen blir äldre växer försörjningsbördan för den yrkesaktiva generationen. Att då ha stora grupper stående vid sidan av arbetsmarknaden är i längden ohållbart. För att den svenska välfärden långsiktigt ska kunna vara väl utbyggd krävs att fler kommer i arbete. För det behövs – förutom en aktiv ekonomisk politik – en näringspolitik som tar sikte på utveckling av näringsliv och arbetsmarknad efter varje regions speciella förutsättningar.

Global konkurrens och specialisering

Konkurrenstrycket från allt mer expanderande låglöneländer ska inte underskattas, men inte heller överskattas. Fortfarande sker Sveriges handelsutbyte till drygt 80 procent med världens rika industriländer. De jobb som flyttar ut går för det mesta inte till låglöneländer utan till andra rika länder.

Den globala konkurrensen yttrar sig i en alltmer omfattande specialisering, men även mer slimmad organisation av produktionen. Företag och regioner utvecklar de specialiteter som gör dem särskilt konkurrenskraftiga och ger komparativa fördelar. Det är nu viktigt att fortlöpande investera i ny teknik, ny infrastruktur, kontinuerligt höja arbetskraftens kunskaper och utveckla arbetsorganisationen.

Världshandeln med varor och tjänster har mer än tredubblats sedan 1985. Investeringarna har ökat ännu mer. Värdet av aktier och andra värdepapper som handlas över gränserna har tiodubblats.

Under 1980-talet tog de sktigerekonomierna – Sydkorea, Taiwan, Singapore och Hongkong steget in på världsmarknaden. Under 1990-talet har Indien och Kina, världens två folkrikaste stater, utvecklats till stora exportörer (tillsammans svarar de dock ännu inte för mer än ca 3 procent av Sveriges import, med Kina som den dominerande exportören). Tyngdpunkten i aktiviteten i världsekonomin rör sig mot Asien.

Med låga kostnader för arbetskraft, ökande kompetens och med stöd av omfattande utländska investeringar utövar de nya produktionsländerna ett starkt omvandlingstryck på de äldre industriländerna. För Sveriges del har den här utvecklingen betytt att takten i strukturomvandlingen stegrats, men också att nya exportmöjligheter öppnats på de asiatiska marknaderna.

Vem vinner på globalisering? Det finns många föreställningar om globalisering. En vanlig missuppfattning är att det mesta av produktionen kommer att samlas i det land som har de lägsta lönerna. Det är fel framför allt för att det är så mycket mer än bara löner som avgör var ett företag lägger sin produktion. En annan missuppfattning är att globaliseringen gynnar alla alltid. Så är det inte. Vissa grupper kommer under viss tid att förlora på den ökade konkurrensen. De som mister jobben är förlorare till dess att de hittar ett nytt jobb.

Globalisering handlar om strukturomvandling på global nivå. Den fackliga synen på strukturomvandling är i grunden positiv – förutsatt att vi kan påverka dess inriktning och hantera dess effekter. Det måste även gälla globala förändringar. Hur många nya jobb skapas och var? Vad händer dem som blir arbetslösa? Det är nödvändigt att de som drabbas stöds solidariskt av det samhället som gör förtjänster på globaliseringen.

Hotas jobben i Sverige?

Det är inte så att Sverige raskt håller på att tömmas på jobb. Situationen är svår på flera håll men inte så ödesmättad som man skulle kunna tro av de svarta rubrikerna om utflyttningen av jobb. De senaste fem åren – den tid då låglönekonkurrensen accelererat – har t ex antalet sysselsatta i Sverige ökat med ca 100 000 tack vare expansionen inom tjänster och service. Ingenting tyder heller på att en öppen handel långsiktigt skulle vara ett minus för oss. Tvärtom, som litet exportinriktat land är vi beroende av att handeln över gränserna är så fri som möjligt. Och även om arbetskraftskostnaderna i Asien ligger på en tiondel eller en tjugondel av de svenska är det därmed inte säkert att en utflyttning är ekonomiskt lönsam.

Företag agerar okritiskt. Alldeles för många företag har trendmässigt flyttat ut verksamhet. Anders Kinnander, professor i tillverkningsystem på Chalmers, hävdar att svensk industri har möjlighet att öka sin produktivitet med 30-50 procent, men att potentialen inte utnyttjas därför att intresset för produktion och arbetsorganisation är för lågt inom många företag och i samhället.

En undersökning av 267 verkstadsföretag visar att lönsamheten var bäst hos de företag som inte flyttat ut några jobb alls. – Om företaget vill öka lönsamheten och produktiviteten måste de satsa på den egna verksamheten. Det finns ingen genväg som heter outsourcing eller flytt till låglöneländer, kommenterar Lars Bengtsson, professor i innovationsteknik vid högskolan i Gävle.

Om å andra sidan en utflyttning av produktion är noggrant övervägd och välgrundad behöver den heller inte vara enbart negativ för sysselsättningen i Sverige. Det finns många exempel på att företag väljer att behålla produktutveckling och mer avancerad produktion i Sverige. Utflyttningen kan då t o m stärka företaget och jobben på längre sikt.

Men det är viktigt att företagen väger in samtliga faktorer vid beslut om produktionens förläggning, inte bara lönekostnaden utan också närhet till marknader och kunder, kunskapsnivån hos arbetskraften, flexibiliteten vid förändringar, möjligheten till produktutveckling o s v.

Invest in Sweden Agency (ISA) har presenterat en rapport om svenska företag som flyttat tillbaka tillverknin g till Sverige. Ett av de starkaste skälen för återflytt är att det blivit alltför långa avstånd mellan utveckling och tillverknin g. Ett annat är den öppna svenska företagskulturen. En av ISA-rapportens sammanfattande slutsatser är att Sverige erbjuder goda förutsättningar för produktion av avancerade produkter och tjänster.

Många aktörer inom näringsliv, statsmakter, myndigheter, forskning och fackliga organisationer måste samverka proaktivt i det förnyelsearbete som nu behövs.

Den första försvarslinjen är att förhindra utslagningen genom att öka den egna konkurrenskraften. Det kan t ex ske via effektivare produktion och lägre produktionskostnader inom befintlig verksamhet. Eller genom att ta ett steg framåt i värdekedjan via mer

kunskapsintensiva och avancerade varor och tjänster. Eller genom produktionssamverkan med andra aktörer t ex via integrering av varu- och tjänsteproduktion.

Den andra försvarslinjen är att möta den utslagnings som är oundviklig med en hög takt i förnyelsen på arbetsmarknaden, d v s att se till att det är ett stort tillflöde av nya jobb som kan ersätta de gamla jobben. Eftersom sysselsättningen i de stora exportföretagen, bl a på grund av deras expansion, numera växer mest utanför Sverige blir det allt viktigare att även stimulera nyföretagande och utvecklingen av mindre och medelstora företag. Den stora utmaningen ligger i göra såväl befintliga som nya företag mer kunskapsintensiva inom både varu- och tjänsteproduktion.

2 Helhetssyn på tillväxten

Tillväxten – ökningen av produktionen – gör det möjligt att höja levnadsstandarden i ett land. Det var den starka tillväxten under ”rekordåren” på 1950- och 1960-talen som lade grunden för den moderna välfärdsstaten Sverige. Vi har sedan dess haft en varierande tillväxttakt och befinner oss idag inte i tätt position, mycket beroende på att höga tillväxttal lättast åstadkoms i ekonomier som börjar från en låg nivå. I internationella välfärdsundersökningar ligger Sverige som regel mycket långt fram. Det hindrar inte att tillväxtbehovet är fortsatt stort för att klara framtida välfärdskrav.

Mer arbetad tid och ökad produktivitet

Tillväxt kan åstadkommas på två sätt – genom fler arbetade timmar eller genom höjd produktivitet, d v s att vi får ut mer produktion per arbetad timma.. I de flesta fall innebär ökad tillväxt också att sysselsättningen ökar. Kortsiktigt kan dock snabbt stigande produktivitet innebära att behovet av anställda minskar i en del företag. Efterhand leder dock de ökade inkomsterna från den stigande produktionen till att efterfrågan ökar, ny produktion tillkommer och fler människor får jobb. Med ett ökat antal arbetade timmar stiger också inkomsterna i den offentliga sektorn och välfärden kan förbättras utan att skatteinivån därför behöver höjas.

LOs strategi för arbete och utveckling bygger på en helhetssyn där åtgärder på olika plan tillsammans leder till ökad tillväxt. Tillväxten påverkas både av konjunkturpolitiken samt den närings- och strukturpolitiska åtgärder inom ramen för den mer långsiktiga ekonomiska politiken. D v s det behövs både en politik för att hålla efterfrågan uppe och utjämna svängningarna i konjunkturen samt en politik som mer långsiktigt anpassar produktion och arbetsmarknad till de förändringar som sker i Sverige och i omvärlden.

Tillväxt för hållbar utveckling

Arbetarrörelsens politiska framgångar ifråga om sysselsättning och välfärd har varit intimt förknippade med en stabil ekonomisk tillväxt. Det är bara från en växande produktion som man kan skapa en varaktig fördelningspolitik. Men den materiella tillväxten har med tiden ofta ifrågasatts för att ha medfört rovdrift på natur och människor. Detta har tvingat oss att alltmer diskutera tillväxtens roll och innehåll.

Vi har dock kunnat visa att det är formerna för produktionen och inte tillväxten i sig som varit problemet. Genom att verka för produktion som bygger på avancerad rening av utsläpp, utfasning av farliga kemikalier och minskad användning av fossila bränslen, recirkulering av metaller och andra ändliga resurser samt att ej överförbruka förnybar råvara kan vi utveckla en hållbar industriproduktion. Vi är inte där ännu men färdvägen är den rätta. Mängden förorenande utsläpp har också sjunkit dramatiskt samtidigt som produktionen ökat. Den största framtida utmaningen ligger i att skapa en produktion som ger minskad klimatpåverkan. Åtgärder i form av energieffektivisering och utveckling av hållbara produktionssystem kan samtidigt minska denna påverkan och skapa nya jobb.

För att motivera fortsatt ekonomisk tillväxt är det nödvändigt att stärka arbetet för såväl rena produktionssystem som rena produkter. Ur facklig synvinkel är emellertid detta inte tillräckligt för att vi ska kalla samhällsutvecklingen i stort för hållbar. LOs vision om hållbar utveckling kräver också ett hållbart arbetsliv där alla ska kunna arbeta fram till ordinarie pensionsålder vid god hälsa.

Läge för tillväxt

Sverige har idag ett bra utgångsläge för ökad tillväxt i ekonomin, vilket också är nödvändigt. En åldrande befolkning och ökande vård- och omsorgsbehov kräver en långsiktig förbättrad tillväxttakt. Sverige har förutsättningar i form av en väl utbildad arbetskraftsreserv, en fungerande lönebildning, låg inflation och sunda statsfinanser. Vi har sedan ett par år tillbaka en ökad investeringstakt i industri och privat tjänstesektor. Som nämnts ovan har vi även förbättrade möjligheter att öka produktionen utan motsvarande ökade miljöpåverkan.

Samtidigt som den ekonomiska politiken kan bidra till en ökad efterfrågan i ekonomin är det näringspolitikens uppgift att varaktigt medverka till att utveckla landets produktionsförmåga och öka behovet av arbetskraft. Det sker genom att stimulera näringslivet till nya investeringar, bygga upp transportsystem och annan infrastruktur, bedriva forsknings- och utvecklingsarbete samt stärka kunskapsbildningen via utbildningssystemet. En viktig och alltmer uppmärksam del i verksamheten är det regionalt anpassade tillväxtarbete som är under uppbyggnad.

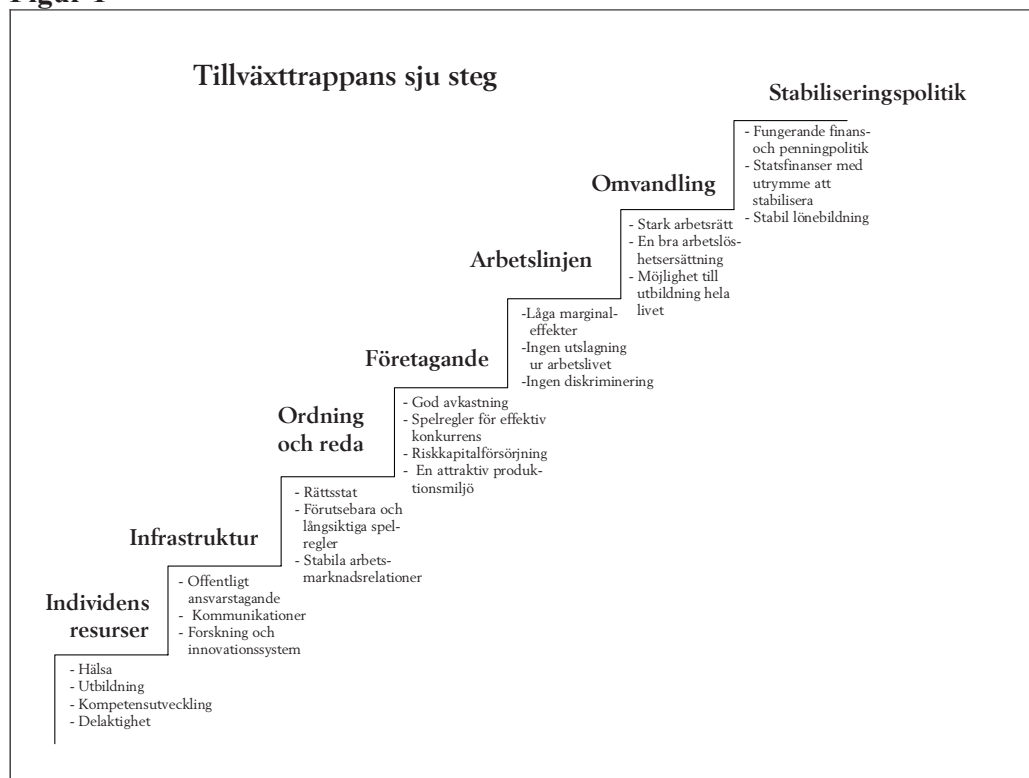
En fråga många idag ställer sig är om det faktum att få nya jobb skapas trots god ekonomisk utveckling innebär ett trendbrott där sambandet mellan tillväxt och nya jobb är

brutet, att vi fått se jobless growth. Farhågorna är värda att tas på allvar men hittills tyder det mesta på att hög tillväxt utan att nya jobb skapas är ett tillfälligt fenomen. Under historien har produktiviteten ökat olika mycket under olika perioder och senare års höga produktivitet är sannolikt en huvudförklaring till den begränsade mängden nya jobb.

LOs tillväxttrappa

Helhetssyn på tillväxten handlar om att sammanföra flera olika verksamheter och politikområden till en samverkande helhet. Vi har åskådliggjort vår tankemodell med hjälp av en ”tillväxttrappa”. I den ses tillväxten som följderna av insatser på en rad olika områden över ett brett fält.²

Figur 1

- **Individens resurser.** Det är resultatet av människors arbete som skapar välstånd och tillväxt. Välutbildad och välmående befolkning är en viktig förutsättning för tillväxt.

² Tillväxttrappan presenterades i ”LOs strategi för arbete och utveckling ” (2004)

- **Infrastruktur.** En väl utbyggd infrastruktur ökar produktiviteten. Samhället måste ha ett avgörande inflytande över transportsystem, telekommunikationer, energiförsörjning och byggande för att säkra tillgänglighet över hela landet.
- **Ordning och reda.** Alla anställda ska garanteras rättvisa löner och anställningsvillkor. Företag ska följa lagar och spelregler och myndigheterna ska se till att reglerna efterlevs. Följs regler och kollektivavtal skapas likvärdiga konkurrensvillkor.
- **Företagande.** Avgörande för tillväxten är att företag växer. Det ska vara attraktivt att driva företag i Sverige, alltifrån små lokala verkstads- eller serviceföretag till multinationella koncerner.
- **Arbetslinjen.** Det ska löna sig att arbeta. Samhället ska stödja snabb återgång vid arbetslöshet och sjukdom.
- **Omvandling.** Den starka omvandling som drivs fram av ett ökat internationellt konkurrenstryck måste kombineras med trygghet i förändringen för de människor som berörs. Arbetsrätt och kollektivavtal måste värnas.
- **Stabiliseringspolitik.** För att ekonomin ska fungera bra för företag och människor krävs stabilitet på nationell nivå i både lönebildning och ekonomisk politik.

3 Utmaningarna

Sverige står de närmaste åren inför flera stora utmaningar när det gäller arbete och utveckling. Först har vi den demografiska utvecklingen som förvandlar Sverige till ett land med en allt äldre befolkning. Med en växande andel äldre och en allt mindre andel yrkesaktiva i befolkningen kommer det att bli allt svårare att hålla uppe antalet arbetade timmar i den svenska ekonomin. Till detta kommer ett antal mer akuta problem. Det första är att minska den alltför höga arbetslösheten. Det andra är att få bukt med den höga ohälsan. Det tredje är att motverka en ökande regional obalans.

Andelen äldre ökar

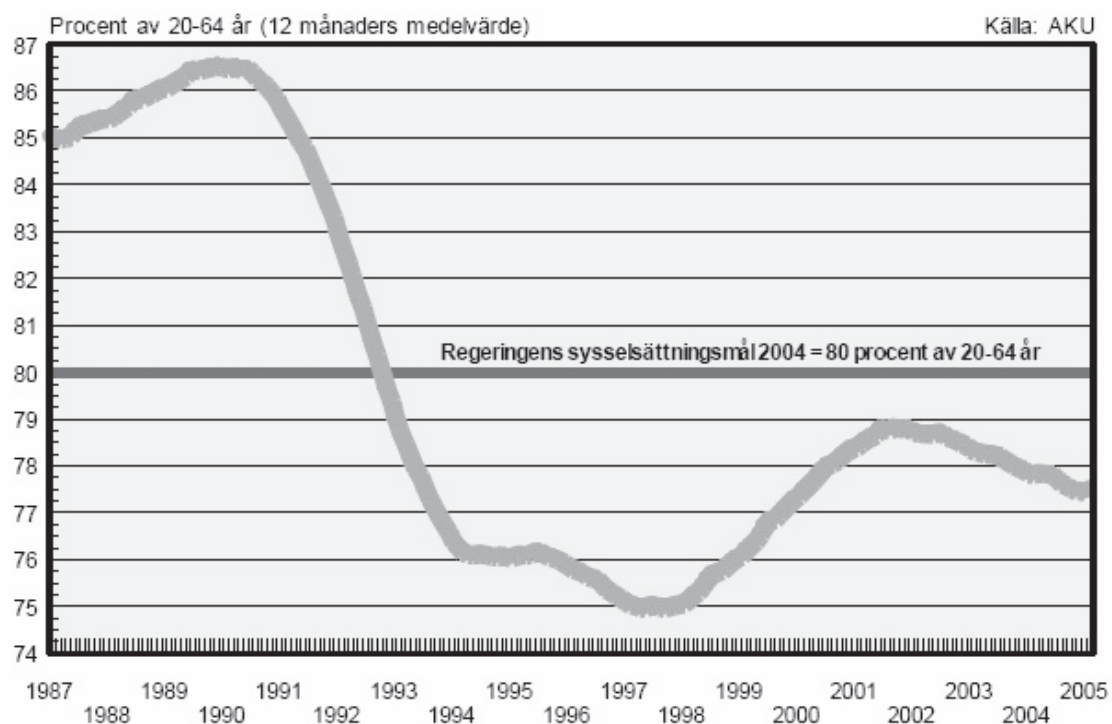
Sverige har för närvarande en äldre befolkning jämfört med de flesta andra länder. Andelen äldre kommer dessutom att öka kraftigt de närmaste decennierna. Men även i andra industriländer växer andelen äldre och de demografiska problemen kommer att bli en stor fråga på den internationella dagordningen de närmaste åren.

Samtidigt minskar andelen av befolkningen som är i arbetsför ålder. I Sverige är andelen 20-64-åringar bland de lägsta i industriländerna. Vi kompenserar dock den låga andelen av befolkningen i arbetsför ålder med en mycket hög sysselsättningsgrad. Mätt som andelen sysselsatta i befolkningen 20-64 år ligger Sverige över genomsnittet inom EU.

Fler i arbete

1990 var andelen sysselsatta i arbetskraften 20-64 år drygt 86 procent. Aldrig tidigare har så många varit sysselsatta i Sverige. Under den ekonomiska krisen i början av 1990-talet sjönk dock sysselsättningsgraden dramatiskt. Sedan dess har sysselsättningsgraden åter ökat men ligger fortfarande långt under toppen från 1990. Sysselsättningsgraden ligger också under regeringens mål på 80 procent.

Diagram 2. Sysselsatta 1987 – feb. 2005

Andelen av en människas liv som ägnas åt lönearbete har minskat beroende på en allt längre tid i utbildning men också på tidigare pensionering – frivilligt eller via utslagning från arbetsmarknaden – samt att vi lever längre som pensionärer.

Idag är bara 23 procent av 16-19-åringarna och drygt hälften av alla 20-24-åringar i arbete. Samtidigt har på bara några decennier antalet år som en pensionär i genomsnitt har

kvar att leva efter 65-årsdagen ökat med tre år, från 14 år (män) och 17 år (kvinnor) vid 1970-talets början till 17 år respektive 20 år idag.

Vi behöver arbeta fler timmar. Under lång tid har antalet arbetade timmar i Sverige legat stilla. Eftersom det framförallt är antalet arbetade timmar som bestämmer hur mycket välfärden kan byggas ut utan att skatterna behöver höjas är det av stor betydelse att antalet arbetade timmar ökar.

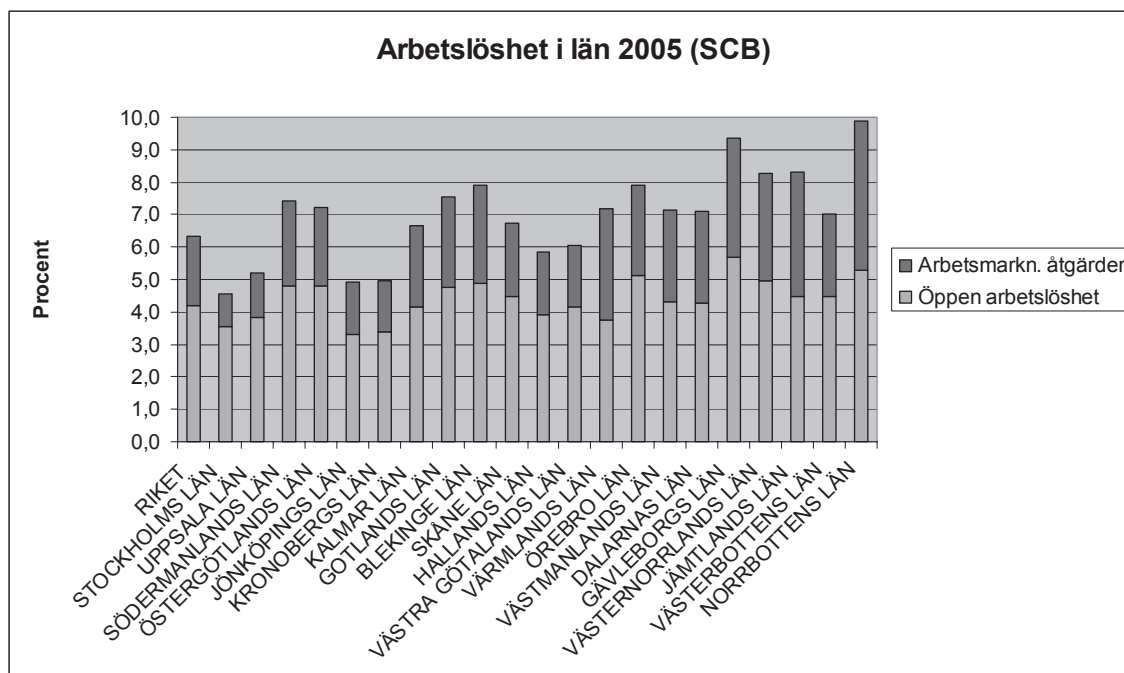
Ett viktigt åtgärdsområde gäller det omfattande deltidsarbetet bland kvinnor inom LO-kollektivet, främst tjänstesektorn. Många vill utöka sin arbetstid vilket försvåras av arbetets utformning inom dessa områden. Förutsättningarna för ökat arbetstidsuttag behöver analyseras och åtgärder vidtas alltifrån attitydpåverkan till arbetsorganisatorisk översyn, utbildning och aktiv familjepolitik. Rätt till heltid bör vara norm för hela arbetsmarknaden.

Med tanke på det ökade antalet pensionärsår är det inte orimligt att fler äldre vid god hälsa arbetar längre än tidigare och att den genomsnittliga faktiska pensionsåldern stiger. Det skulle både ge den enskilde högre pension och bidra till en starkare samhälls-ekonomi. Men då måste också arbetslivet bli mer anpassat till de äldres förutsättningar.

Sverige behöver också ta bättre vara på den arbetsvilja som finns hos den stora gruppen svenskar med utländsk bakgrund. Invandrare i Sverige har lägre sysselsättningsgrad än befolkningen som helhet. Det gäller särskilt dem som är födda utanför Europa. Medan den genomsnittliga förvärvsfrekvensen låg på 77 procent för män och 73 procent för kvinnor var den för invandrare utanför Europa endast 52 respektive 45 procent 2003. Åtgärder mot etnisk diskriminering måste bli en prioriterad tillväxtpolitisk fråga.

Arbetslösheten varierar. Arbetslösheten i Sverige varierar kraftigt mellan olika delar av landet. Medan den totala arbetslösheten i Danderyd och Lomma var ca 3 procent 2004 så var den i Haparanda och Söderhamn 16-18 procent. Diagrammet nedan visar situationen länsvis vad gäller öppen arbetslöshet och arbetsmarknadsåtgärder.

Diagram 3. Arbetslösheten i länen 2005

Källa: SCB

Det är också viktigt att se hur arbetslösheten varierar i olika typer av kommuner. Som tabell 1 visar var arbetslösheten i storstäderna som helhet nära genomsnittet, men klart under detta i förortskommunerna. Även pendlingskommuner och varuproducerande kommuner låg under snittet. Högst arbetslöshet fanns som väntat i glesbygdskommunerna.

Tabell 1. Arbetslöshet i olika kommungrupper 2004

(Enl. SKLs definition. Procent av befolkningen i förvärvsaktiv ålder – öppen arbetslöshet + åtgärdsprogram)

	Arbetslöshet	Andel av totalt arbetslösa	Andel av totala arbetskraften
Storstäder	6,3	18,3	17,7
Förortskommuner	4,0	10,1	15,4
Större städer	6,9	31,7	27,9
Pendlingskommuner	5,2	5,4	6,3
Glesbygdskommuner	8,1	4,3	3,2
Varuproducerande kommuner	4,7	4,8	6,3
Övriga kommuner, mer än 25 000 inv.	6,6	14,7	13,4
Övriga kommuner, 12 500-25 000 inv.	6,6	7,5	6,9
Övriga kommuner, mindre än 12 500 inv.	6,7	3,2	2,8
Riket	6,1	100	100

Källa: AMS, SKL samt LOs beräkningar.

Under 1990-talet minskade de arbetsmarknadspolitiska åtgärderna kraftigt relativt sett. Det är förhållandevis färre som idag får del av de längre utbildningar som faktiskt leder till jobb. Samtidigt får de grupper som genomgår aktivitetsgarantin inte alltid fäste på arbetsmarknaden.

Öka efterfrågan på arbetskraft. För att på allvar förändra nuvarande situation måste behovet av arbetskraft öka. Via den ekonomiska politiken kan konsumtionen stimuleras vilket normalt leder till att produktionen och efterfrågan på arbetskraft ökar. Generell stimulanspolitik kan emellertid medverka till överhettning där arbetskraftsefterfrågan redan är hög. Dessutom är arbetslösheten endast delvis betingad av konjunkturen. Strukturarbetslöshet finns ofta trots efterfrågan på arbetskraft beroende på brist på yrkeskunligt folk. Därför behövs en näringspolitik som utvecklar styrkorna i varje region via utbildning, kompetensutveckling, investeringar och innovationsfrämjande åtgärder.

Arbetskraftsinvandring. Som långsiktig lösning på arbetskraftsbehoven nämns ofta arbetskraftsinvandring. Sverige har dock redan en öppen arbetsmarknad. Mellan år 2000 och 2004 beviljades drygt 104 000 arbetstillstånd. Därtill kommer den fria rörligheten på EU/EES gemensamma arbetsmarknad. Ett rimligt antagande är att den år 2005 tillfört ytterligare ca 30 000 personer på den svenska arbetsmarknaden. Det finns i nuläget inte något uppenbart behov av ökad arbetskraftsinvandring. Kraven på sådan tycks snarast motiveras av möjligheten att få arbetskraft till ett lägre pris. Sveriges gränser ska vara öppna, men arbetskraftsbrist ska vara ett grundkrav för arbetstillstånd.

Ohälsotalen måste ned

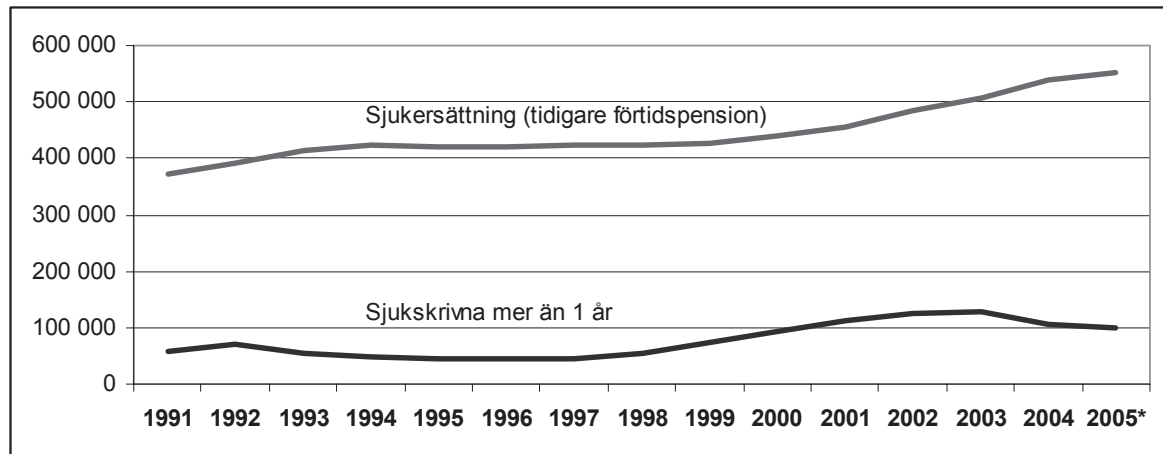
Antalet personer med sjuk- och aktivitetsersättning (förtidspensionering) har stigit till rekordnivåer och uppgick 2004 till 540 000 personer, nära 10 procent av den arbetsföra befolkningen. Kostnaderna för sjuk- och aktivitetsersättning och långtidssjukskrivningar uppgick 2004 till 72,7 miljarder kronor, motsvarande 2,8 procent av BNP.

Ohälsoproblemet är inget senkommet fenomen utan har förvärrats gradvis genom åren. Liknande tendenser finns också i andra rika industriländer. De långa sjukskrivningarna har nu börjat minska, men hittills som följd av att allt fler långtidssjuka förtidspensionerats.

Brister i arbetslivet. Viktiga förklaringar till de höga ohälsotalen är utslagning från arbetslivet på grund av brister i arbetsmiljö och inflytande. Det ökade konkurrenstrycket har drivit upp tempot i produktionen och slimmat arbetsorganisationen samtidigt som vi haft stora nedskärningar och omställningar i kommunala och statliga verksamheter. Åtgärder i form av rehabilitering har varit otillräckliga.

Den ökade ohälsan kan i hög grad knytas till att arbetskraften gradvis blir äldre. Vi har också en större andel äldre sysselsatta än andra länder och den andelen av arbetskraften har dessutom ökat under senare år. Vi kan emellertid samtidigt konstatera att ohälsan ökat kraftigt även bland de unga.

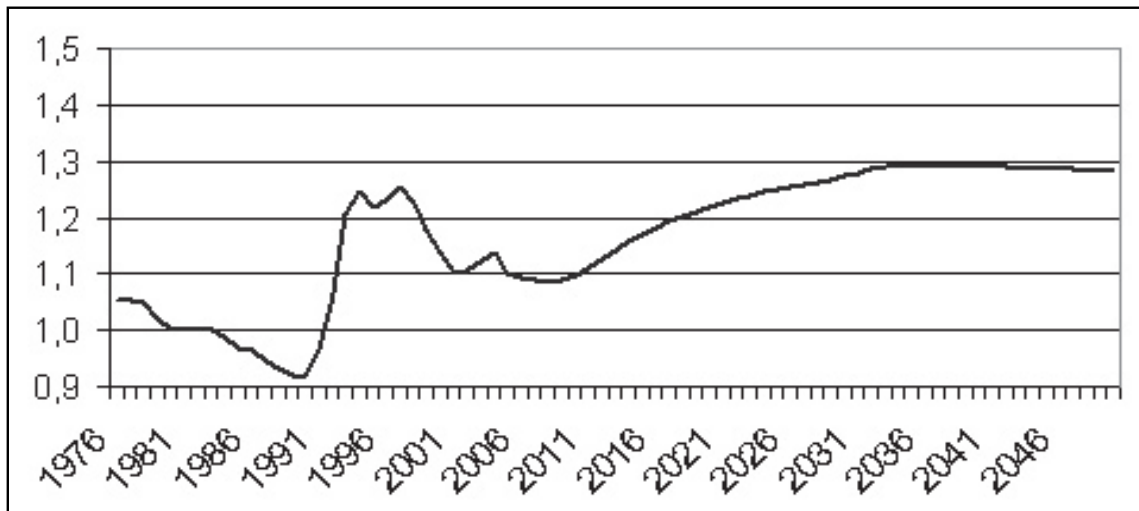
Diagram 4. Färre långtidssjukskrivna, fler med sjukersättning

Källa: Försäkringskassan. * Uppgifterna för 2005 är t o m juli för långtidssjukskrivningar respektive augusti för sjukersättning.

Ohälsan är också ett ekonomiskt problem. En stor del av de offentliga resurserna måste avsättas till passiv ersättning istället för till verksamhet som sjukvård, omsorg om barn och gamla eller utbildning. Ett mått på den ekonomiska belastning som läggs på den yrkesaktiva befolkningen är den s k försörjningskvoten. I den relateras antalet barn och gamla till befolkningen i yrkesaktiv ålder (20-64).

Diagram 5. Försörjningskvoten 1976-2046

Källa: SCB

Även yrkesaktiva kostar. Det är en vanlig föreställning att det är unga och äldre som står för den absoluta merparten av utgifterna i offentlig sektor. Men nästan hälften av de offentliga utgifterna går faktiskt till befolkningen i yrkesverksam ålder, delvis som följd av kostnaderna för hög arbetslöshet och höga ohälsotal. Sammantaget medför arbetslöshet och oförmåga att sysselsätta människor med nedsatt arbetsförmåga ett omfattande dränage på den svenska arbetsmarknaden. Drygt 1 miljon personer, 18,5 procent av befolkningen i åldrarna 20-64 år, var i genomsnitt arbetslösa, förtidspensionerade eller långtidssjukskrivna under 2004. Med bättre rehabilitering och mer diversifierade arbetsmarknader skulle sannolikt dessa tal kunna minska.

Samtidig ohälsa och arbetslöshet. Det finns ett tydligt regionalt mönster i utbredningen av arbetslöshet och ohälsa. I orter med hög arbetslöshet är det också för det mesta fler som är långtidssjukskrivna eller förtidspensionerade. Att det existerar en sådan samvariation mellan ohälsa och arbetslösheten i olika delar av landet är inte särskilt överraskande.

Den totala arbetslösheten var i exempelvis Västerbotten 2004 ca 2 procentenheter högre än i Jönköpings län. Men den sammanlagda andelen som antingen är förtidspensionerade eller långtidssjukskrivna uppgår till 11,3 i Jönköping medan den är 16,5 i Västerbotten. Om man lägger ihop arbetslöshet och ohälsa blir skillnaden mellan länen sammanlagt 7 procentenheter.

Det här förklaras inte primärt av att invånarna i Västerbotten skulle vara förhållandevis sjukare än invånarna i Jönköpings län utan av andra faktorer. En viktig sådan är befolkningens ålderssammansättning i regionerna, ju fler äldre desto högre är ohälsotalen.

En annan viktig faktor är de skilda förutsättningarna på arbetsmarknaden beroende på skillnader i näringsstruktur. Till detta kommer att olika regioner drabbats olika hårt av omvärldsförändringarna. I vissa fall slår globaliseringen och det internationella konkurrenstrycket igenom medan det i andra mer handlar om en sedan lång tid pågående strukturomvandling där nya verksamheter inte vuxit fram tillräckligt.

Lagstiftningen har tidigare gjort det möjligt för enskilda försäkringskassor att ta hänsyn till det lokala arbetsmarknadsläget vid bedömningen av arbetsförmågan. Idag är det sjukdom och påföljande arbetsoförmåga som medger sjukersättning (förtidspension). I praktiken förefaller emellertid den faktiska möjligheten att få jobb ännu ha betydelse för bedömningen av arbetsförmågan. Där jobb finns kan försäkringskassan ställa större krav på den försäkrade att söka jobb innan en prövning sker, medan kraven sannolikt blir lägre på orter och i regioner med få lediga jobb. Där jobb finns kan aktiv rehabilitering också kännas mer motiverad.

Exakt hur stor del av ohälsotalen som orsakas av en svag arbetsmarknad är svårt att bedöma. Men uppenbart är att på orter med en svag arbetsmarknad som är dåligt anpassad till människors arbetsförmåga behöver strukturåtgärder sättas in som knyter orten och dess befolkning till starkare och vidgade arbetsmarknadsregioner.

Ett tankeexperiment: Om lägsta ohälsan och arbetslösheten gällde hela Sverige.

Jönköpings län har landets lägsta kostnader för ersättningar vid arbetslöshet och ohälsa. Sammanlagt är det 16,1 procent av befolkningen i åldrarna 20-64 som har antingen arbetslöshetsersättning, sjuk – och aktivitetsersättning eller sjukersättning för mer än 365 dagar. I hela Sverige är samma siffra 18,5 procent.

Ett tankeexperiment för att belysa omfattningen av de resurser som ohälsan och arbetslöshet berövar samhället: Antag att utgifterna för ersättning i alla län låg på samma nivå som i Jönköpings län. Då skulle ytterligare 135 000 personer kunna stå till arbetsmarknadens förfogande. Om de också får jobb kommer de att bidra till landets tillväxt, samtidigt som samhällets kostnader för ersättningarna skulle minska med 71 miljarder kronor.

Växande regional obalans

Sverige uppfattas ofta som ett mycket homogent land med små skillnader mellan olika regioner. I själva verket är skillnaderna betydande i många avseenden.

Befolkningen växer snabbast i regioner med högskolor och i storstadsregionerna. Alla andra regioner utvecklas långsammare än genomsnittet. De allra minsta regionerna minskar sedan lång tid tillbaka sin befolkning och kommer, enligt prognoserna, att fortsätta göra det. Befolkningsminskningen är grovt sett lokaliserad till Norrland (förutom större städer som Umeå, Luleå, Sundsvall m fl), skogslänen, Bergslagen och Götalands inland. Nedgången kan inte förhindras överallt, men däremot går det att utveckla många små och stora regioncentra som kan bära upp arbetsmarknad och näringsliv i en region.

Figur 2. Procentuell befolkningsutveckling mellan 1990 och 2003

Kartan visas hur kommunernas befolkning förändrats sedan 1990. Ett tydligt geografiskt mönster framkommer. Mellan åren 1990 och 2003 hade 53 kommuner en befolkningsminskning på över tio procent. 107 kommuner har haft en befolkningsminskning mellan tio och en procent. 39 kommuner har under perioden ökat sin befolkning med minst tio procent.

□	> -10%	(53)
◻	-10 - -1%	(107)
◻	-1% - 1%	(23)
◻	1%-10%	(67)
◻	>10%	(39)

Källa: Svenska Kommunförbundet och SCB

Utbildningsnivån skiljer sig också starkt åt mellan regionerna. Medan drygt 30 procent av befolkningen har eftergymnasial utbildning i Stockholms och Uppsala län gäller det endast 20 procent i Dalarna och Gävleborg.

Branschstrukturen varierar starkt. De kunskapsintensiva tjänsterna sysselsätter 30-40 procent av befolkningen i Stockholm och Uppsala medan motsvarande tal för Jönköping och Halland är mindre än 20 procent. Jönköpings län har däremot 25 procent sysselsatta i arbetsintensiv industri, medan den representerar mindre än 5 procent i Stockholm.

Riskkapitaltillgången har en avgörande betydelse för en regions möjligheter att investera i nya projekt. Även här är skillnaden stor mellan länen. Stockholm och Västerbotten har t ex hög andel riskkapitalinvesteringar. På Gotland, i Dalarna och Södermanland har däremot mycket få företag tillgång till riskkapital.

4 En ny näringspolitik

Vad menas med näringspolitik?

Med näringspolitik menas politiska insatser för att utveckla produktionen av varor och tjänster. Näringspolitik är en del av den ekonomiska politiken och handlar om att förbättra förutsättningarna för företag att växa. Det kan vara strukturåtgärder som investeringar i transportsystem eller innovationspolitiska insatser som spridning av forskningsresultat.

Näringspolitiken omfattar i varierande grad följande sakområden:

- Infrastruktur (Transportsystem, IT och telekommunikation, energiförsörjning, bostadsförsörjning och tekniska system)
- Innovationssystem (System för framtagning, spridning och användning av ny kunskap om varor och tjänster)
- Riskkapitalförsörjning (Åtgärder för att säkra riskkapital för såväl nya som etablerade företag över hela landet)
- Regional utvecklingspolitik (Tillväxtbefrämjande insatser i samverkan stat region)

Näringspolitiken behöver dessutom samverka med:

- Ekonomisk politik (Exempelvis företagsbeskattning och ekonomiska stimulansåtgärder)
- Arbetsmarknadspolitik (Exempelvis arbetsmarknadsanalyser, arbetsmarknadsutbildning)
- Forskning och Utveckling (Lokalisering, omfattning och inriktning av FoU inom högskolan samt politik för FoU vid institut och inom näringslivet)
- Utbildning (Lokalisering, omfattning och inriktning av ungdoms- och vuxenutbildning samt högskoleutbildning liksom kompetensutveckling i arbetslivet)

Näringspolitiken är inriktad på relativt långsiktiga strukturförändringar och kan via samordning av skilda insatser sammantaget få en starkare effekt än vad de enskilda åtgärderna ger var för sig. Näringspolitikens insatser för att stimulera tillväxten ställs ibland i motsatsställning till sociala välfärdskrav. Det finns dock ingen sådan ödesbestämd motsättning, även om avvägningen mellan kompensatoriska och investeringsstimulerande insatser kan innehålla svårigheter i en öppen och utlandsberoende marknadsekonomi. Välfärdssamhällets framtid liksom sysselsättningen är beroende av att industri- och tjänsteproduktionen hela tiden förnyas. Alternativet till en socialt medveten näringspolitik är att bara invänta marknadens lösningar på frågor som bristande kollektiva transporter, yrkesutbildning för kommande behov eller riskkapital i glesbygd.

Sverige har bra näringsklimat

Många internationella bedömare vittnar om att Sverige har allmänt goda förutsättningar för företagande. Regelmässigt rankas Sverige som ett av de bästa länderna i världen när det gäller framtidsutsikterna för ekonomin. Välutbildad arbetskraft, bra infrastruktur, brett och avancerat IT-kunnande och goda offentliga finanser är plusfaktorer som brukar lyftas fram av de utländska bedömarna. Ett annat bevis på det är att Sverige genom åren lockat till sig betydande utländskt kapital för investeringar.

Några traditionella svenska styrkefaktorer:

- Väl utbildad arbetskraft som kan ta ansvar och arbeta självständigt
- Platta organisationer med öppen företagskultur
- God förmåga att utveckla komplexa produkter och avancerade produktionssystem
- Fackliga organisationer som bejakar förändring och teknisk utveckling
- Samsyn i stort mellan arbetsmarknadens parter om spelreglerna på arbetsmarknaden
- Väl utbyggd infrastruktur
- Väl utbyggd samhällsservice med barnomsorg som frigör arbetskraft
- Serviceinriktade och obyråkratiska myndigheter. Liten förekomst av korruption

Våra styrkor till trots – näringsklimatet är ständigt ifrågasatt. Det finns också ett fortlöpande behov av förändringar till följd av globalisering och hårdnande konkurrens. I grunden kommer också konflikter mellan företagsintressen och allmänna välfärdintressen, eller snarare mellan arbete och kapital, alltid att finnas.

Kritiken handlar framförallt om att skattesystemet anses motverka nyföretagande och näringslivsutveckling. Krav på välfärd för alla i kombination med en åldrande befolkning kommer ofrånkomligen att motivera ett fortsatt högt skatteuttag.

Under de senaste åren har olika förändringar skett på skatteområdet. Avvecklingen av arvs- och gåvoskatten med syfte att underlätta generationsskiften i mindre företag och reformeringen av de s k 3:12 reglerna, vilken sänker inkomstskatten för småföretagare, har genomförts. LO menar att dessa åtgärder noga bör följas, för att undersöka om dessa och liknande åtgärder kan motiveras av tillväxtskäl. Det är viktigt att företagsbeskattningen inte skapar inlåsnings effekter som motverkar företagets vilja att växa.

Ett viktigt inslag framöver är regeringens arbete med regelförenklingar för framförallt mindre företag. Exempelvis är målet att minska regelbördan inom skatteområdet med 20 procent till 2010.

Strukturen och utformningen av skattesystemet är viktig. Ett bra skattesystem ger stabila och förutsägbara spelregler för företagen. Systemet ska bidra till konkurrensneutralitet mellan företag genom att motverka skattefusk. Frågor om företagsbeskattningen bör vara med i den kommande skatteöversynen som regeringen aviserat. Olika justeringar av bl a skattesystemet måste kunna prövas, men det går aldrig att komma ifrån att ytterst är det bara produktionen som kan betala välfärden. Nivåförändringar i skattesystemet är heller inte avgörande för företagandet – det är istället vår kunskapsnivå och förekomsten av fungerande samhällssystem.

Globaliseringen ändrar villkoren

Det internationella konkurrenstryck som beskrivits ovan medför inte bara strukturförändringar i näringslivet, det ändrar även politikens villkor. Utrymmet för nationellt avvikande ekonomisk- eller näringspolitik minskar. Behovet av samspel och allianser med andra länder när det gäller villkor för handel, kapitalrörelser och investeringar ökar.

Inom EU siktar den s k Lissabonprocessen till att göra unionen till världens mest dynamiska och konkurrenskraftiga kunskapsregion till 2010. Det ska ske genom aktiv utbildnings-, forsknings- och innovationspolitik som sätter europeiskt näringsliv och samhälle i kunskapsfronten, men även genom utvecklad välfärds- och miljöpolitik. Även om möjligheterna att nå målet till 2010 är små är processen viktig och för Sveriges del som liten och exportberoende nation nödvändig att bejaka. Svårigheten ligger i att balansera de sociala och sysselsättningspolitiska mål vi har mot alltför ensidiga liberaliseringskrav i detta arbete. Vår uppgift är att påvisa att också den sociala agendan behövs för en produktiv arbetsmarknad. Avgörande för näringspolitikens styrka ligger idag ändå i dess förmåga att möta omvärldsförändringar.

Statens roll - skapa förutsättningar

Statens huvudsakliga roll i näringspolitiken är att föra en politik som ökar landets produktionsförmåga och medverkar till växtkraft i regioner och branscher. Staten ska skapa förutsättningar för företagande och investeringar. Statens roll är marknadskompletterande, pådrivande, infrastrukturbyggande, kunskapsbyggande, och – i minskande grad – detaljreglerande.

En effektiv konkurrenspolitik. Ur näringspolitiskt perspektiv är det viktigt att konkurrens på olika marknader fungerar tillfredställande. På en konkurrensutsatt marknad är det företaget som mest effektivt kan producera de varor och tjänster som efterfrågas, som slår ut det mindre effektiva företaget. För att det skall fungera krävs att företag konkurrerar på lika villkor. Ingen marknad kan fungera väl utan tydliga spelregler och regleringar. Staten har därför en central roll att det finns ändamålsenliga regler och effektiv tillsyn.

Efterlevnaden av konkurrenslagstiftningen brister på många punkter. Det behövs en skärpning av lagstiftningen som gör att överträdelser blir mer kostsamma. Sanktionerna måste verka avskräckande och stå i relation till den skada överträdelserna orsakar samhällsekonomi och konsumenter samt inte minst – seriösa konkurrenter. LO anser det är nödvändigt att följa upp den lagändring som förväntas för att se om den får avsedd effekt.

Det fackliga löftet, kollektivavtalet, är en viktig del som också bidrar till att likvärdiga konkurrensvillkor skapas mellan olika företag. Det utvecklas i kapitel 13. Offentliga upphandlingar är också ett verktyg för att främja konkurrens på lika villkor, vilket berörs i kapitel 8.

Det finns, utöver den direkta regelkontrollen, även behov av att mer övergripande se till att konkurrensbegränsning och oligopol-tendenser motverkas. Ett exempel kan hämtas från dagligvaruhandeln där de dominerande kedjornas varumärken tenderar att styra leverantörerna av livsmedel och andra varor i en riktning mot mer ensidiga sortiment. Det är angeläget att staten följer och utvärderar tendenser mot alltför dominerande företagskoncentrationer inom områden där samhällsligt inflytande saknas.

Strategiprogram för branschutveckling. En särskild statlig näringspolitisk uppgift är att initiera och ge stöd till utvecklingsprogram för olika branscher. Det är naturligt att näringslivet intar en huvudroll i det gemensamma utvecklingsarbetet med politiskt och ekonomiskt stöd från statsmakterna och kunskapsstöd från forskningen. Idag finns strategiprogram framtagna för IT/Telekombranschen, fordonsindustrin, läkemedels-, bioteknik och medicinteknikindustrin, skogs- och träindustrin, metallurgiindustrin samt flyg- och rymdindustrin. Strategiprogrammen är i hög grad inriktade mot industriell utveckling inklusive industrinära tjänster. De anger visioner och utvecklingsmöjligheter, strategiska forskningsinsatser, kommersialisering av kunskaper, samverkansbehov, viktiga tillämpningsområden, kompetensförsörjning mm. Programmen ger en bra start för det nationella arbetet. Uppgiften nu blir att fullfölja arbetet i branscher och regioner med aktiv samverkan mellan alla berörda parter. Motsvarande insatser behöver även utvecklas för tjänsteproduktionen i övrigt.

Avreglering kräver målstyrning. Sverige har på kort tid genomfört flera av- eller omregleringar av tidigare statliga monopolverksamheter där man i varierande grad öppnat för konkurrerande kommersiella företag. Det gäller telemarknaden, inrikesflyget,

järnvägen, posten, taxi och elmarknaden. Konkurrensen har förvisso ökat men förväntade prissänkningar har i flertalet fall uteblivit. Istället har många arbetstagare upplevt försämrade arbetsvillkor.

En återgång till de gamla samhälleliga monopolen är dock inte realistisk, därtill är den internationella trenden med marknadsutsättning för stark. Men uppenbart är att regelsystem och kontroll av de avreglerade områdena behöver stärkas och ett samhälleligt ägande bör säkras där särskilda behov finns. Utrymmet för detaljreglering från statens sida har minskat radikalt, utan att tydliga verksamhetsmål formulerats.

De av- och omreglerade marknaderna utgör viktiga samhällsfunktioner – de är något av samhällets blodomlopp. Det är därför nödvändigt att även privata aktörer förmås ta sitt ansvar. Staten bör ställa tydliga krav på hög kvalitet på de tjänster som produceras och att de blir tillgängliga samt prisvärda för alla medborgare. Vidare är det nödvändigt att företagen inom dessa områden förmås agera långsiktigt, investera för framtiden och bedriva aktiv teknikutveckling. Inte minst inom sistnämnda område har avregleringen medfört kraftigt minskad aktivitet. Samhällets instrument för att styra marknadernas aktörer är ännu för trubbiga. Det är nödvändigt att instrumenten för såväl målstyrning som utvärdering utvecklas.

Tydligare ägarpolitik. Staten är också en betydande ägare av strategiskt viktiga företag som Vattenfall, LKAB och SJ. Motiven för ägandet har skiftat men den gemensamma nämnaren har i de flesta fall varit att viktiga samhällsintressen stått på spel. Som ägare kan staten spela en viktig näringspolitisk roll genom medveten ägarstyrning.

I dagsläget saknas dock en tydlig näringspolitisk linje i statens agerande som ägare. Även i företag där behovet av ägarstyrning är stort har oklarhet rått om vilken roll staten egentligen ska spela. Staten bör framför allt agera långsiktigt och ta större hänsyn till samhällsekonomiska intressen än andra ägare. Näringspolitiskt betyder det även att se till att de statliga bolagens investerings- och övriga verksamhet tydligare samspelar med den regionala utvecklingspolitiken. Ett sätt att få mer enhetlig styrning av de statliga bolagen är att skapa en samlad ägarfunktion, förslagsvis i form av ett särskilt holdingbolag.

Kopplingen till arbetsmarknadspolitiken

Målet för arbetsmarknadspolitiken är att bidra till en väl fungerande arbetsmarknad, det vill säga till hög sysselsättning och låg arbetslöshet. Tillsammans med andra politikområden ska arbetsmarknadspolitiken bidra till att full sysselsättning uppnås. Arbetsmarknadspolitiken är avgörande för att de övergripande målen för den ekonomiska politiken ska kunna uppfyllas.

Arbetsmarknadspolitiken ska mer konkret bidra till att korta arbetslöshetstiden för den enskilda personen, men också vakanstiderna. Matchningen mellan de som söker jobb och de platser som finns ska främjas och bli så snabb som möjligt. Arbetsmarknadspolitiken ska också säkerställa a-kassans och lönegarantins roll som omställningsförsäkringar. Pro-

grammen ska öka möjligheten för arbetssökande att få ett arbete och motverka brist på arbetskraft.

Målen för arbetsmarknadspolitiken ska vara nationella, men politiken ska, när den genomförs, anpassas efter de förutsättningar som råder lokalt och regionalt. Även arbetsmarknads- och näringspolitik har skilda uppgifter behövs en samsyn på behoven och samverkan i den planering som görs inom respektive område.

Omställningsavtalet

Ett viktigt instrument för de arbetstagare som påverkas av strukturomvandlingen är det omställningsavtal som LO slöt med Svensk Näringsliv 2004. Genom avtalet kan fack och arbetsgivare gemensamt ge individuellt stöd till en eller flera arbetstagare som sägs upp på grund av arbetsbrist.

Exempel på åtgärder som avtalet kan ge:

- * Kartläggning och matchning av individens förutsättningar att få jobb
- * Träning i jobbsökeri
- * Praktik
- * Studiebesök
- * Råd och hjälp att starta eget

Arbetsgivaren måste vara ansluten till omställningsförsäkringen via kollektivavtal. Ansökan om medel görs gemensamt av parterna till trygghetsrådet TSL. Från avtalets start fram till augusti 2005 hade 12000 personer vid 2000 arbetsplatser fått hjälp via avtalet.

Arbetsmarknadspolitiken ger effekter både på kort och lång sikt. Den aktiva arbetsmarknadspolitiken har en nyckelroll i strukturomvandlingen av svensk ekonomi, både den som kommer av internationellt konkurrenstryck och den som skapas av inhemska faktorer. Genom insatser för den enskilde ska omvandlingen av ekonomin underlättas och produktivitetsökningar främjas. Genom att bristsituationer motverkas kan inflationstryck undvikas. Arbetsmarknadspolitiken sänker nivån på den arbetslöshet där inflationen också kan hållas stabil.

Det finns ur facklig synvinkel ytterligare ett skäl för den aktiva arbetsmarknadspolitiken. Dess insatser i form av utbildning och åtgärdsprogram samt en hög ersättningsnivå i arbetslöshetsförsäkringen är viktiga inte bara för den som är arbetslös. Den utgör också ett omistligt skydd för dem som har jobb eftersom den motverkar tendenser till underbudspolitik i konkurrensen om jobben. Den värnar det fackliga löftet.

Arbetsmarknadsutbildningen. Arbetsmarknadsutbildningens roll i arbetsmarknadspolitiken har under det senaste decenniet reducerats. Det hänger delvis samman med att utbildningen har minskat i omfattning, samtidigt som den kommunala vuxenutbildningen och högskolan har byggts ut. På samma gång som det finns ett behov av en förbättrad arbetsmarknadsutbildning, behöver dess koppling till det övriga utbildningssystemet prövas närmare. Dessa frågor behandlas därför närmare i kapitel 9 (Utbildning för tillväxt).

Stimulera regionalt ansvarstagande

Näringspolitikens fokus är utveckling av nationens produktionsförmåga. Regionalpolitiken kan ses som en del av den övergripande näringspolitiken, men det är samtidigt viktigt att erinra om de skilda perspektiv och även målkonflikter som kan föreligga. Det som kan vara samhällsekonomiskt riktiga förändringar ur nationellt perspektiv kan komma i konflikt med en regions önskan att bevara befintliga verksamheter. Den traditionella regionalpolitiken har emellertid sedan några år tillbaka börjat utvecklas från en konserverande stödpolitik till en mer offensiv politik som siktar på att öka växtkraften även i regioner med vikande arbetsmarknad. Man talar därför om *regional utvecklingspolitik*, en inriktning som LO bejakar och vill förstärka.

Utvärderingar som gjorts har kommit fram till att det är svårt att se några mätbara effekter av de enskilda insatserna inom den hittillsvarande regionalpolitiken. Fortfarande anses inriktningen mot förnyelse och tillväxt vara för svag och de regionalpolitiska insatserna alltför inriktade på att ge stöd och kompensation åt befintliga verksamheter. Därmed blir målet för utvecklingspolitiken otydligt (ITPS 2005011).

Det är nödvändigt att den regionala utvecklingspolitiken har ett tydligt tillväxtfokus. Den struktur som nu byggs upp har möjlighet att skapa detta fokus. Det kräver dock att näringsliv, forskning och organisationer engageras mer i arbetet. Samarbetet mellan nationella myndigheter och den regionala nivån behöver också stärkas. (Se kap 5).

Förebyggande insatser

Situationen med en ensidig näringsstruktur och arbetsmarknad präglar flera orter, kommuner och delvis även regioner. På många håll har dessa strukturförändringar pågått länge, men det ökade konkurrenstrycket kan medföra att problembilden förstärks. Påfallande ofta upplevs besked om driftsinskränkning eller nedläggning som ”en blixtnedslag från klar himmel” trots att insikten om svårigheterna funnits under lång tid. Det finns i flera fall ett behov av bättre kunskap om strukturförändringarnas innebörd och möjliga konsekvenser i syfte att stärka regioners beredskap inför nya förändringskrav. Frågan är om instrument i form av utbildning, kompetensutveckling och andra åtgärder i förebyggande syfte även kan stärka individens förändringsberedskap? Frågan är också vad som på motsvarande sätt kan göras för att ge skilda kategorier av företag underlag för nytänkande och omprövning innan nedlägningshot blir aktuella.

Genom att analysera regioners styrkor och svagheter (”swot”-analyser) – exempelvis i skenbenta kommuner där beroendet av en eller ett par stora arbetsgivare är mycket stort – skulle samhällets och näringslivets regionala aktörer tidigt kunna få signaler om kommande behov (”early warning system”). Ett visst analysarbete görs redan idag inom ramen för de regionala tillväxtprogrammen, men det är viktigt att det görs djupgående och långsiktigt samt redovisas och diskuteras mer via offentliga kanaler för att öka insikten om framtida problem och möjligheter. Tillväxtprogrammen är även fortsättningsvis den

naturliga arenan för detta arbete men engagemanget bland medborgare och företag behövs utvecklas.

Fler entreprenörer

De stora företagen blir alltmer internationella och en ökande andel av deras sysselsättning läggs utanför Sverige. Vi har heller inte fått några nya storföretag på flera decennier. Därmed blir det allt viktigare att få befintliga företag att växa men även få fler nya företag till stånd. Sverige hör till de länder i Europa som har lägst andel entreprenörer i befolkningen. Knappt 4 procent av befolkningen deltog i nyföretagaraktiviteter 2004 mot 5 procent i övriga Europa och 10 procent inom OECD. Man bör dock beakta att tjänster och service som drivs i privat regi i andra länder drivs hos oss i offentlig regi för att säkra kvaliteten och tillgängligheten för alla.

Antalet nya entreprenörer säger i och för sig inget om näringsklimatet i ett land eftersom många kan välja eller "tvingas" till det på grund av en i övrigt svag arbetsmarknad. Många enmansföretag inom handel och service i mindre utvecklade ekonomier är inget annat än "brödföretag", d v s ett sätt att försörja sig utan ambition att låta företaget växa. Ofta har dessa företagare jämförelsevis dålig lönsamhet och svag social trygghet. Inom vissa branscher i Sverige - t ex i skogen och frisörbranschen – finns sedan flera år en påtvingad egen företagsamhet.

Starta eget. Ett näringsklimat som stimulerar människor att förverkliga egna idéer är viktigt. Starta eget kan bli grunden för företag som så småningom också bygger ut verksamheten och anställer. Erfarenheter visar emellertid att länsarbetsnämnderna inte alltid haft kompetens att ge stöd och följa upp starta eget-initiativ. Sådan kompetens är en förutsättning för verksamheten. En alternativ väg till stöd är de Lokala Kooperativa Utvecklingscenter (LKU) som finns i varje län.

Starta eget är ett alternativ som ofta erbjuds arbetslösa. Det är också en av möjliga åtgärder via omställningsavtalet. Men utgångsläget som arbetslös är inte alltid det bästa för att utveckla och genomföra en affärsidé. Betydligt större är chansen om anställda, som redan har en idé, kan stimuleras att starta eget. En generös syn på tjänstledighet för att starta eget skulle vara ett viktigt stöd för att göra fler anställda till entreprenörer. Företag bör förmås inse att en avknoppning inte enbart skapar konkurrens utan även samarbetspartners.

Det samhällseliga intresset för entreprenörskapet handlar om de initiativ som syftar till växande företag. Framgångsrikt nyföretagande är möjligt inom såväl nya som mer mogna verksamheter. En förutsättning är dock ofta att initiativet bygger på ny kunskap och siktar mot en strategiskt vald produkt-nisch, oavsett om det gäller tjänsteproduktion eller varutillverkning. Den förhållandevis begränsade marknaden svenska företag möter lokalt eller nationellt medför ofta krav på tidig exportsatsning. Kunskaper om nyföretagande och

export är ett område där samhälle och branschorganisationer i samverkan kan ge stöd till nya entreprenörer.

Sociala entreprenörer. Entreprenörskap är inte enbart liktydigt med företagande. Även i föreningslivet, politiken och i offentlig sektor finns gott om entreprenörer. Det är människor som har idéer om hur det lokala samhället ska utvecklas och också har kraft att genomföra projekten. Dessa sociala entreprenörer är innovatörer, drivkraften är en idé istället för vinst. Resultatet av deras verksamhet skapar engagemang hos människor och inte sällan genererar verksamheten efterhand också inkomster och jobb. De sociala entreprenörerna blir därmed lika viktiga som de kommersiella för sysselsättning och växtkraft i regionen.

Tidigare har regeringspolitiken i hög grad präglats av ett storföretagsperspektiv, medan man under de senaste åren genomfört en rad lättnader och regelförenklingar för småföretagen. Mer kan dock göras för att underlätta för de mindre företagens möjligheter att växa. Särskilda insatser – exempelvis utbildning – är befogade i regioner med outvecklad företagarkultur.

LOs slutsatser och förslag:

- Statens näringspolitiska uppgift bör vara att skapa förutsättningar för företagsamhet och utveckling av produktionen. Statens roll är marknadskompletterande, konkurrensbefrämjande, kunskapsbildande och infrastrukturbyggande i syfte att skapa långsiktigt hållbara tillväxtvillkor.
- Instrumenten för samhällets målstyrning och utvärdering behöver utvecklas för de marknader som konkurrensutsatts i syfte att säkra krav på kvalitet, långsiktig investeringspolitik, teknikutveckling och likvärdig service i hela landet.
- Statens ägarpolitik för de statliga företagen behöver preciseras och ges en tydligare närings- och regionalpolitisk roll. En samlad ägarfunktion bör skapas för de statliga bolagen.
- Arbetet med att genomföra den regionala utvecklingspolitiken behöver intensifieras i syfte att stärka eget ansvarstagande och ge bättre förutsättningar för regional tillväxtpolitik.
- Mer långsiktigt regionalt inriktat analysarbete kring näringsstruktur och framtida arbetsmarknad bör utvecklas i syfte att underlätta förebyggande insatser och stärkt förändringsberedskap för individer och regioner samt inom företag.
- Riktade utbildnings- och stödinsatser för nya företagare bör genomföras i områden med bristande entreprenörstraditioner. Särskild insats bör göras mot arbetsta-

gare med kvalificerad yrkes- och arbetslivserfarenhet. Informations- och kunskapsstöd bör utvecklas för nya entreprenörers exportsatsningar.

5 Starkare regioner

Vi har konstaterat att Sverige utvecklas mot växande regional obalans. Flertalet kommuner och lokala arbetsmarknadsområden tappar befolkning. I den globala ekonomin verkar marknadskrafterna i riktning mot ökad koncentration till storstäder och företagsekonomiskt attraktiva centra. Människor dras också till starka orter som ger valalternativ och utvecklingsmöjligheter. En hårt marknadsdriven storstadskoncentration och utarmning av glesbygd medför emellertid negativa sociala effekter och välfärdsförluster. Staten har en given uppgift i att medverka till en mer balanserad utveckling.

Koppling till den globala ekonomin. Det är inte möjligt att vända utvecklingen för alla orter. Det är dock möjligt att utveckla fler bärkraftiga centra som medför att man kan stanna inom regionen eller länet. En strategisk fråga för det regionalpolitiska arbetet bör vara hur man ökar de ensidigt utvecklade regionernas förmåga att knyta an till den globala ekonomin och de exportmöjligheter som erbjuds där. Erfarenheten visar att regioner och kommuner som alltför ensidigt inriktat sig på lokal produktion aldrig får den bärkraft som krävs för ekonomiskt oberoende. Typiskt för stagnerande kommuner är inte läge eller storlek – utan brist på yttre kommunikation och exporterande verksamhet.

Vidareförädla egen kunskap. Nyckeln ligger i att få igång eller stärka jobbskapande processer som bygger på regionens egen kunskap och vidareförädla denna. Det behövs mer av skräddarsydda lösningar – men de måste sys ihop regionalt med stöd av den allmänna näringspolitiken. Företrädare för näringsliv, samhälle, organisationer och högskola måste bli bättre på att analysera regionens styrkor och svagheter, risker för utslagning, möjligheter till förnyelse och regional specialisering av produktionen samt se öppningar mot globala marknader.

Ett gemensamt åtagande. Sammantaget behövs ett starkare *gemensamt* engagemang mellan olika aktörer. Det behövs ett informellt ”gemensamt åtagande” där parter som företag, organisationer, myndigheter, högskolor och andra förbinder sig att se till den gemensamma nyttan vilket medför att även konkurrerande verksamheter samverkar i frågor som stärker den sammantagna tillväxten. Ett sådant löfte kan avse den egna kommunen eller arbetsmarknadsområdet men i lika hög grad – vilket också är svårare – den region inom vilken kommunen ingår idag och imorgon.

Det regionala utvecklingsarbetet:

Regionala utvecklingsprogram (RUP) ska ange varje läns övergripande strategi och prioriteringar för såväl privata som offentliga verksamheter i regionen. Ska utgöra ett paraply för utvecklingsarbetet och engagera olika aktörer. Ansvar för RUP ligger på länsstyrelse, självstyrelseorgan eller kommunala samverkansorgan.

Regionala tillväxtprogram (RTP) utgår från RUP och är mer praktiskt inriktade mot satsningar inom näringsliv, infrastruktur, offentlig verksamhet eller andra utvecklingsprojekt. Aktörer samverkar inom s k partnerskap.

Strukturfondsprogrammen utgår också från RUP och handlar om att omsätta de medel vi får via EUs strukturfonder till regionala projekt för tillväxt och sysselsättning.

Begreppet region handlar här om två olika nivåer. Vi talar dels om större näringsregioner som i framtiden kan bestå av ett par län. Vi talar också om funktionella arbetsmarknadsområden eller –regioner som kan bestå av en större eller flera mindre kommuner. Det viktiga är inte de administrativa gränserna utan den naturliga samverkan och pendling som kan finnas eller utvecklas mellan regionens olika centra.

Bygg starka näringsregioner

Sverige behöver större och mer självständiga regioner för det näringspolitiska utvecklingsarbetet. Mycket talar för att en lämplig storlek utgör drygt 1 miljon invånare. Sverige skulle då kunna omfatta ett, jämfört med nuvarande län, mindre antal stora näringsregioner med uppgift att svara för regional utveckling och innovationspolitik. Starka regioner av den storleken innebär att man uppnår en ”kritisk massa” som gör det möjligt att med stöd av den nationella närings- och utbildningspolitiken utveckla egna styrkor inom akademisk utbildning, FoU-verksamhet, kapitalförsörjning, företagssamverkan och innovationer.

Det är rimligt att den nuvarande och till stora delar föråldrade länsindelningen avvecklas. När detta bör ske, hur processen på väg mot större näringsregioner bör se ut och hur ansvarsfördelningen gentemot stat och kommun bör formas är för tidigt att säga i detalj. Dessa frågor utreds av den statliga ansvarskommittén fram till 2007. En samverkan över nuvarande länsgränser är dock en viktig början. Idag finns två storregioner etablerade, en i Västra Götaland och en i Skåne. Erfarenheterna från dessa blir viktiga i det fortsatta arbetet. Det är angeläget att de framtida näringsregionerna inte blir bihang till storstadsregionerna utan kraftfulla lokomotiv för tillväxtarbetet inom sin del av landet.

Kommunal samverkan i arbetsmarknadsområden. Att näringsregionerna får en stark ställning i övergripande frågor kring näringsliv, utbildning och samhällsbyggnad innebär inte att kommunerna ska avlövas, även om arbetsfördelningen mellan olika nivåer alltid måste kunna prövas. Vi behöver starka och självständiga kommuner för att klara service och välfärdstjänster i framtiden. Alla kommuner behöver inte – och kan heller inte – klara allt själva.

När staten delegerar makt till regionerna bör krav samtidigt ställas på ökad samverkan mellan kommunerna för att lösa gemensamma frågor inom utbildning, arbetsmarknad och infrastruktur. Ett led i en mer kraftfull regional näringspolitik bör vara att kommuner samverkar bättre kring gemensamma satsningar och lösningar inom exempelvis bygande, trafikplanering och lokalisering av utbildning inom ramen för de funktionella arbetsmarknadsområden. Dessa överskrider ofta kommungränser i naturliga pendlingsmönster som i sin tur kan förutsätta aktiva insatser för regionförstoring.

Myndighetssamverkan med regionalt tillväxtfokus

En förutsättning för uppbyggnaden av starka och mer självständiga regioner är ett aktivt stöd från den nationella närings-, arbetsmarknads- och utbildningspolitiken samt från de olika myndigheter som verkar inom berörda områden. Sverige har av tradition starka och i internationell jämförelse självständiga myndigheter. Det har medverkat till att man byggt upp ansvarsområden och regelsystem som satt tydliga gränser för uppgifter och befogenheter. Detta har varit och är betydelsefullt ur effektivitets- och rättssäkerhetssynpunkt.

Nationellt perspektiv dominerar. Kombinationen av centralt fattade beslut och strikt avgränsade ansvarsområden har emellertid skapat något av vattentäta skott mellan olika myndigheters insatser ute i regionerna. Fenomenet kritiserar ibland som ”stuprörstänkande”. Anpassningen till de behov som identifierats i exempelvis de regionala tillväxtprogrammen blir svag. Centrala mål och regelverk begränsar möjligheterna att beakta specifika krav som reses i Västra Götaland eller Jämtland.

Det är samtidigt viktigt att vi genom starka myndigheter säkrar nationellt likvärdiga rättigheter och levnadsvillkor för människor i olika landsdelar när det gäller utbildning, arbetsmarknad eller socialförsäkringar. När vi i det följande talar för ökad anpassning av sektorspolitik till regionala förutsättningar avses inte transfereringssystem eller sociala rättigheter. Det handlar om att utifrån nationella mål få till stånd bättre samverkan mellan myndigheter och region inom transportpolitik, jobbskapande åtgärder, lokalisering av utbildningar, investeringspolitik etc.

Tydligare regionalt myndighetsuppdrag. Inom den statliga Ansvarsutredningen utreds som nämnts den offentliga sektorns medverkan i skapandet av ökad regional konkurrenskraft. En av utredningens viktigaste uppgifter bör vara att utröna hur en utvecklad myndighetssamverkan kan medverka till att stärka den regionala konkurrenskraften. Denna

samverkan bör utgå från en gemensam syn mellan berörda departement på mål och målstyrning för den regionala utvecklingspolitiken.

Myndighetsuppgifter med knytning till näringspolitik inom infrastrukturuppbyggnad, utbildning, forskning etc och som har bäring på regional tillväxtpolitik bör ges ett tydligare uppdrag att utifrån den nationella näringspolitiken samordna sina verksamheter och göra detta i samklang med regionens eget utvecklingsarbete. Till stöd för uppdraget bör gemensamma mål utformas med tydligt tillväxtfokus för det regionala arbetet.

Förutsättningarna och ramarna för tillväxtarbetet måste som sagts bestämmas på central nivå men själva arbetet kan bara ske ute i regionerna. Sveriges kommuner och regioner måste formulera sina egna strategier och ges större rörelsefrihet för egna näringspolitiska insatser. De regionala aktörerna måste dessutom få ett större inflytande över hur de statliga resurser som rör utvecklingsarbetet används inom regionen. Exempelvis till västsverige förmedlar staten årligen 10 mdr kr i form av arbetsmarknads-, infrastruktur- samt olika slag av projektmedel och dialogen kring hur sådana medel kan användas för att stärka regioners konkurrenskraft behöver utvecklas.

Regionalt anpassad företagsutveckling

Många personer arbetar med förnyelsearbetet i regionerna. Enligt Nutek uppbär 300 aktörer offentlig finansiering för att arbeta med företagsutveckling. I ett normalt län arbetar i genomsnitt 30 aktörer, som sysselsätter 100-200 personer och har till sitt förfogande mellan 300 och 500 miljoner kronor årligen.

Det är alldeles för många olika organ inblandade i processen. Behovet av en sanering inom området är stort. Det behövs färre men starkare organ för rådgivning och riskkapitalförsörjning. Mallen för uppbyggnaden av dessa organ behöver dock inte vara en och samma, det kan gärna se olika ut i olika regioner.

Högskolorna har under ett flertal år successivt byggt upp organ för rådgivning och riskkapitalförsörjning hos de företag som uppstår ur skolans eget FoU-arbete. Det handlar om holdingbolag, teknikbroar, företagskuvöser, teknikparker etc. Det är viktigt att dessa resurser stärks men även samverkar mer med de organ för företagsutveckling som byggs upp för regionens övriga näringsliv i det samlade innovationssystemet.

Stödet för företagsutveckling måste kunna omfatta såväl tjänste- som varuproduktion eller verksamheter som innehåller båda områdena. Det kan gälla både etablerad och ny verksamhet och såväl större som mindre företag. Det finns dock några kriterier som – i varierande grad - bör tjäna som vägledning för utvecklingsarbetet. Produktionen hos de företag som i första hand ges stöd bör vara:

Tillväxtinriktad. Det måste finnas en vilja och inriktning att utvidga verksamheten och skapa sysselsättning åt flera. Förutom en grundläggande verksamhetsidé krävs därmed entreprenörstänkande, marknadsanalys och beredskap till samverkan med andra aktörer.

Kunskapsbaserad. Det är en fördel om verksamheten bygger på specifik kunskap. Det kan handla om såväl tillämpning av forsknings- och utvecklingsarbete som mer praktiskt grundat produktionskunnande. Det viktiga är att den motsvarar vissa krav på kvalitet och unika egenskaper för att därmed ha möjlighet att finna sin ”nisch” på marknaden. Det ökar samtidigt möjligheterna att konkurrera nationellt och internationellt.

Utvecklingsbar. Kravet på utvecklingsbarhet hänger nära samman med tillväxt och kunskap. Poängen är att flytta produktionen framåt i värdekedjan och efterhand uppgradera sina produkter, öka den sk förädlingsgraden. Enligt IVA/Nutekprojektet ”Framtidens Näringsliv” är uppgradering den viktigaste tillväxtfaktorn i ekonomin.

Strategi för utlokalisering

Under senare år har diskussionen varit het om utlokaliseringen av myndigheter som ägt rum i samband med regementsnedläggningar. Dessa utlokaliseringar har präglats mer av kompenstationstänkande och mindre av samlat strategiskt tänkande för hur statliga myndigheters verksamhet ska organiseras och lokaliseras.

Den samlade erfarenheten av utlokaliseringar uppvisar både goda och dåliga inslag. De dåliga erfarenheterna finns där man lokaliserat en myndighet till någon ort där förutsättningarna att attrahera arbetstagare med relevant kompetens saknas.

De mer lyckade erfarenheterna finns på orter där arbetsmarknadsregionen vidgats genom att flera myndigheter som arbetar med likartade frågor lokaliserats nära varandra. På orten har också funnits ett utbud av utbildningar som passar myndighetens behov. En lyckad lokalisering förutsätter bl a ett nära samarbete med högskolor och universitet så att de kan anpassa sitt utbildningsutbud till den arbetskraft som myndigheterna efterfrågar. Falun - Borlängeregionen liksom Norrköping - Linköpingregionen är exempel på hur väl utformad lokalisering av myndigheter kan bygga under regionens konkurrenskraft och sprida tillväxt till fler regioner än storstadsområdena.

LOs slutsatser och förslag:

- Ett antal stora näringsregioner bör bildas med uppgift att svara för regional utvecklings-, närings- och innovationspolitik. Regionerna kan ges vidgat ansvar för användningen av statliga medel som tillförs regionen och samordna denna användning med regionala utvecklings- och tillväxtprogram.

- Kommuner bör inom ramen för näringsregionerna samverka för gemensamma lösningar inom exempelvis trafikplanering, lokalisering av utbildning och andra verksamheter där regionförstoring och pendling möjliggör ökad gemensam nytta.
- En fastare samverkan mellan berörda departement inom närings-, utbildnings- och innovationspolitiken bör utvecklas i syfte att få underlag för mer samordnad regional utvecklingspolitik.
- Gemensamma mål behövs för nationella sektorsmyndigheter med ansvar för regional utvecklingspolitik så att dessa kan agera tillsammans för att stärka det regionala tillväxtarbetet. Myndigheterna bör ges ett tydligt uppdrag att utifrån ett tillväxtfokus samverka med och ge stöd till det regionala tillväxtarbetet.
- Färre men mer kraftfulla regionala organ för företagsutveckling bör utvecklas i samverkan med näringslivet. Samarbete mellan högskolans och regionens övriga organ för företagsutveckling kan utvecklas inom ramen för ett gemensamt regionalt innovationssystem.
- En strategi för myndigheters lokaliseringar, som bygger på regionala förutsättningar och komparativa fördelar, behövs där behovet av regional profilering av högskolornas utbildningsutbud och forskning betonas.

6 Förnyelsens arenor

Det hårdnande internationella konkurrenstrycket ställer ökade krav på förnyelse av svenskt näringsliv. I storstadsregionerna fungerar den här processen redan ganska bra. Stockholms-, Göteborgs- och Öresundsregionerna har hunnit långt med att utveckla en konkurrenskraft av internationellt hög klass och tävlar idag framgångsrikt med liknande regioner i Europa och andra delar av världen. Samtidigt har andra delar av Sverige svårare att anpassa sig till den hårdnande globala konkurrensen. Skillnaderna är, som vi har konstaterat, emellertid stora mellan regioner och branscher när det gäller förutsättningar för sådan förnyelse.

”Enbenta” kommuner. Kommuner som är starkt beroende av en eller ett par stora arbetsgivare behöver komplettera sin arbetsmarknad i förebyggande syfte genom nytillskott av företag och förstoring av arbetsmarknadsregionen. Det kan handla om orter med ett dominerande företag, ofta med koppling till basindustrin, som idag ter sig starka men vilkas framtid kan vara osäker. Det kan också handla om orter där kommun eller lands-ting är helt dominerande arbetsgivare. I de enbenta kommunerna behövs en analys av produktionsstruktur och arbetsmarknad - ett varningssystem eller ”early warning system” som beskriver risker och möjligheter kring nuläget men även uppmanar till framförhållning i den regionala näringspolitiken. Det handlar om att utforma en politik som tar sikte på internationella marknader såväl som inhemska inom de produktions- och kunskapsområden där man redan är duktig och har komparativa fördelar.

Marknadskrafter och allmän ekonomisk politik behöver ofta kompletteras när det gäller att få igång nya företag eller ändra inriktning i befintliga verksamheter. Det finns alltid kreativitet och dolda resurser som behöver särskilda stimulanser för att komma igång, stimulanser i form av rådgivning, riskkapital eller produktionssamverkan såväl inom varu- som tjänsteproduktion. De näringspolitiska instrument som redovisas i detta kapitel handlar om att tillhandahålla sådana resurser både för att utveckla enskilda företag och förnya hela regionens näringsstruktur.

Bygg regionala innovationssystem

Innovationer är centrala beståndsdelar i all tillväxt. För att klara anpassningen till en global ekonomi måste företag ständigt förbättra produkter, produktionsteknik och produktionsorganisation. Innovationssystem brukar man dela in i nationella, regionala och sektoriella eller branschvisa system. Här diskuterar vi främst det regionala perspektivet. Ett regionalt innovationssystem handlar om det samspel som sker mellan näringsliv, högskola, myndigheter, kommunala organ och riskkapital för att ta fram och sprida sådan ny kunskap som kan omsättas i ny och förbättrad produktion.

Ett innovationssystem är inte strikt avgränsat till ett län eller en bransch utan är närmast att se som en process. De nuvarande länen är sannolikt också ofta för små för att bygga egna starka innovationssystem. De näringsregioner som förordats ovan utgör på lite sikt en mer naturlig och tillräckligt stark bas, även om geografiska gränser som princip inte ska styra utvecklingsarbetets räckvidd.

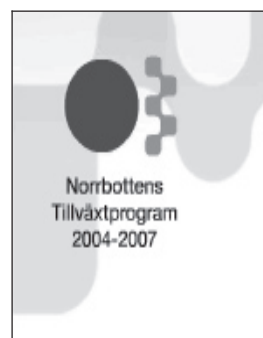
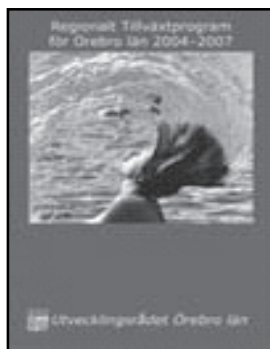
Kartläggning och utveckling av innovationssystemet får heller inte begränsas till de mest berörda institutionernas roll och samverkan. Det är därför viktigt att observera de sociala processer som in hög grad utgör förutsättning för nytänkande i produktionslivet. Intresset för och attityden till förändring är ofta avgörande för utvecklingsarbetet. Det finns samtidigt risk för att förändring blir liktydigt enbart med liberalisering och avreglering. Vad som istället är viktigt att lyfta fram är brukar- och konsumentintressenas roll i utformningen av ny produktion. Sverige borde ha goda förutsättningar att göra användarperspektivet till en konkurrensfördel i all produktutveckling, både inom varu- och tjänsteområdet. Möjligheterna till flexibel och skräddarsydd produktion ökar ständigt och innovationssystemet borde hitta former för att betydligt bättre än i dag fånga upp brukarperspektivet.

Bättre samverkan kring tillväxtprogrammen

Fungerande innovationssystem är en förutsättning för att planera det praktiska tillväxtarbetet. Detta arbete sker i de regionala utvecklings- och tillväxtprogrammen. De har tagits fram under senare år och fungerat som en skola i regionalt tillväxttänkande. Arbetet med tillväxtprogrammen ska bygga på ett samspel mellan näringsliv, högskolor och of-

fentlig sektor. I praktiken har det visat sig att engagemanget från de olika aktörerna varit blandat.

I många fall har arbetet blivit alltför myndighetsstyrt och präglad av förvaltningstraditioner. Näringsliv och högskola har inte varit engagerade i tillräcklig omfattning. Samtidigt har de statliga sektorsorganen inte varit fria att arbeta utifrån regionernas speciella behov, trots att dessa organ förfogar över instrumenten till viktiga uppgifter som transportpolitik, utbildningspolitik o s v. Det har skapat en frustrerande obalans mellan tillväxtprogrammets ambitioner och möjligheterna att förverkliga dem. I exempelvis den utvärdering som dåvarande Riksrevisionsverket gjort av de tillväxtavtal som föregick nuvarande program konstaterades att länsarbetsnämnderna själva påtalade att det existerande regelverket begränsade deras möjligheter att engagera sig i tillväxtskapande åtgärder.

Tillväxtprogram från Örebro och Norrbotten.

Förverkliga partnerskapen. I det fortsatta arbetet är det därför nödvändigt att ett reellt partnerskap utvecklas där inte minst det regionala näringslivet tar ökat ansvar för programmets genomförande. Det gäller tjänste- och serviceföretag i lika hög grad som industriföretag. Dessutom måste offentliga vård-, service- och utbildningsverksamheter komma in i arbetet. Ett mer programorienterat än förvaltningsstyrt arbetssätt behövs. Därmed kan också arbetet fungera som en läroprocess för deltagarna. Staten bör se till att tillväxtprogrammen fortsättningsvis får den inriktning i form av aktiv samverkan och gemensamt ansvar som partnerskapstanken syftar till. Det ”gemensamma åtagande” om samverkan kan dock bara göras av dem det berör.

Stimulera klusterbildningar

Innovationer utvecklas i mötet mellan aktörer. I mötet mellan underleverantör och tillverkningsföretag, mellan kund och produktutvecklare eller mellan serviceföretag och industri. När företag inom samma bransch eller produktionskedja finns nära varandra är sådana möten vanliga. Dessa företagssamlingar brukar kallas kluster. Ett kluster kan ha bildats beroende på god tillgång till råvaror, särskilda tillverkningsstraditioner och bra transportvägar. Klustren växer fram organiskt oavsett om det handlar om gammal

industriell kunskap eller nyare teknologier och verksamheter. Ofta finns ett drivande lokomotivföretag som knoppar av eller attraherar mindre företag att utvecklas i närheten.

Antalet kluster varierar med hur de definieras. En beräkning anger att det finns omkring 75 större kluster i Sverige med 1,4 miljoner anställda. Välkända kluster är t ex bilindustrin i västra Sverige, IT- och telekomföretagen i Kista i Stockholmsområdet och plast-, möbel- och metallföretagen i Småland. Ett exempel på kluster som har sitt ursprung i offentliga satsningar är metallurgiklustret i Luleå med kärnan i Tekniska högskolan. I detta ingår högteknologiska företag som LKAB, SSAB och Boliden. I Film i väst i Trollhättan har Västra Götaland-regionen investerat i filmproduktion och infrastruktur för produktionsbolag.

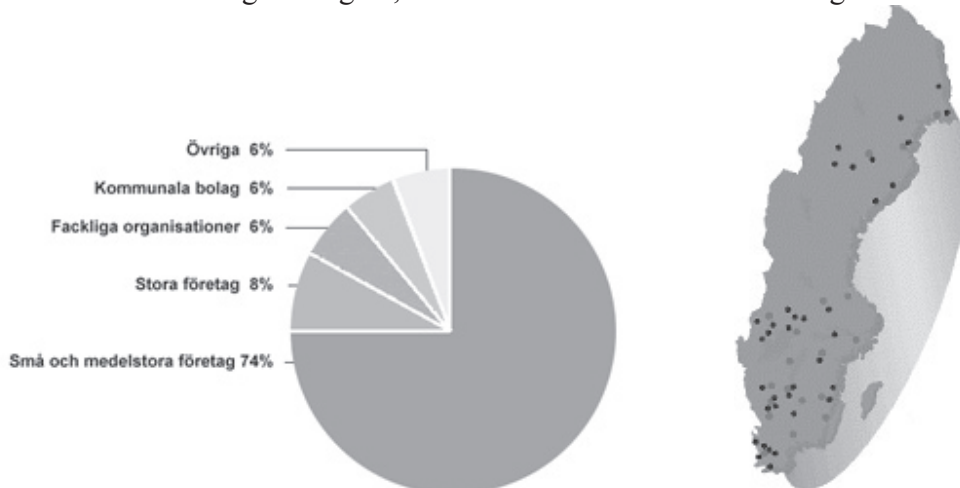
Dagens Industri (1/4 2005) berättar om tre gjuteriföretag i metallklustret i Värnamo som gemensamt tagit fram en ny typ av aluminiumlegering. Tack vare utvecklingsarbetet kan företagen gå in som systemleverantörer istället för att förbli enbart komponenttillverkare. Idag har de tre företagen växt och bildat ett gemensamt bolag. Hela tiden hade man hjälp av nätverket Refine, en samverkan mellan företag, högskola och tretton kommuner i Jönköpingsregionen. Refine hjälper företagen bl a med omvärldsbevakning och startar grupper där företag träffas för att diskutera utvecklingsfrågor och samarbete.

Samverkan och konkurrens. Företagen i ett framgångsrikt kluster lyckas samarbeta trots att de i många fall är varandras konkurrenter. Det kan t ex gälla samarbete om en order som är för stor för ett enskilt företag, gemensam utbildning, samverkan för att dela på höga utvecklingskostnader eller att man öppnar gemensamma exportmarknader. Samverkan har sin tid och konkurrensen sin. Man ser ömsesidiga fördelar i framgångar för den egna regionen och betonar framförallt konkurrensen med omvärlden. Trots att sådan samverkan inte är ovanlig kan åtskilligt mer göras. Svensk företagsamhet har mycket att lära av olika slags klustertänkande i Italien, Frankrike och USA. Vi har ännu många företag som ser samverkan med likartade företag i regionen som för evigt utesluten.

Kluster och nätverk kan inte planeras fram via regionalpolitiken. Samhällets roll för att utveckla klustertänkandet ligger i att öka kunskaperna om samverkansmöjligheterna och stimulera befintliga nätverk. Det bör ske genom att i ökad grad öppna högskolorna för aktiv samverkan med såväl små som stora företag, öka kunskapen om företagssamverkan via forsknings- och utvecklingsprojekt, stimulera pilotprojekt på området och uppmuntra interkommunal samverkan för att skapa fler mötesplatser. En konkret insats vore att staten medverkar till att ett nationellt program till stöd för klusterbildningars internationella arbete med tonvikt på gemensamma exportsatsningar.

Skapa starkare industriella utvecklingscentra - IUC

En annan arena som stärker innovationskraften är de industriella utvecklingscentra eller IUC-bolag som skapats runt om i landet. Dessa bolag ägs i huvudsak av mindre företag men ges även offentligt stöd. Det nationella IUC-nätverket består av 19 sådana centra med cirka 600 företag som ägare, samt ett antal ekonomiska föreningar.

Ägarfördelning inom hela IUC-nätverket.

IUC-nätverket.

Vid ett IUC kan man få hjälp med produktionsanalys, riskkapital, ansökan om EU-stöd, forskarkontakter, utbildning, juridisk rådgivning och mycket annat. Ett samarbete sker inom nätverket för att kunna utnyttja spetskompetens inom olika områden. Samarbetet med enskilda företag sker på kommersiell grund, men överskott återinvesteras i utvecklingsarbetet. Ett viktigt stöd har varit det statliga UPA-uppdraget (Uppsökeri – Produktutveckling – Avknoppning) som ger ett IUC-bolag en budgetram för uppsökande verksamhet som kan leda till nya projekt eller avknoppningar. Flera av IUC-bolagen redovisar en framgångsrik verksamhet. Även tjänsteproducerande företag är med i nätverket, men denna sida bör utvecklas med ökad tonvikt på integration och funktionstänkande där vara och tjänst kompletterar varandra. IUC behöver också stärkas som kontaktlänk mellan forskningsinstitut och företag samt utveckla sina kontakter och kunskapsförmedling gentemot mindre företag.

Utveckla arbetsplatsens innovationssystem

Utbildningsnivån hos den arbetande befolkningen har ökat från i genomsnitt åtta år i mitten av 1960-talet till ungefär tolv år idag. Till den formella skolgången ska läggas kompletterande utbildningar och kurser och framförallt det yrkeskunnande varje arbetstagare förvärvar dagligen i sitt jobb. Det innebär att allt fler anställda är bärare av kunskaper som kan bidra till utvecklingen av varor, tjänster och produktionsprocesser. Ett

framgångsrikt företag tar vara på den innovationskraft som finns i den egna personalens kunnande.

Tyvärr förmår eller vill många företag och offentliga verksamheter inte ta tillvara den kreativitet som finns hos de anställda när de utövar de arbetsrutiner som gäller för dagen. På många håll arbetar man fortfarande i strikta hierarkier och styrd arbetsorganisation. I många företag har man tagit steg tillbaka till traditionell produktionsstyrning. Stundtals finns en mer eller mindre väl fungerande förslagsverksamhet, men den engagerar sällan de anställda i stort.

Sverige borde med våra goda partsrelationer och platta arbetsorganisationer ändå ha möjlighet att göra den ”innovativa arbetsplatsen” till en utvecklingskraft och konkurrensfördel. Det förutsätter dock ett utvecklingsarbete och försöksverksamhet på bred front inom alla typer av företag och offentliga verksamheter. Tanken är att stimulera allt från vardagliga förbättringar i verksamheten till direkt innovationsarbete. Några ingredienser i en sådan ansats bör handla om:

- Kompetensutveckling för att kunna delta i innovationsprocesser på och kring den egna arbetsplatsen
- En arbetsorganisation som ger tid och rum för gemensamt förnyelsearbete
- Lönesystem som utöver nuvarande konstruktion stimulerar utvecklingen av en innovativ arbetsorganisation.

Den innovativa arbetsplatsen är en naturlig samverkansfråga mellan parterna centralt och lokalt. Detta för att förändringsarbetet måste omfatta såväl förbättringar inom produktionen som arbetsplatsen i övrigt. Men arbetet behöver också stöd från forskning och arbetslivsmyndigheter för att kunna bedriva utvecklingsarbete och få fram ny kunskap kring det innovativa arbetslivet. LO har medverkat till att VINNOVA (Verket för innovationssystem) nu uppmärksammar dessa frågor.

LOs slutsatser och förslag:

- Fastare regionala innovationssystem bör byggas upp där samarbete mellan regionala utvecklingsorgan, högskola, näringsliv och kommuner intensifieras via nya mötesplatser, kunskapsutbyte och projektsamverkan.
- Bättre samverkan behövs kring arbetet med regionala tillväxtprogram genom att företag, fack och högskola kommer in tidigt i processen så att programmen och dess genomförande blir alla aktörers ansvar.
- Industriella utvecklingscentra (IUC) bör stärkas för att kunna utveckla samverkan med forskningsinstitut och företag samt införliva fler branschområden, t ex service, transporter och detaljhandel, i verksamheten.

- Klusterbildning bör stimuleras för samarbete om affärsmöjligheter mellan företag, underleverantörer och kunder samt för att eliminera smådriftsnackdelarna för mindre företag. Ett nationellt program behövs för internationalisering och exportstöd för klusterbildningar.
- Arbetsmarknadens parter och berörda myndigheter bör bedriva ett aktivt och gemensamt utvecklingsarbete kring det innovativa arbetslivet. Det kräver att arbetslivsforskningen tar fram ny kunskap om möjligheterna att forma arbetsplatsens innovationssystem.

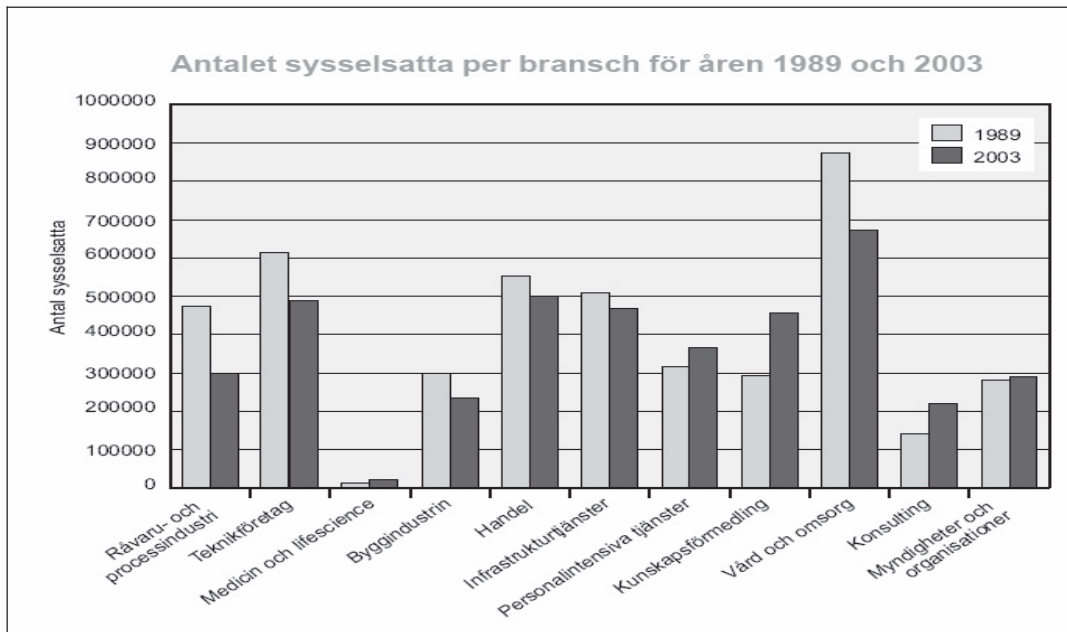
7 Näringsliv i utveckling

Näringslivet idag

Svensk företagsamhet utvecklas positivt. Produktionen växer men sysselsättningen har under en längre tid stått förhållandevis stilla, vilket till stor del förklaras av en mycket stark produktivitet utveckling inom främst industrin. Exporten av industrivaror men även olika tjänster har förbättrats kraftigt under senare år. Flertalet branscher har sedan en tid en god investeringsnivå vilket möjliggör framtida produktionsökningar.

I den globala ekonomin sker emellertid förändringar snabbt. De är svåra att förutse och de långsiktiga konsekvenserna svåra att bedöma. Den privata tjänstesektorn som redan sysselsätter drygt 40 procent av arbetskraften fortsätter att växa, men företagsstrukturen ändras och internationaliseringen ökar. Industrin förväntas öka produktiviteten ytterligare. Utflyttning sker av såväl enklare som mer avancerad produktion men förhoppningar finns om ökad förädlingsgrad i svenskt näringsliv med nya och mer avancerade produkter.

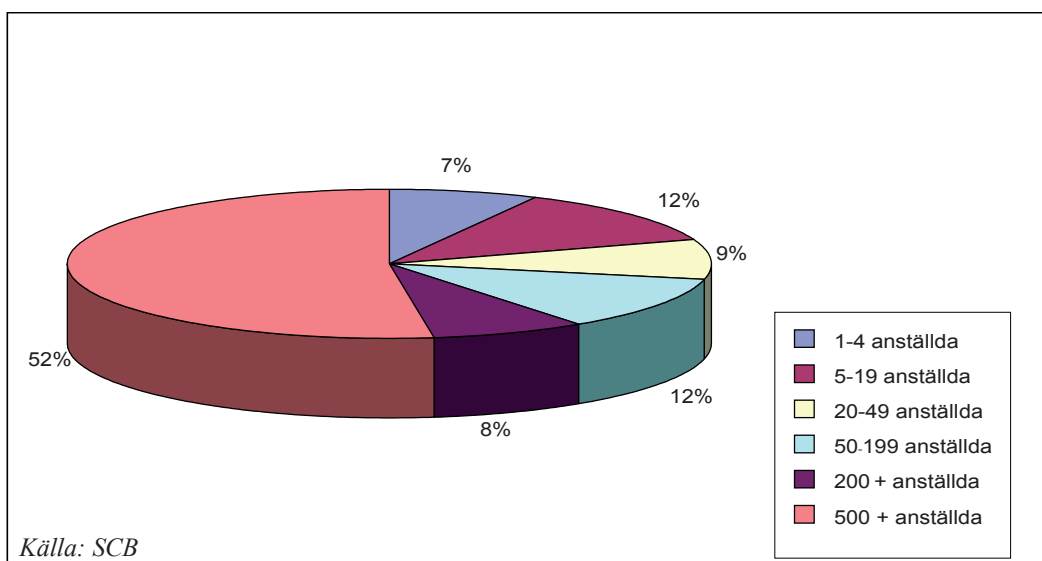
Diagram 6. Antal sysselsatta per bransch för åren 1989 och 2003

Källa: Nutek, Framtidens näringsliv nyhetsbrev 1, Dec 05.

Stora och små företag. Svensk företagsstruktur brukar ofta beskrivas som att vi har förhållandevis många storföretag och ett stort antal småföretag medan antalet medelstora företag är litet. Merparten eller 75 procent är enmansföretag medan småföretag med 1 – 4 anställda utgör drygt 17 procent. De riktigt stora företagen med minst 500 anställda utgör bara 0.1 procent av antalet, men svarar som framgår av diagrammet för drygt hälften av antalet sysselsatta. De allra minsta företagen svarar för 7 procent av de anställda.

Diagram 7. Andel anställda i viss företagsstorlek 2002

Källa: SCB

Utvecklingsfrågor

Ägande för långsiktig näringslivsutveckling. En allt viktigare dimension i den fackliga diskussionen om näringslivets utveckling har blivit vilken tidshorisont investerare har som ägare av företagen. Ur ett industriellt utvecklingsperspektiv är ett långsiktigt ägande avgörande, eftersom det tar tid att få avkastning på vissa produktiva investeringar och utveckling av nya produkter. Under de senaste tjugo åren har det institutionella ägandet ökat, bl. a beroende på ökad kapitalbildning i form av pensioner. Det betyder i sin tur att placeringar med kort sikt tenderar att öka. Många, inte minst inom industriförbunden³ inom LO, anser att det kortsiktiga ägandet är ett allt större problem för att säkra långsiktigt goda tillväxtförutsättningar i Sverige. LO anser att det är viktigt att diskutera hur kortsiktighet i näringslivet kan balanseras med insatser för en ökad långsiktigt utveckling av det svenska näringslivet.

Integrationen mellan tjänste- och industriproduktion ökar. I den näringspolitiska debatten ställs ofta tjänste- och industriproduktion emot varandra som konkurrenter om samma resurser. Istället handlar det om ett ömsesidigt beroende för att få resursbasen att växa. Industrisektorn skulle inte klara sig utan den service som tjänstesektorn bedriver. Många företag som erbjuder industrinära tjänster är tidigare avknoppningar från industrin. Utveckling av tjänster ger samtidigt upphov till ny varuproduktion.

Numera integreras allt oftare tjänster och produktion genom att industriföretag bygger upp serviceerbjudanden kring sina produkter, t ex installation, drift, underhåll och utveckling av produkterna. Inom telekomjätten Ericsson har tjänster kopplade till företagets produkter ökat kraftigt på senare år och utgör drygt en fjärdedel av försäljningen på systemsidan.

I framtiden kommer produktutvecklingen att inte bara handla om utformning av enskilda varor och tjänster utan se alltmer till de funktioner och värdekedjor i vilka de ingår. Det kraftigt ökade intresset för design som konkurrensmedel och tillväxtfaktor bekräftar detta synsätt. Design är idag inte bara god formgivning – det är ett uttryck för helhetssyn på hela produktions- och brukarmiljön.

³ Metall skrev exempelvis i mars 2005, tillsammans med Aktiespararna, ett brev till finansministern med krav på omreglering av AP-fonderna för att säkra ett mer långsiktigt ägande.

Design på arbetsplatsen

I samband med LOs stora sysselsättningsutredning ”Ökad sysselsättning” i slutet av 1990-talet togs ett designprogram fram som fick namnet ”Sverige i god form”. Programmet handlar om att skapa genomtänkta och väl designade produkter och tjänster som värnar om miljö, yrkes stolthet, livslångt lärande och inte minst fungerande arbetsplatser som innebär en trygg sysselsättning.

Programmet väckte uppmärksamhet i designvärlden. Interesseorganisationen Svensk Industridesign (SVID) ville etablera samarbete med LO. Resultatet har blivit två studiematerial; ett som riktar sig till industrin och som heter ”Anställda och företag i god form” och ett till tjänstesektorn kallat ”Vardagens design – Kommunala arbetsplatser och anställda i god form”. Dessa studiematerial har använts under Designåret 2005 i den nationella satsningen ”Arbetsliv och design”. Cirka 40 arbetsplatser har fått tillfälle att låta en designer arbeta tillsammans med de anställda. Resultaten har varit mycket goda när det gäller att skapa såväl nya produkter/tjänster som att förbättra arbetsplatserna. En utvärdering görs av Växjö Universitet.

Designåret var starten på ett initiativ att få flera företag och arbetsplatser att satsa på design. I Bennett–Johnsson-gruppens rapport ”Framtid för svensk industri” framförde företrädare för industrin och fackföreningsrörelsen en gemensam syn på hur Sverige skulle kunna bli en mer konkurrenskraftig nation via satsning på innovationer, design, forskning, utbildning och kompetensutveckling. Mycket av dessa idéer håller nu på att genomföras. LOs samarbete med SVID för att skapa mer hållbara och konkurrenskraftiga verksamheter i Sverige kommer att fortsätta.

Ett område där integrationen mellan varu- och tjänstesektorer bör uppmärksammas gäller hållbara produktionssystem och produktionskedjor. Det är inte tillräckligt att utforma rena och giftfria produkter inom en industri. Det är lika nödvändigt att arbetsorganisation, transporter, underhåll, destruktion till avfall och andra tjänster är utformade för att effektivisera resursanvändningen samt minska inre och yttre miljöstörningar. Sverige har goda förutsättningar att utveckla detta område. Det förutsätter dock en intim samverkan mellan näringsliv, branschorgan, forskningsinstitut, högskolor och fackliga organisationer.

En användar- och brukarstyrd produktion. Ett allt tydligare drag hos den framtida varu- och tjänsteproduktionen blir behovet av anpassning till kunders och brukares önskemål. Flexibiliteten i produktionen med alltmer skräddarsydd utformning öppnar för nya krav. Den som inte är beredd att möta dessa kommer att slås ut.

Ett talande exempel på kostnaderna för oförmåga att anpassa produktionen till brukarna är uppbyggnaden och användningen av IT-system. Uppskattningsvis förlorar privata och offentliga verksamheter uppemot 14 mdr kr årligen i rena investeringsförluster på grund

av dåliga IT-lösningar. Till det kommer omfattande kostnadsökningar när de dåligt anpassade systemen ska användas.

Sverige bör ha goda förutsättningar att lansera en mer användaranpassad produktion av såväl varor som tjänster som en nationell affärsidé. Inom flera verksamhetsområden utvecklas mer av ett funktions- eller systemtänkande. Tillverkning av alltifrån IT-system och maskinläggningar till hushållsutrustning och andra konsumentprodukter kan kombineras med servicetjänster som uppgradering och underhåll. Svensk samarbetskultur och vårt öppna diskussionsklimat bör ge förutsättningar för olika verksamheter att mötas i konstruktiv samverkan. Det ökade intresset för design riktar som nämnts intresset mot utformning av hela produktions- och användarmiljöer. Former för olika slag av brukar-, konsument-, underleverantörs- och arbetstagsarsynpunkter behöver utvecklas och tillföras produktionssystemen för såväl varor som tjänster. Inom IT-området är TCOs arbete med märkning av datorutrustning och mobiltelefoner samt det arbete LO m fl bedriver kring användaranpassad programvara i projektet "UsersAward" exempel på sådana insatser.

USERSAWARD

UserAward är LOs IT-projektet för bättre IT-stödet i arbetslivet. Projektet startade 1998 och stöds av NUTEK och VINNOVA. Sedan 2003 är projektet efter beslut i LOs styrelse ett självständigt bolaget med LO som ensam ägare.

UserAward är ett non-profitföretag med uppgift att verka för att de anställda ska få bättre IT-stöd på jobbet. Förebild är TCOs verksamhet med bildskärmsmärkning.

UserAward har en styrelse med representanter från facket och forskarvärlden. LOs ordförande, Wanja Lundby-Wedin är ordförande i UserAward.

Projektet drivs i samverkan med TCO och har dessutom ett långsiktigt samverkansavtal med KTH, en samverkan som även inkluderar Uppsala universitet och Högskolan i Gävle. Tillsammans med LO och TCO genomför man varje år tävlingen Användarnas IT-pris, en unik tävling där nöjda användare kan nominera sina IT-stöd i arbetet. Ungefär mellan 10 och 20 system har nominerats varje år.

UserAward vision är att påverka utvecklingen och införandet av IT-stöd i arbetet så att de på ett bättre sätt motsvarar användarnas och verksamhetens behov. UserAwards egna undersökningar visar att missnöjet är kompakt bland de anställda och att konsekvenserna ofta visar sig i form av sämre arbetsmiljö och förlorarna egenkontroll.

UserAward erbjuder leverantörer att användarcertifiera sina system och programvaror. Beställare kan få hjälp med att utvärdera sin IT-användning vilket inte minst landstingen gjort under 2005.

Andra kunder har varit t ex Skatteverket, Vattenfall och Finansförbundet har genom insatser från UserAward ökat kvalitén på sitt IT-användande.

Jobben skapas inom tjänstesektorn

Sett till antal nya jobb dominerar den privata tjänstesektorn kraftigt i Sverige liksom i övriga västvärlden. Sammantaget arbetar idag 80 procent inom privat eller offentlig tjänste- och serviceverksamhet. Alla framtidsbedömningar utgår också från att tjänsteproduktionen kommer fortsätta att växa. Delvis förklaras utvecklingen med att tjänstefunktioner som tidigare sköttes inom industrin nu läggs ut på nya eller etablerade företag inom området industrinära tjänster.

Tjänste- och serviceföretag har stor betydelse för nyföretagandet och regioner med hög andel privat tjänsteverksamhet har i allmänhet ett mindre ensidigt näringsliv. Kunskaperna kring de olika kategorierna tjänsteföretags betydelse för framtida arbetsmarknad och näringsliv är dock begränsade vilket behöver åtgärdas via stärkta forskningsinsatser inom dessa områden.

Tjänste- och servicesektorn är ett samlingsbegrepp för en mängd branscher som handel, hotell- och restaurangnäring, turism och upplevelseindustrin, fastighetsförvaltning samt transporter. Det finns dock vissa genomgående drag som i varierande grad präglar samtliga dessa branscher.

Företagsstrukturen domineras kraftigt av småföretag. Man har genomsnittligt en jämn könsfördelning (45 procent kvinnor) och hög andel kvinnliga företagare, dock med stora variationer mellan branscherna. Man har också en förhållandevis stor andel med utländsk bakgrund både bland företagare och anställda.

Ett negativt drag som det är nödvändigt att motverka med full kraft gäller den omfattande ekonomiska brottsligheten som framförallt förekommer inom olika delar av tjänsteområdet. Ur strikt näringspolitisk synvinkel är svartjobb och dumpade priser förödande för konkurrensneutraliteten och drabbar de seriösa företagen mycket negativt. Ur facklig synvinkel är brotten mot kollektivavtal och arbetsrätt lika förödande. Det är nödvändigt att hävda dessa rättigheter av såväl rättvise- som konkurrensskäl i framtida regleringar inom EU. (Åtgärder inom detta område berörs närmare i kapitel 13).

Tjänsternas ekonomiska betydelse ökar. Oavsett dessa problem - vårt beroende av den privata tjänsteproduktionen ökar kontinuerligt. I ett land med en stark industritradition som den svenska ställs ibland frågan om man kan bygga en ekonomi på en dominerande tjänste- och serviceproduktion? Svaret är ja. En ekonomi kan grundas på all verksamhet som har en varaktig efterfrågan – oavsett om det är varor eller tjänster. Frågan är hur vi värderar olika insatser och vad vi är beredda att betala i form av arbetstid och pengar? Ju mer av produktiv industri- och tjänsteproduktion vi har desto större blir utrymmet för offentlig välfärd och privat service.

Det är också nödvändigt att kunna betala importen med export och faktum är att vi har en växande tjänsteexport som uppgår till ca en fjärdedel av vårt samlade exportvärde. I en ekonomi med växande tjänstesektor är det viktigt att tjänsteexporten stärks. Den internationella tjänstehandeln utvecklas snabbt och mönstren ändras. Man reser idag till andra

länder för att få exempelvis billig behandling utförd medan andra tjänster säljs via nätet. Svensk tjänsteproduktion är förhållandevis dyr på exportmarknaden och måste liksom industriproduktionen bygga på kompetens, hög kvalitet och nischprodukter.

Tjänsteproduktionen handlar i hög grad om kund-, patient- och klientkontakter. Tjänsterna är oftast ”färskvare” som inte lagras - de utförs i allmänhet när de efterfrågas. Eftersom de innehåller så mycket av manuella insatser och mänskliga kontakter kan de inte rationaliseras i samma utsträckning som industriproduktionen och uppvisar inte samma produktivitet om vi ser till traditionella kalkylmetoder. För att rätt värdera tjänsteproduktionen behöver vi istället bedöma kvalitetsfrågor och se till effektivitet i måluppfyllelsen – hur väl man klarar sina åtaganden.

Ökad konkurrens och produktivitet. En ökad produktivitet kommer dock att drivas fram via konsumentkrav och ökat internationellt konkurrenstryck även inom tjänsteproduktionen. Möjligheterna till rationalisering och ökad produktivitet varierar mellan olika verksamheter. Inom exempelvis handeln förväntas utvecklingen mot stormarknader, kedjeföretag och stordrift att fortsätta, liksom e-handeln.

Genom ökad IT- och annan teknikanvändning samt organisations- och kompetensutveckling finns fortsatt stora möjligheter att effektivisera tjänste- och serviceproduktionen. Det finns alltid risk för att denna effektivisering bedrivs som kortsiktig kostnadsjakt. Det är därför nödvändigt med ett ökat fackligt engagemang i detta förändringsarbete så att det också tar sikte på goda arbetsvillkor och kvalitetshöjning i verksamheten.

Hushållsnära tjänster. Från skilda håll pekar man idag på ett ökande behov av att anlita utomstående hjälp för skilda hushållsnära tjänster. Marknaden för dessa tjänster växer snabbt men den präglas samtidigt av svartjobb och regelbrott i stor omfattning, vilket snedvrider konkurrensen gentemot seriösa serviceföretag. En lösning som diskuterats handlar om att staten medger skatteavdrag för personer som anlitar arbetskraft för dessa tjänster. Som skäl för en sådan lösning anförs att nya jobb skapas och att svarta jobb görs till vita jobb för anställda i seriösa företag med kollektivavtal. Mot denna lösning anförs att det är oklart om nettoeffekten blir fler nya jobb eftersom de medel som används för en subvention skulle kunna användas för annan jobbskapande offentlig eller privat verksamhet. Man menar också att det är oklart om ett skatteavdrag medför någon större omvandling från svarta till vita jobb. Till detta kommer fördelningspolitiska argument då många inte kommer att få råd att nyttja subventionen.

LO är för möjligheten till ROT-avdrag (reparation, ombyggnad, tillbyggnad), som en konjunkturanpassad stimulansåtgärd i ekonomin. LO har även uttalat att kommunerna som komplement till den offentliga äldreomsorgen bör ha möjlighet att ge icke behovsprövat stöd till äldre pensionärer som behöver hjälp med olika sysslor i hemmet.

LO konstaterar att frågan om hushållsnära tjänster diskuteras i näringspolitiska termer men att frågan även bör behandlas ur skatte- och fördelningspolitisk synvinkel. Hushållsnära tjänster rör en växande marknad där det är mycket angeläget att motverka pågående utveckling mot svartjobb i skilda former. Det är därför viktigt att utveckla en fungerande

reglering av dessa verksamheter och förebygga fortsatta lagöverträdelser. Det fackliga bidraget handlar framförallt om att hävda arbetsrätt och kollektivavtal. Dessa frågor behandlas närmare i kapitel 13 om ”Ordning och reda i företagen”.

Några viktiga frågor för tjänstesektorns utveckling - såväl renodlad service- och tjänsteverksamhet som mer industrinära tjänster:

Forskningen kring tjänsteproduktionen och dess möjligheter att vara tillväxtdrivande är kraftigt eftersatt. Det finns en lång rad uppgifter för en tjänsteinriktad forskningsansats vad gäller internationalisering och export liksom strukturförändringar och integration med varuproduktionen i nya värdekedjor.

Marknadsföringen av viss tjänsteproduktion, framförallt turistnäringen, behöver förbättras. Svensk turistnäring har tillsammans med upplevelseindustrin stora tillväxtpotentialer och bör kunna få stor betydelse – inte minst regionalt – även för annan tjänsteproduktion, exempelvis hotell- och restaurangverksamheten. Förslag till utvecklingsinsatser (Turistdelegationen m fl) behöver drivas via samordnat engagemang från stat och näringsliv.

Kompetensutveckling och arbetsorganisatorisk utveckling behövs överlag för tjänste- och serviceverksamheternas anställda för att utveckla kvalitet och produktivitet ytterligare. Verksamheternas alltmer komplicerade uppgifter och många kundkontakter kräver ökat ansvarstagande från alla slag av personalgrupper. En bred utvecklingsansats inom grundutbildning och kompetensutveckling kopplad till ökat ansvar i arbetsorganisationen är avgörande för tjänstesektorns kvalitetsarbete.

Satsa på kunskapsbaserad industri

Industrin intar en nyckelroll i svenskt näringsliv och kommer så att göra för lång tid framöver. Även om det stora flertalet av oss arbetar inom olika tjänsteinriktade verksamheter ger en snabb titt på statistiken klart besked om att industrin fortfarande är en kraftfull motor i ekonomin. Industrin står t ex för tre fjärdedelar av den svenska exporten och 80 procent av näringslivets investeringar i forskning och utveckling.

Industrin är också kärnan i ett antal starka produktionsområden där Sverige idag är världsledande: maskintillverkning, fordon, järn och stål, skogsprodukter, läkemedel och telekom. Basnäringar har i flera fall lett fram till högteknologisk produktion av utrustning och underhåll. Kring denna kärna formeras sedan viktiga delar av den privata tjänstesektorn. Industrin är därmed pådrivande när det gäller teknik- och produktivitetens utveckling för andra delar av ekonomin. Det är angeläget med fortsatt stark satsning mot dessa områden. En god början är tagen i programmet ”Innovativa Sverige” samt den uppföljning som nu görs i strategiprogram för olika områden (se kap 4). Men arbetet behöver också fullföljas i branscher och företagssamverkan ute i regionerna.

Det internationella konkurrenstrycket och utflyttningen av såväl enklare som mer avancerad produktion medför emellertid oro för framtiden. Sverige ska dock inte lagstifta mot industriell utflyttning – det gör utländskt kapital ovilligt till framtida investeringar i vårt land.

Samtidigt måste utflyttningsplaner för ”mogna” företag inom exempelvis verkstadsindustrin kritiskt granskas och ifrågasättas. Utvärderingar har visat att många utflyttningar sker på svagt beslutsunderlag och att vinsterna inte alls blir lika stora som man från början trott. Det man vinner i minskade kostnader vägs ofta upp av försämrad kundkontakt, logistik eller FoU-verksamhet.

Ett utvecklingsspår som bör prövas handlar om internationella värdekedjor. Istället för att beklaga utflyttning kan man se om en arbetsfördelning kan ske mellan exempelvis Sverige och länder i östra Europa där olika delar produktionen förläggs där det är bäst motiverat ur kostnads-, kompetens- och effektivitetssynpunkt.

Många pekar på behovet av att ytterligare höja förädlingsgraden mot mer avancerade och specialiserade produkter. Samtidigt är det i regel våra traditionella styrkeområden vi har bäst förutsättningar att vidareutveckla. Betoningen av mer kunskapsbaserad produktion måste därför gälla näringslivet i stort, även etablerade industrigrenar. Som nämns i det forskningspolitiska kapitlet behöver svensk forskningspolitik mer riktas mot framtida behov inom näringslivet.

Betona kopplingen produktion – utveckling. Det är viktigt att analysera sambandet mellan ett företags utvecklingsarbete och dess produktion. Ju mer kundanpassad och kunskapsbaserad tillverkningen är, desto viktigare är det att den ligger nära FoU-arbetet (forskning och utveckling). FoU är i sin tur nyckeln till den framtida produktionen. Om tillverkning flyttas ökar risken för att även ledningsfunktioner och FoU-verksamhet följer efter.

Företag ser numera inte alltid egen produktion som sin kärnverksamhet utan bygger upp produktionssystem baserade på underleverantörer. Denna inriktning kan vara helt riktig för vissa aktörer, medan det för andra är helt centralt att värna om produktionskunnandet, eftersom det är utslagsgivande för den framtida utvecklingen. Tekniklösningar kan köpas men inte produktionskultur.

För att befintliga industriföretag ska bevara sin konkurrenskraft krävs ständigt utvecklingsarbete. Det behövs mer forskningskontakter, kompetensutveckling, automatisering av rutinuppgifter, integration mellan varu- och tjänsteproduktion och överhuvudtaget ökad förädlingsgrad i produktionen.

Samhället bör på skilda sätt uppmuntra ett sådant förnyelsearbete. Som redovisas i forskningskapitlet (kap 10) bedrivs avancerad industriforskning både vid högskolor och institut. Idag är verksamheterna dock för fragmentiserade och resultatens spridning och tillämpning i näringslivet för begränsad. Genom tillkomsten av branschprogram och omstruktureringen av industriforskningsinstituterna skapas förutsättningar för ökad samver-

kan. Detta arbete bör vidareutvecklas genom att fastare samverkansformer i form av utvecklingscentra eller nätverk etableras för att få fram och tillämpa kunskaperna mer effektivt. Sådan aktivitet är på gång på vissa håll men den behöver stärkas. Det kan handla om att med forskarstöd ta fram strategisk kunskap kring ny industriell teknik (processer, material, informationshantering, miljö etc) och organisation (systemtänkande, värdekedjor, logistik, klusterbildning etc). Ett annat sätt är att ge mer resurser till olika former av inkubatorprogram (företagskuvöser) inom branschprogram eller högskoleverksamhet. Mer kunskapsintensiv produktion vid små industriföretag bör vara ett särskilt tema.

Teknisk framsyn

I projektet Teknisk framsyn har några möjliga utvecklingskluster innehållande en mängd verksamhetsområden tagits fram för den kommande 15-20-årsperioden. Några av dessa kluster med ett par exempel på områden inom varje kluster:

Komplexa system för simuleringsteknik, säkerhetsteknologi och mobil robotik.

Interaktiv teknik för gränssnitt, upplevelseteknologi och telematik.

Funktionella material för nanoteknik, biomaterial och bioelektronik.

Miljöteknik för livscykelanalys, produktdesign och saneringsteknik.

Mobil energiförsörjning för vätgasekonomi, eldrivna fordon och hybridteknik

Livsmedelsproduktion för marin biologisk odling och genmodifierade växter.

Tillgänglig IT för mobil kommunikation, bredband och mobil infrastruktur.

Hälso- och sjukvårdsteknik för stamcells forskning, DNA-analys och datorstödd kirurgi.

Teknisk Framsyn är ett nationellt projekt kring teknikutveckling. Projektet drivs av Industrifonden, IVA, KK-stiftelsen, LO, Nutek, Svenskt Näringsliv, Vetenskapsrådet och VINNOVA.

Öka intresset för industrijobben. Ett akut problem som påverkar framtidsutsikterna för svensk industri är den negativa bilden av industrin och industrijobben. Detta i kombination med svaga yrkestekniska utbildningar har lett till en alltmer kännbar brist på välutbildad arbetskraft. Ungdomar vill inte söka utbildningar som saknar fokus, lider brist på resurser och uppfattas ge dåliga arbetsmiljöer. Behovet av förbättrade och attraktiva miljöer gäller i lika hög grad tjänste- och servicejobb, men problemet med bristande intresse för utbildningarna är särskilt påtagligt för industrin. Detta beror i sin tur på försummelser på flera plan.

Arbetsgivarna har ett stort ansvar för den bild som skapats. På alltför många håll har intresset för att förverkliga ”det goda arbetet” ute på arbetsplatserna varit svagt såväl inom industri som tjänsteproduktion. Staten har ett ansvar för att kvaliteten på gymnasiets yrkesutbildningar nedprioriterats och att universitetens resurser inom produktionsteknik rustats ned. I gymnasieskolan har yrkesutbildningen kommit i kläm därför att kommunerna satsar på billiga teoretiska utbildningar istället. Fackens och företagens engagemang i utbildningarna har också varit alldeles för svagt. En genomgripande attitydföränd-

ring måste till, för utan skickliga yrkesarbetare klarar sig inte svensk industri eller näringslivet i övrigt.

LOs slutsatser och förslag:

- Gentemot näringslivet bör politikens uppgift vara att skapa goda och varaktiga betingelser för kunskapsbaserad produktion av varor och tjänster, dels via generella åtgärder inom forskning, innovation, utbildning samt infrastruktur och dels via riktade åtgärder mot utvecklingsbara branscher och verksamheter.
- En samlad nationell politik med aktiv partsmedverkan för utveckling av tjänsteproduktionen behöver komma till stånd vad gäller strategier för forskning och utveckling, marknadsföring samt kompetens- och arbetsorganisatorisk utveckling. Ett viktigt utvecklingsområde är turistnäringen.
- Industripolitiken bör samordna insatserna i syfte att skapa en mer kunskapsbaserad industriproduktion i såväl nya som etablerade företag. Nationella kunskapscentra eller nätverk bör vidareutvecklas med bas i industriforskningen. Satsningar bör koncentreras mot utvecklingsbara verksamheter.
- Integrationen mellan tjänste- och varuproduktion bör vidareutvecklas via forsknings- och innovationspolitiken. Ett område där sektorsövergripande insatser bör prövas mer gäller hållbara produktionssystem. Myndigheter, forskning, näringsliv och fackliga organisationer bör inom olika verksamhetsområden samordna arbetet för ren och resurssnål varu- och tjänsteproduktion med insatser för ett hållbart arbetsliv.
- Samhälle och näringsliv bör gemensamt göra användaranpassad produktion av varor och tjänster till svensk affärsidé och konkurrensfördel. Forsknings- och utvecklingsarbete kring funktionstänkande och användarorienterad design bör stimuleras och prövas inom nya verksamhetsområden.
- Jobben inom industri- och tjänstesektor behöver göras mer attraktiva. Vidareutbilda industriarbetare med lång erfarenhet till yrkesarbetare och möjliggör certifiering av yrkeskunskaper för arbetstagare utan formell utbildning.

8 Förnyelse i offentliga sektorn

De stora sprången i den svenska tillväxtens historia har i allmänhet skett i samband med stora samhällsinvesteringar. Staten och näringslivet har varit beroende av varandra för att klara investeringarna i transportsystem, bostadsbyggandet i ”miljonprogrammet” och energiförsörjningen. Samarbetet mellan offentliga myndigheter och enskilda företag har

också varit framgångsrikt för utvecklingen av enskilda produkter. Några av de mest kända exemplen är Televerkets samarbete med Ericsson vid utvecklingen av AXE-växlarna, Aseas samarbete med SJ vid framtagningen av X 2000-tågen och Astras samarbete med sjukvården.

Förutsättningarna för samarbetet har dock förändrats på senare år. Offentliga investeringar har begränsats inom skilda områden samtidigt som EUs regelverk hindrar direkt statligt stöd. Dessutom har statens kontroll över viktiga samhällsområden minskat genom avreglering och privatisering av verksamheter.

Fortfarande finns dock möjlighet för den offentliga sektorn att fungera som katalysator för förnyelse i företagen. Det kan t ex ske genom målmedveten upphandling och genom strategiska forskningsinitiativ. Det pågår också en rad utvecklingsprojekt i statlig samt primär- och landstingskommunal regi när det gäller effektivare verksamhetsformer, införande av teknikstöd, nätverksbyggande etc även om mycket sker i skuggan av gjorda nedskärningar.

Innovativa kommuner, landsting och regioner är ett samverkansprojekt som behandlar förnyelse inom vård och omsorg, genusperspektiv på innovationssystem samt bredband som organisatorisk och teknisk innovation. Man vill visa att mer verksamhet per skattekrona kan uppnås via satsning på kompetensutveckling, organisationsutveckling och hälsobefrämjande arbete. Projektet drivs i samverkan mellan Sveriges Kommuner och Landsting, Trygghetsfonden och VINNOVA.

Samverkan kring upphandling

Varje år omsätts 400 miljarder i offentlig upphandling. Internationaliseringen har emellertid ändrat förutsättningarna även här. Större offentliga inköp ska ske i konkurrens med företag inom hela EU. Detta är en utmaning men samtidigt möjlighet för svenska företag att vässa sin konkurrensförmåga. En än större utmaning är att vara med och tävla om upphandlingen inom hela EU-området som totalt omfattar 8 000 miljarder kr.

EU-kraven hindrar inte att offentliga beställare ställer höga krav på kvalitet, hållbarhet och användaranpassning i sin upphandling. Det är också möjligt för offentliga inköpare att samverka kring förbättrad beställarkompetens inom strategiska områden och tidigt rikta krav mot tjänste- och varuproducerande företag i skilda utvecklingsprojekt. De offentliga aktörerna bör ta initiativ till sådana utvecklingsprojekt kring gemensamt utformad upphandling. (Jfr med förslag om nya former för teknikutveckling i kapitel 10 om forskning.) Ett bra exempel där offentlig upphandling behöver samordnas och skärpa brukaranpassningen gäller IT-området.

På lokal och regional nivå bör det vara möjligt för kommuner och landsting att på motsvarande sätt samverka i upphandlingsfrågor via tidiga initiativ gentemot olika delar av näringslivet.

Ett annat viktigt område att beakta vid upphandling är att företagen tar sitt sociala ansvar för anställdas arbetsvillkor. LO anser därför att offentlig upphandling alltid ska ske affärsmässigt och på villkor att leverantören och eventuella underleverantörer tillämpar de löner och andra anställningsvillkor som allmänt gäller för arbetet i branschen på den ort där arbetet ska utföras. Kraven ska ställas redan i kvalificeringsfasen. LO har sedan tidigare krävt att Sverige ratificerar ILO konvention nr 94. Konventionen reglerar rättigheten att väga in sociala hänsyn vid offentlig upphandling. Ett flertal andra EU-länder har sedan tidigare ratificerat konventionen.

Export av välfärdstjänster

Välfärdsfrågor som skola, vård och omsorg är i grunden samhällsliga uppgifter. Samtidigt utgör det sk välfärdsklustret ett område med stor utvecklingspotential. Det gäller både utrustning, medicinsk teknik, informationsteknik och organisation i vården samt administrativa och tekniska system i övrigt. Den kunskap som byggts upp i kommuner och landsting samt i statliga verksamheter kan i växande utsträckning omsättas kommersiellt. Det är en fördel om detta kan ske i egen regi eftersom kunskapen är utvecklad med skattemedel. Med hänsyn till de framtida behoven av offentliga investeringar är det ändå motiverat att även pröva privata eller skilda slag av samverkanslösningar för att fullt ut nyttja potentialen för kommersialisering. Samarbetsprojekt finns mellan högskolor, huvudmän och företag i dessa frågor. Ett nationellt projekt för en mer utvecklad kommersialisering av välfärdsklustret bör övervägas.

Ett naturligt steg i detta arbete är att satsa på exportmarknader. Vård och omsorg är redan idag en stor svensk exportprodukt, men skulle kunna bli betydligt större med mer målmedveten satsning. Ovannämnda projekt torde bli särskilt viktigt för exportstödjande insatser.

LOs slutsatser och förslag:

- Kommuner, landsting och offentliga myndigheter bör utveckla mer av gemensam beställarkompetens i syfte att utveckla krav på kvalitet, hållbarhet och användaranpassning i sin upphandling.
- Ett nationellt projekt för utveckling och internationell marknadsföring av välfärdstjänster bör övervägas där offentliga och privata aktörer samverkar för att omsätta kunskaper i export inom nya verksamhetsområden.

9 Kunskap för tillväxt

Sverige ska inte konkurrera med sänkta löner och försämrade arbetsvillkor utan med kunnande och avancerad teknik. För detta krävs att såväl anställda som blivande arbetstagare garanteras den utbildning och den kompetensutveckling som erfordras för en kunskapsintensiv produktion av varor och tjänster. I den skärpta globala konkurrensen är kunskap ett allt viktigare konkurrensmedel och på sikt den starkaste tillväxtfaktorn.

Samtidigt måste företagen utvecklas - öka kvaliteten och höja förädlingsgraden, förflytta sig framåt i värdekedjan, integrera varu- och tjänsteproduktion o s v – annars finns ingen användning för mer kvalificerad grundutbildning eller krav på kompetensutveckling.

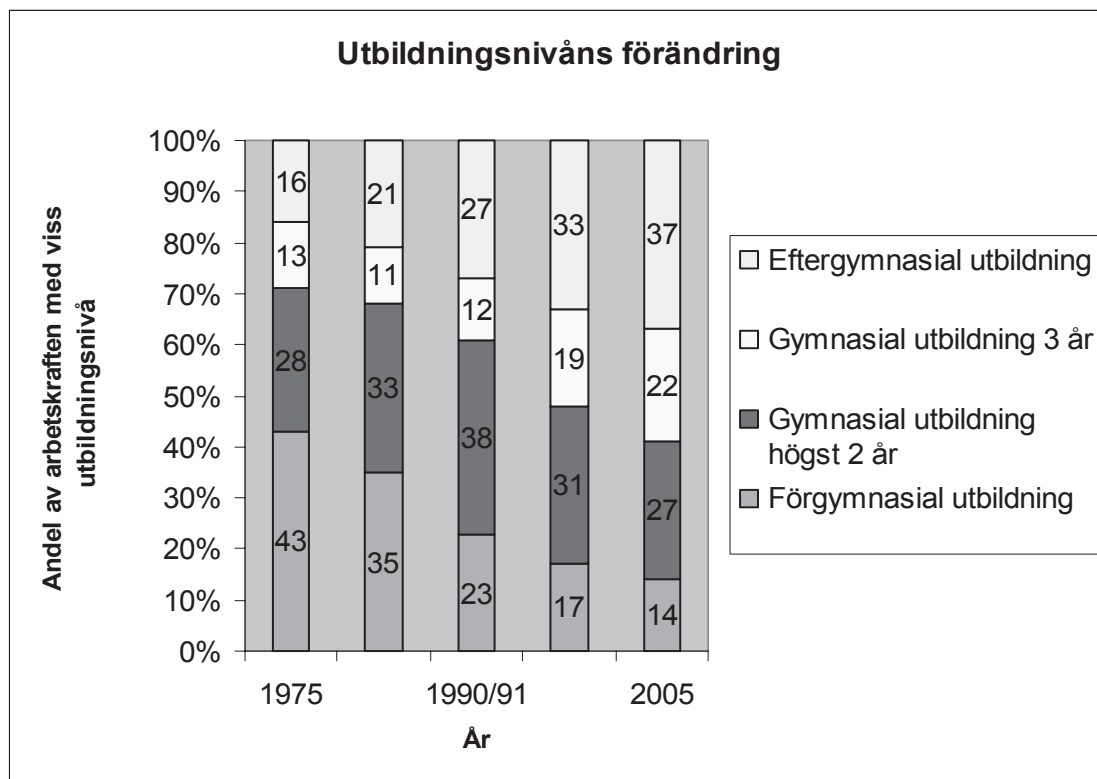
Ur ett näringspolitiskt perspektiv är huvuduppgifterna för utbildningssystemet att

- förbereda ungdomar för yrkeslivet
- höja kunskapsnivån hos arbetskraften generellt
- öka individens beredskap att möta strukturförändringar och nya krav på arbetsmarknaden
- lägga grunden för forskning och utveckling.

Spetskompetens och specialkunnande är självklara inslag i utbildningspolitiken, nödvändiga för att tillämpa avancerad teknik och utveckla nya produkter. Men det är inte det som ytterst är avgörande för en nations konkurrenskraft, utan utbildningsnivån hos *hela* befolkningen. Det behövs både bredd och topp – samt att kunskaperna faktiskt tas tillvara!

Genom viktiga reformer har den genomsnittliga utbildningsnivån i Sverige höjts kraftigt under 1990-talet. Det handlar om den stora utbyggnaden av högskolan, införandet av det tredje året i den yrkesinriktade gymnasieskolan och satsningen på Kunskapslyftet som medförde nya studiemöjligheter för många människor.

Diagram 8. Utbildningsnivåns förändring. 1975 – 2005

Källa: LOs beräkningar

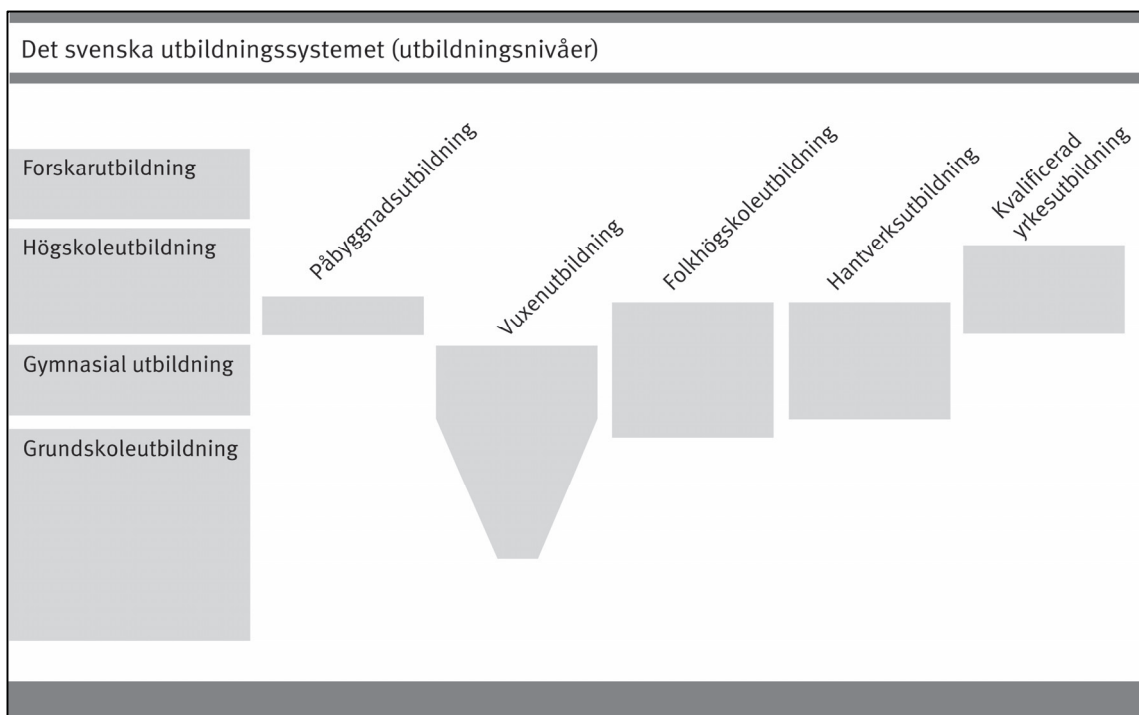
Men mer behöver göras. Visionen bör vara att Sverige ska vara Europas mest konkurrenskraftiga och kunskapsbaserade ekonomi. Om det målet ska kunna nås behövs omgående insatser för att avhjälpa existerande brister och ett kontinuerligt utvecklingsarbete i framtiden för möta den alltmer hårdnande internationella konkurrensen. Detta kapitel berör gymnasieskolan och den fortsatta utbildningen. En förutsättning för framgång är emellertid att grundskolan fungerar väl. Det gör den i huvudsak, men för en mindre del av eleverna behövs redan idag stödinsatser som rätt insatta förebygger en del av de problem som gymnasieskolan idag lever med.

Innan utbildningssystemets olika delar behandlas bör tre grundläggande krav ställas på verksamheten generellt:

- **Klargör utbildningsbehoven.** Ett genomgående krav är att företag, stat och kommuner blir bättre på att kartlägga och precisera vilka behov av kunskap nuvarande och inte minst kommande arbetsuppgifter faktiskt medför. Den sk beställarkompetensen behöver bli bättre för såväl ungdoms- som vuxenutbildningen liksom för kompetensutvecklingen i arbetslivet. Finns det inte en fungerande koppling mellan utbildning och arbetsmarknad skapas bara bättre utbildade köer av arbetslösa.

- **Bygg upp en sammanhållen "infrastruktur" för utbildningen.** Arbetsfördelningen och samverkan mellan gymnasieskola, vuxenutbildning, arbetsmarknadsutbildning, kompetensutveckling i arbetet och eftergymnasial utbildning brister på många håll. Vi behöver skapa ett mer sammanhållet system för utbildningen där de olika delarna samspelar och kompletterar varandra. Frågan om utbildningens "infrastruktur" bör bli en central uppgift i den nya regionala utvecklingspolitiken.
- **Skapa ett stabilt system för validering genom utbildningens infrastruktur.** Ett genomgående krav på utbildningspolitiken bör vara att utveckla en bättre värdering av kunskaper som inhämtats utanför det formella utbildningssystemet. Validering är viktigt, inte bara som ett sätt att ge människor papper på vad de kan utan också som ett instrument för att slussa in människor i utbildning på den nivå där de i praktiken hör hemma. Inte minst har validering betydelse när det gäller att bedöma invandrares utbildning och kunskaper.

Diagram 9. Det svenska utbildningssystemet

Gymnasieskolans yrkesprogram behöver förbättras

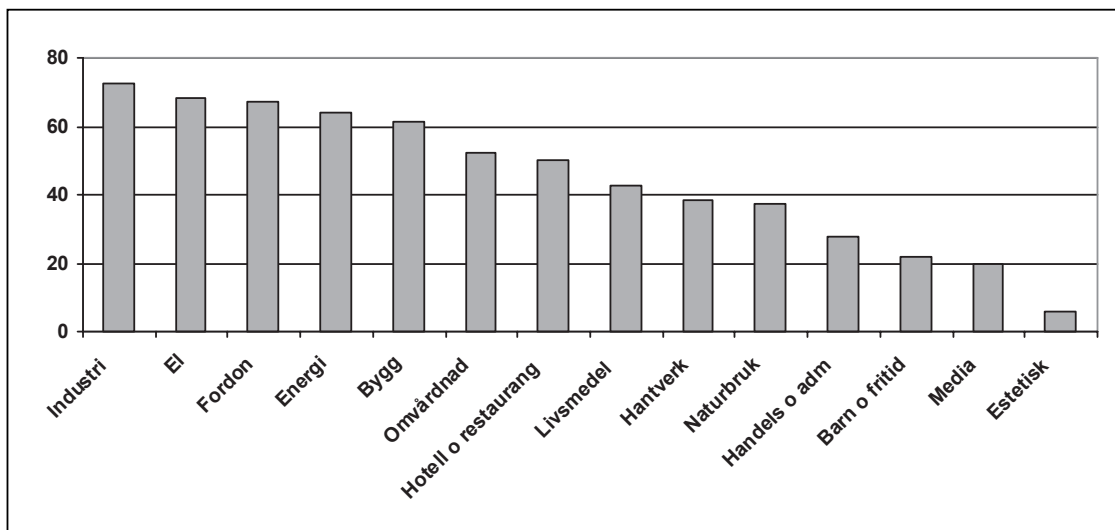
Gymnasieskolan har idag 17 yrkesförberedande program. I många delar fungerar dessa bra men det finns också påtagliga brister. Dessa brister gäller inte minst kvaliteten inom

flera utbildningar med följd att alltför många hoppar av studierna eller går ut med ej godkända betyg.

Bra utsikter för bygg och industri.... Genom att konstruera ett ”arbetsmarknadsindex”⁴ kan man rangordna gymnasieskolans yrkesprogram efter hur de som gått färdigt utbildningen lyckats etablera sig på arbetsmarknaden. Indexet visar att utbildningarna som är inriktade mot industrin, fordons-, energi- och byggsektorn ger de bästa arbetsmarknadsutsikterna. Elever som går ut dessa program har tre år efter examen i genomsnitt högre lön och oftare fasta heltidsjobb än övriga yrkesinriktade program. Utsikterna för elever inom omvårdnads- samt hotell och restaurangyrken är också relativt goda.

...sämre för media, barn o fritid samt handeln. I den andra extremen ligger det estetiska programmet, media, barn och fritid samt handel. Av dem som väljer att börja arbeta har vi i dessa kvinnligt dominerade grupper de lägsta lönerna, flest tillfälliga och deltidsarbeten, högst arbetslöshet och den största gruppen som inte arbetar med vad man utbildat sig till. Detta kan vara en bidragande orsak till att förhållandevis fler kvinnor väljer att studera vidare.

Diagram 10. Arbetsmarknadsindex för gymnasieprogrammen

Källa: SCB

Behov av strategi och starkare styrning. Utbildningsfrågornas betydelse för tillväxten motiverar en mer genomtänkt strategi för dimensioneringen av olika utbildningar, inte minst ur ett regionalt perspektiv. Trots att det råder brist på yrkesutbildad arbetskraft på

⁴ Detta arbetsmarknadsindex består av sex variabler: Lön, andel sysselsatta, arbetslöshet, andel med jobb där utbildningen är relevant, andel i tillsvidarejobb och andel i heltidsjobb. De elever som gick ut gymnasieskolan 2000 har följts upp i mars 2004. De 14 gymnasieprogrammen har rangordnats efter varje variabel. Det program som haft det sämsta resultatet har fått ett och det bästa har fått 14 poäng. I diagrammet visas den sammanlagda poängen för samtliga sex variabler.

flera områden och trots att de som genomgår en utbildning har goda framtidsutsikter har de traditionella yrkesprogrammen i många kommuner krympt ihop till ingenting.⁵

Ur ett kortsiktigt kommunalekonomiskt perspektiv anses det bättre om ungdomarna stannar i kommunens egen skola och går ett billigt program. Kommunerna satsar hellre på sådana billiga gymnasieprogram - trots att de inte leder till jobb för ungdomarna - än på dyrare program som i betydligt högre utsträckning ger arbete efter utbildningen.

Det svaga utbudet påverkar efterfrågan och intresset bland ungdomar. På många håll finns betydligt fler platser än sökande. Det låga söktrycket och de små utbildningarna leder till att det blir svårt att hålla uppe kvaliteten. Avhoppet under studietiden är också stora. På flera av de industrirelaterade utbildningarna slutför så många som 30-40 procent av eleverna inte sina studier.

Dessa fakta tyder på att det saknas en sammanhållande kraft som tar ansvar för utbildningen och garanterar att varje region kan erbjuda alla gymnasieskolans 17 yrkesprogram och dessutom ger dem tillräckligt med resurser. En starkare styrning av gymnasieskolan behövs för att bättre anpassa utbudet av yrkesutbildningar till de behov som finns på den regionala arbetsmarknaden.

Det kan för det första ske via mer av frivillig samverkan kommunerna emellan – förutsatt att alla kommuner deltar i samarbetet och ställer upp på vad som gemensamt beslutas. Det kan för det andra ske via ökat statligt inflytande över dimensionering och lokalisering av gymnasieskolan. Staten skulle då kunna ställa krav på enskilda kommuner att anordna vissa utbildningar eller att konkurrerande skolor samarbetar.

Ett tredje sätt är att flytta ansvaret för gymnasieskolan till regional nivå, d v s nuvarande län eller framtida näringsregioner. Det ger ett större underlag för planering och verkställighet av utbildningen. Det ger även bättre samarbetsformer med arbetsmarknadens parter liksom med övriga utbildningsformer (högskolor, folkhögskolor, kvalificerad yrkesutbildning och arbetsmarknadsutbildning). Genom att ge examensrätten till regionen istället för till kommunerna, skapas ett tryck att bli överens om fördelning och lokalisering av utbildningarna.

Yrkesanpassa utbildningarna. Det är nödvändigt att resurser koncentreras mot att säkra kvalitet och omfattning på de yrkesförberedande gymnasieprogrammen. LO ser positivt på högskolans utbyggnad men anser att prioritet bör ges åt insatser för en fullgod gymnasieskola. För att säkra tillräckliga baskunskaper är det viktigt att vidhålla treåriga utbildningar. Vidare bör kärnämnen (svenska, engelska och matematik) integreras mer i de karaktärsämnena som formar själva yrkeskunnandet, vilket inte får hindra att alla utbildningar ska ge behörighet till högskolan.

⁵ En redovisning av läget för de yrkesförberedande utbildningarna finns i LO-rapporten "Gymnasieskolans program riktade mot industrin" (2005) respektive "Gymnasieskolans program inom servicesektorn" (2005).

En annan viktig kvalitetsaspekt är bristen på yrkeslärare. För närvarande utbildas cirka 25 procent av det årliga behovet för att täcka framtidens behov av yrkeslärare. Det är idag svårt att rekrytera yrkesskickliga personer med erfarenhet från yrkesarbete. Den särskilda lärarutbildningen (SÄL) är ett viktigt instrument, men här krävs ytterligare insatser. För att förstärka rekryteringen av skickliga yrkesutövare måste studiefinansieringen utformas på ett sådant sätt att läraryrket blir ett attraktivt alternativ.

Elevernas beslutsunderlag behöver förbättras vid val av utbildning. Söktrycket inom exempelvis media och estetisk utbildning motsvaras inte av jobbmöjligheterna. Genom studiebesök, prao och förbättrad studie- och yrkesvägledning bör ökat intresse för utbildningar inom industriprogrammen åstadkommas, inte minst bland flickor. Parterna har ett medansvar i detta arbete.

Kvalitetssäkra APU - arbetsplatsförlagd utbildning. APU har alltid varit kännetecknet för de yrkesförberedande utbildningarna. Tidigare har som regel all undervisning i praktiska ämnen varit förlagd till företag. Idag ska eleverna vara garanterade 15 veckors APU, men eftersom man på många håll har svårt att skaffa fram tillräckligt med platser blir tiden i praktiken kortare för en hel del elever. Det är nödvändigt att alla elever får ett arbetsplatsförlagt lärande som håller god kvalitet och leds av kunniga handledare. APU bör därför kvalitetssäkras. Företag och kommuner bör dessutom ta gemensamt ansvar för att tillräckligt många platser av tillräcklig kvalitet tas fram.

Göteborgs kommun har varit pionjär när det gäller att satsa på yrkesförberedande utbildningar som riktas mot industrin. Bl a har man i samarbete med företagen startat tre lokala studieinriktningar, Yrkestekniskt gymnasium med tyngdpunkt på el-, energi- och industriprogrammen, Motorbranschens tekniska gymnasium med inriktning på fordonsteknik och skadeutbildning och Göteborgs tekniska gymnasium som ägs och drivs av Volvo.

Regionala yrkesutbildningscentra. En möjlighet som bör prövas i ökad grad är att sammanföra utbildningsresurser till regionala yrkesutbildningscentra. Tanken är att utnyttja befintliga resurser mer effektivt genom att förlägga utbildningar för olika grupper till en och samma plats. De som t ex går i gymnasieskolan, i kvalificerade yrkesutbildningar (KY) eller i en arbetsmarknadsutbildning kan dra nytta av samma lärare, lokaler och undervisningsmetoder. Därmed kan pedagogik, teknisk utrustning och maskiner bli modernare och av högre kvalitet, vilket gör utbildningen attraktiv. Denna form av centrumutbildning kan göras sektorsinriktad eller mer inriktad på att sammanföra utbildningar från skilda verksamheter och med fördel genomföras på regionnivå.

AB Teknikcollege är en form av yrkesutbildningscenter som tillkommit för att öka intresset för tekniska utbildningar. Teknikcollege erbjuder både ungdomar och vuxna tekniska och processinriktade utbildningar på alla nivåer med inriktning mot teknikintensiva branscher. Ett första Teknikcollege och olika typer av lärcentra håller på att byggas upp i Mälardalen med bl a arbetsgivarorganisationen Teknikföretagen och IF Metall som intressenter. IF Metall har som ambition att det ska startas tjugo Teknikcollege i större industriregioner runt om i landet till år 2010. Det arbete som gjorts med Teknikcollege Mälardalen visar tydligt att det finns vinster att göra med att samla erfarenheter och resurser.

Vuxenutbildningen

Utbildning efter individens och arbetsmarknadens behov. Vuxenutbildningens viktigaste uppgifter är att kompensera eftersatta grupper för brister i tidigare utbildning. Men vuxenutbildningen fungerar också nivåhöjande för arbetskraften i stort och strukturförändrande genom att ny kunskap förs ut i arbetskraften. En tredje effekt är omställning för individ och företag.

Om vi menar allvar med att så många som möjligt ska få bättre förutsättningar att utvecklas och ges fler valmöjligheter i ett föränderligt arbetsliv är det nödvändigt att skapa bättre möjligheter till återkommande utbildning. Trots en stor satsning på Kunskapslyftet finns fortfarande stora grupper människor som behöver förstärka och uppdatera sina baskunskaper i kärnämnen svenska, engelska och matematik.

Kompetensutveckling av småföretagare. Långsiktig överlevnad på marknaden bygger på innovationsförmåga när det gäller produktionsmetoder, produktutveckling och arbetsorganisation. Även småföretagare behöver utveckla sin kompetens för att företaget ska kunna hänga med. På så sätt kan företagaren lättare förstå och utveckla företagets fulla potential, vilket i sin tur kan leda till utbyggnad och ökad efterfrågan på arbetskraft. När de strategiska besluten är tagna måste också arbetskraftens kompetensutveckling säkerställas för att uppnå de mål som är satta.

Validera den informella kunskapen. Som nämnts behöver arbetet med validering utvecklas – alltså erkännandet av kunskaper oberoende av hur de förvärvats, d v s även utanför det formella utbildningssystemet. Det gäller i synnerhet inom vuxenutbildningen.

Partsengagemang i lärcentra. Lärcentra är mötesplatser för olika former av vuxenutbildning på lokal nivå där skilda aktörer samverkar för att utnyttja gemensamma resurser i form av personer, pedagogik och lokaler. Man räknar med att det idag finns ett par hundra lärcentra i landet, ofta med Komvux som kärna i något som kan ses som den kommunala vuxenutbildningens infrastruktur. Verksamheten anpassas efter de utbild-

ningsbehov som finns lokalt. Det är viktigt med ett ökat engagemang från parterna för att verksamheten ska bli ett stöd för den lokala vuxenutbildningen.

Arbetsmarknadsutbildningen

En viktig del i det samlade utbildningssystemet är arbetsmarknadsutbildningen. Dess huvuduppgift ligger i att vara ett instrument inom arbetsmarknadspolitiken på kort och lång sikt. Arbetsmarknadsutbildningen har minskat i omfattning under senare år, men sammantaget får ändå 70 procent jobb inom 3 månader efter avslutad utbildning. Av dem som genomgår arbetsmarknadsutbildning är det närmare hälften som genomgår en förberedande utbildning, som inte syftar till att förbereda de arbetslösa för något specifikt yrke där man vet att det finns brist på arbetskraft. De utvärderingar som gjorts av den förberedande arbetsmarknadsutbildningen visar att den inte påverkar de arbetslösas möjlighet att få jobb i någon större grad. Det finns skäl att ompröva dessa utbildningar och inrikta dem mer mot faktiska bristyrken.

Det är samtidigt nödvändigt att arbetsmarknadsutbildningen i ökad grad samspelar med det övriga utbildningssystemet och nyttjar infrastrukturen och befintliga resurser i form av lärare, lokaler, utrustning, utvecklingsarbete mm. Den samordning av gymnasie- och vuxenutbildningen som bör ske på regional nivå skulle till ömsesidig nytta även kunna gälla arbetsmarknadsutbildningar.

Mot bakgrund av gjorda förändringar inom utbildningsväsendet borde därför arbetsmarknadsutbildningens roll i systemet utredas närmare. Det kommer även i framtiden behövas kvalitativa utbildningar för dem som blir arbetslösa eller behöver byta yrke eller bransch av strukturomvandlingsskäl. Motivet för dessa utbildningar är fortsatt arbetsmarknadspolitiskt men de bör i större utsträckning än idag utformas i samråd med eller som en del av det vanliga utbildningssystemet. Arbetsmarknadsutbildningarna underlättar omställning för individer och regioner. Möjligheten att utföra arbetsmarknadsutbildningen effektivare måste prövas närmare.

Kompetensutveckling i arbetet

Konkurrenstryck, nya konsumentkrav, teknikutveckling och strukturförändringar ställer ständiga krav på förnyelse i såväl varu- som tjänsteproduktionen. Förändrade behov och effektiviseringar i vård, service och omsorg ställer motsvarande krav i offentliga verksamheter. Det påverkar också vårt förhållningssätt till utbildning och kompetensutveckling i arbetet.

Satsningar på kompetensutveckling underlättar strukturomvandling och minskar framtida sociala kostnader för samhället. Kompetensutveckling är viktig för staten, samhället och företagen eftersom den ökar konkurrenskraften, stimulerar nya investeringar, utvecklar

verksamheten, höjer produktiviteten, hindrar utslagning samt minskar risken för marginalisering av grupper.

Utbildningsnivån i Sverige har höjts under 90-talet. För att möta denna utveckling och ta tillvara de anställdas utbildning och kompetens krävs en utvecklad arbetsorganisation där kompetensutvecklingen blir kontinuerlig. Kompetensutvecklingsinsatser måste därför kopplas till förändringar i arbetsinnehåll, arbetsorganisation, teknik och produktutveckling. Nya lönesystem bör utgöra en drivkraft för utveckling av de anställdas kompetenser och arbetsuppgifter. Det är viktigt att alla anställda ges möjlighet till personlig utveckling i arbetet, så att de kan åta sig mer kvalificerade uppgifter. Företag som blir framgångsrika gör det bland annat genom att de kontinuerligt höjer kunskapen och kompetensen hos alla grupper av anställda. Erfarenheter visar att kompetensutbildning som kombineras med andra förändringar leder till bättre produktivitet och effektivitet. Forskningen har påvisat att de anställda som alltid är friska på arbetet upplever en känsla av sammanhang i sitt arbete som relaterades till begriplighet, hanterbarhet och meningsfullhet.

Kompetensen bland de anställda kommer att bli en nyckelfråga för företag och verksamheter i den framtida demografin, där arbetskraftutbudet minskar. Därför är det viktigt att säkerställa att rätt kompetens finns på arbetsplatserna. För detta krävs kartläggning av personalens kompetenser genom att upprätta individuella kompetensutvecklingsplaner för alla anställda och att dessa revideras kontinuerligt. Ett ekonomiskt hjälpmedel för denna process är Växtkraft Mål 3, en av EUs strukturfonder, där företagen kan söka medel för kompetensutveckling av anställda.

Oroande utveckling. Det är oroväckande att företag och verksamheter överger den utvecklande arbetsorganisationen och inför mer av löpande band och monotona och enkla arbetsuppgifter, där befintliga kunskaper och kompetenser inte längre tas tillvara. Det är vanligt att förändringar i arbetsorganisationen sker genom att arbetsuppgifter splittras och delas upp på de kvarvarande anställda, men på det här sättet skapas inga nya jobb med högre krav på kompetens.

Erfarenheter från olika kunskapsutvecklingsprojekt, som Mål 4 och Mål 3, visar att svenska företag och verksamheter är dåliga på att ta vara på de anställdas kompetenser. Trots att tiotusentals arbetstagare genomgått kompetensutveckling sker förhållandevis få arbetsorganisationsförändringar. Företagens och verksamheternas ovilja att nyttja förvärvade kunskaper, kan medföra negativa konsekvenser för personalens utbildningsmotivation och förändringsbenägenhet. En tredjedel av LO-grupperna anser att deras kompetens inte tas tillvara på arbetet (LOs undersökning). Det är beklämmande att en stor kunskapspotential ligger outnyttjad.

Av rent tillväxtpolitiska skäl bör svensk produktion dra fördel av det kunnande som redan finns och som kan vidareutvecklas. Parterna bör inom samtliga verksamhetsområden – och med stöd av statsmakterna – lägga upp en långsiktig strategi för det utvecklande arbetet där kompetensutveckling och förnyelse av produktionen ses som inbördes beroende av varandra. En sådan kompetensutveckling behöver även samspela med det offentliga utbildningssystemet för att ge de anställda möjligheter, med hänsyn till verksamhetens

behov, att varva utbildningsinsatserna från flera håll. I Nuteks rapport (Flexibility increases productivity and employment, 1999) framgår att kompetensutveckling kopplat till företagets och marknadens utveckling leder till bättre lönsamhet på sikt.

Eftergymnasial utbildning

Högskolan – en resurs för regional kunskapsutveckling. Högskoleutbildningens tillväxt och utbredning har varit dramatisk under de senaste decennierna. Antalet studerande i högskolan har fördubblats, från 170 000 till 340 000, sedan 1990.

Med de nya högskolorna har möjligheterna för fler att bedriva akademiska studier förbättrats avsevärt. De regionala skillnaderna i rekrytering till högskolan har minskat liksom i någon mån även den sociala snedrekryteringen. Mindre högskoleorter har dock problem med att hålla kvar de nyutbildade efter avslutade studier. Högskolorna behöver stärka samverkan med näringsliv och omgivande samhälle för att medverka till det utbud av utbildad arbetskraft som behövs i regionen, såväl idag som imorgon. Ett sådant regionalt ansvar måste gälla varje högskola.

Högskolorna bör också kunna vara mer av samarbetspartners när det gäller att bygga upp utbildningssystemets gemensamma infrastruktur. Samlokalisering av regionala yrkesutbildningscentra med högskolans anläggningar kan vara en sådan möjlighet.

KY-utbildningar anpassade till regionala näringslivets behov. Gamla yrken förändras när teknikutveckling och arbetsmetoder förändras. Det är utifrån arbetskraftens nuvarande kunskapsnivå, som ett nationellt system för kvalificerad yrkesutbildning i form av kortare påbyggnadskurser bör tas fram. Ansvarsfördelningen för detta måste klargöras mellan närings-, arbetsmarknads- och utbildningspolitiken. Det är viktigt att arbetsmarknadsparter samverkar på lokal nivå för att på ett bättre sätt utnyttja EUs nuvarande och framtidens strukturfonder.

Arbetsmarknadsparterna med stöd av statsmakterna måste forma en långsiktig strategi för det utvecklande arbetet, där de anställdas kompetensutveckling blir ett kontinuerligt verktyg som bidrar till företags- och verksamhetsutveckling.

Påbyggnadsutbildningar som är anpassade till näringslivets behov kan inte endast begränsas till vuxna som redan är etablerade i arbetslivet. Ungdomar som lämnar gymnasiet yrkesförberedande program bör också kunna skaffa sig spetskompetens inom sina respektive områden genom dessa utbildningar.

Nytt styrsystem för finansieringen av högskolan. I dimensioneringen av den statliga högskoleutbildningen finns likartade problem som för gymnasieskolan. De ekonomiska drivkrafterna för högskolorna har styrt mot en ökad produktion av billiga utbildningar som framstår som lockande för studenterna men som inte leder till jobb. Det utbildas t ex många fler journalister, ekonomer och konstnärer än som efterfrågas. Däremot råder brist

på utbildningsplatser för vårdpersonal, yrkeslärare och förskollärare, trots stor efterfrågan från såväl ungdomar som arbetsmarknad.

Mindre och mellanstora högskolor vittnar också om att det lokala inflytandet tenderar att leda till att snäva kommunala perspektiv blir styrande för lokaliseringen av olika utbildningar och inte vad som är effektivt ur ett utbildningsperspektiv. Detta har i vissa fall lett till en extremt decentraliserad utbildning. Ingenstans skapas en kritisk massa som kan attrahera studenter, forskare och kvalificerade lärare. För att komma tillrätta med en del av dessa problem krävs ett nytt styrsystem för finansieringen av högskoleutbildningarna. Resurser till riktade satsningar på vissa utbildningsområden på vissa universitet eller högskolor måste öka. Vidare behöver det upplevda kommunala inflytandet över lokaliseringen av utbildningarna vägas upp av ett perspektiv som lyfter fram övergripande regionala aspekter.

Högskolans regionala förankring. Utbyggnaden av högskolan har som nämnts bidragit till den kraftiga ökningen av högskoleutbildade i Sverige och har därmed medverkat till en betydligt bättre regional spridning av utbildningsmöjligheterna. Det finns skäl att i den fortsatta utbyggnaden betona högskolornas regionala förankring och koppling till regionens utvecklingsarbete. Ambitionen bör inte vara att bygga upp allt fler forskande universitet. Som anförs i forskningskapitlet (Kap 10) behövs viss koncentration av resurserna till starka forskningsmiljöer. Gjorda studier visar att de regionala högskolorna haft viss, men i flera fall begränsad, effekt för den regionala ekonomin och näringslivets utveckling. Det tar samtidigt tid för fruktbar samverkan att utvecklas. Det finns därför starka skäl för att högskolans uppdrag, resurstilldelning och arbetsformer ytterligare betonar ansvaret för aktiv medverkan i det regionala utvecklingsarbetet såväl gentemot näringsliv som samhället i övrigt.

LOs slutsatser och förslag:

- Skola, fackliga organisationer och arbetsgivare måste samarbeta bättre för att höja kvaliteten och attraktionskraften hos gymnasieskolans yrkesprogram. Tydligare yrkesidentitet behöver utformas så att yrkesförberedande program faktiskt siktar mot ett yrke. Kärnämnen bör integreras med karaktärsämnena.
- Den arbetsplatsförlagda utbildningen (APU) bör förlängas, certifieras och tidigareläggas i utbildningen. Företagen bör få betalt för de kostnader de har för handledning mm när de tar emot APU-elever.
- Fortsatt satsning på SÄL-modellen. Studiefinansieringssystemet bör underlätta övergång från arbete till utbildning och underlätta rekrytering. Branschorganisationer och parter bör ta aktivt ansvar för rekrytering av yrkeslärare.

- Styrningen av dimensionering och kvalitet i yrkesutbildningen inom gymnasieskolan måste förbättras. Regionen bör ha ett sammanhållet ansvar för gymnasieutbildningen för att garantera hög kvalitet inom alla yrkesprogram.
- Staten måste understödja utvecklingen mot regionala yrkesutbildningscentra (modell teknikcollege). Modellen bör kunna användas inom sektorer som till exempel bygg-, service- samt vård- och omsorgssektorn.
- Ett nationellt system för validering måste utvecklas. Validering bör ske både mot det formella utbildningssystemets krav och innehåll och mot arbetslivets kompetenskrav.
- Arbetsmarknadsutbildningen bör tydligare inriktas mot faktiska behov och dess framtida utformning samt samverkan med övriga utbildningssystemet bör utredas närmare.
- Arbetsmarknadsparterna med stöd av statsmakterna måste forma en långsiktig strategi för det utvecklande arbetet, där de anställdas kompetensutveckling blir ett kontinuerligt verktyg som bidrar till företags- och verksamhetsutveckling.
- Arbetsmarknadsparterna bör samverka på lokal nivå för att på ett bättre sätt utnyttja EUs nuvarande och framtida strukturfonder i arbetet för kompetens- och arbetsorganisatorisk utveckling.
- Ett nytt styrsystem för högskolans finansiering bör utvecklas som säkrar kvalitet och bättre anpassning till arbetsmarknadens behov av högskoleutbildning. Högskolornas koppling till regionens behov och utvecklingsarbete bör stärkas.

10 Mer behovsriktad forskning

Sverige ligger långt framme internationellt i satsningar på forskning och utveckling (FoU). I förhållande till ekonomins storlek satsar Sverige nästan mest i världen på FoU. Problemet är att den ambitiösa satsningen inte gett lika god utdelning i form av nya produkter och företag. Den forskningsbaserade produktionen i Sverige är förhållandevis liten, i synnerhet bland mindre företag.

Med tanke på att Sverige är en liten nation med begränsade resurser behöver forsknings-satsningar riktas in mot prioriterade områden. Statens forskningsmedel borde i ökad grad styras mot strategiska behov i samhälle och näringsliv, såväl när det gäller grund- som tillämpad forskning. Det kan ske genom att mer av medlen söks i konkurrens hos forskningsråden och VINNOVA. Även om konkurrens om forskningsmedel är resurskrävande är det också kvalitetsdrivande.

Mycket talar för att de statliga forskningsmedlen alltmer kommer att riktas mot starka forskningsmiljöer. Detta är sannolikt en ofrånkomlig utveckling om man syftar till högvärdiga resultat. Kriterierna för vad som räknas som starka forskningsmiljöer bör dock även inbegripa bedömning av forskningsresultatens användbarhet. Inriktningen mot starka miljöer innebär även att det blir svårare att överallt upprätthålla en direkt koppling mellan utbildning och forskning vid alla lärosäten. Avsaknad av egen forskning bör då kompenseras via andra forskarkontakter.

Näringslivets FoU växer – men är sårbar

Forsknings- och utvecklingsarbetet i näringslivet har successivt stärkts sedan början av nittiotalet fram tills idag, med visst tapp under telekomkrisen. Det är främst utlandsägda företag som ökat sin FoU-verksamhet, vilket tyder på att Sverige fortfarande är attraktivt för industriell forskning. Det är strategiskt mycket viktigt att vi hävdar ett bra forskningsklimat för näringslivet i stort via statlig anslagspolitik, stärkt stöd för kommersialisering av kunskap och ökad samverkan med forskarvärlden.

Kontakterna mellan de tillverkande företagen och högskolan är bäst utvecklade hos de stora företagen. En dominerande del av industrins FoU-satsningar sker t ex inom endast fyra branscher och i ett fåtal storföretag. Teleproduktindustrin, bilindustrin, läkemedelsindustrin och maskinindustrin står för drygt tre fjärdedelar av industrins totala FoU. Dessa branscher är ett styrkebalte i svenskt näringsliv, men avigsidan är att Sverige blir mycket beroende av ett fåtal enskilda företags lokaliseringsbeslut när det gäller FoU.

Det är mot denna bakgrund viktigt att andra verksamhetsområden blir mer forsknings- och kunskapsbaserade. Detta gäller inte minst tjänsteproduktionen inklusive industrinära tjänster. Som anförts i kapitel 7 om näringsliv i utveckling behöver resurserna för forskning kring tjänstesektorns utvecklingsmöjligheter öka avsevärt, vilket är ett gemensamt ansvar för samhälle och näringsliv.

Förbättra utdelningen från svensk högskoleforskning

Det borde alltså finnas ökade möjligheter att omsätta ny kunskap i produktion både från den forskning som bedrivs i Sverige och från det forskningssamarbete vi bedriver med andra länder. Det behövs effektivare förmedlande länkar mellan högskola och näringsliv i innovationssystemet.

En viktig sådan länk är systemen för kommersialisering av forskningsresultat vid högskolorna. Erfarenheten visar dock att forskarens intresse av sådan kommersialisering ofta är begränsat. Forskaren är ofta inte, och vill heller inte bli, entreprenör. För att öka antalet idéer som slussas ut på marknaden bör lärarundantaget – den bestämmelse i lagstiftningen som säger att forskare äger sina forskningsresultat – i nuvarande form avskaffas.

Högskolorna bör i samverkan med forskaren ges ett huvudansvar för kommersialiseringen av forskningen.

Detta förutsätter dock att högskolorna bygger ut sin kapacitet för rådgivning, företagskuvöser och riskkapitalförsörjning ytterligare så att forskningsresultaten hanteras professionellt i den svåra processen från laboratorium till kommersiell produkt. Forskningen och de kommersiella delarna av verksamheten bör dock hållas skilda åt. Högskolorna måste behålla sin funktion som oberoende lärosäten.

Stärk forskningsinstitutet

I internationell jämförelse är den svenska satsningen på forskningsinstitut liten. Verksamheten har varit fragmentiserad på många små institut och engagemanget från såväl stat som näringsliv var under flera år begränsat. Men den tillämpade forskning som bedrivs vid industriforskningsinstitutet har stor betydelse för svensk kunskaps- och teknikutveckling. Därför är pågående omstrukturering mot färre, starkare och mer mångvetenskapliga enheter mycket angelägen och bör stimuleras. Forskningsinstitutet bör också utvecklas till en starkare och mer varaktig länk mellan företag och högskolebaserad forskning, men även vidga samverkan med sina internationella motsvarigheter.

Ett flertal av de svenska industriforskningsinstitutet har samlats inom en ”fyrklöver” av industrigrupper:

- STFI-Packforsk inom skogsindustrin
- SWEREA inom material- och verkstadsteknik
- SWICT inom informations- och kommunikationsteknik
- Sveriges provnings- och forskningsinstitut inom skilda teknikområden

Staten bör via IRECO Holding AB svara för viss långsiktig basfinansiering av forskningsinstitutets verksamhet och samtidigt stimulera konkret projektsamverkan mellan institut, högskolor och näringsliv. En ökning av den tidigare mycket begränsade statliga finansieringen är beslutad från 2008 och det är viktigt att den sedan via ytterligare förstärkning utgör en permanent grund för verksamheten. Det stärker möjligheterna till ökat engagemang från näringslivet för svensk institutforskning och ger dessa möjlighet att vara bas i den samverkan eller nätverksbildning för mer kunskapsbaserad industriell utveckling som tidigare omnämnts.

Stärk sambanden mellan de mindre företagen och forskningen

Mindre än 4 procent av Sveriges FoU sker i de små och medelstora företagen, en lägre siffra än i USA och EU. Småföretagen prövar i väldigt liten utsträckning nya metoder, utrustning och tekniker som skulle kunna åstadkomma stora förbättringar. Forskarna är å sin sida ofta omedvetna om småföretagens problem.

De små och medelstora företagens chanser att vara unika på en global marknad ökar om de tar till sig forskningens landvinningar inom områden som nya material, bioteknik och IT eller nya former för varu- och tjänsteproduktionens organisering samt utveckling av värdekedjor. Även den offentliga sektorn måste öka sin förmåga att utnyttja den senaste tekniken, inte minst inom administrationen. Det anslag som nyligen börjat inriktas mot mindre företags FoU-arbete är ett viktigt steg på vägen.

Den framtida forskningspolitiken måste i allt större utsträckning handla om att förbättra kunskapsöverföring till små och medelstora företag och stödja deras eget FoU-arbete. I de industriella utvecklingscentren (IUC) finns ett forum för tekniköverföring. IUC-idén bör bli av det skälet spridas till fler platser i landet.

Förnya FoU-samarbetet mellan stat och näringsliv

De tidigare nämnda branschforskningsprogrammen är ett bra exempel på samverkan för utveckling av framtida produktion. Men det finns även områden där det gemensamma utvecklingsarbetet stagnerat. Under många år bedrevs en aktiv samverkan mellan statlig monopolverksamhet och svensk industri (Televerket-Ericsson, SJ-ABB, Försvarmakten-SAAB m fl) De statliga beställningarna var stora och långsiktiga vilket möjliggjorde en omfattande forsknings- och utvecklingsverksamhet, som bland annat resulterade i AXE-systemet, X2000-tågen och JAS 39 Gripen.

En studie för Ingenjörsvetenskapsakademin har påvisat att FoU-verksamheten inom de avreglerade och idag helt marknadsorienterade företagen har fallit dramatiskt. Därför är det angeläget att försöka skapa en ny samverkan mellan stat, näringsliv och forskning utifrån dagens förutsättningar i syfte att stimulera nya FoU-initiativ inom dessa för hela samhället så viktiga områden.

LOs slutsatser och förslag:

- Statens forskningspolitik behöver inriktas mer mot strategiska behov i näringsliv och samhälle såväl när det gäller grundforskning som tillämpad forskning.

- Högskolorna bör ges ett större ansvar för kommersialiseringen av forskningen. Högskolan bör göras till ägare av forskningsresultaten och kommersialisering ske i samverkan med berörda forskare.
- Stimulera utvecklingen mot färre men starkare och mer mångvetenskapliga forskningsinstitut genom ett ökat statligt ansvar för institutens grundfinansiering samt genom vidgade samverkansmöjligheter med högskolans forskning.
- Stimulera de mindre företagen att öka forskarkontakterna och ta till sig forskningsresultat. Initiativet med riktade forskningsanslag till mindre företags FoU-verksamhet bör vidareutvecklas.
- Stat, näringsliv och forskning bör utifrån dagens förutsättningar skapa en motsvarighet till den forskningssamverkan och det utvecklingsarbete som tidigare fanns mellan de statliga monopolföretagen och näringslivet.

11 Bygg infrastruktur för regional utveckling

Infrastruktur är anläggningar för transport och kommunikation, system för energiförsörjning, telekommunikation samt vatten- och avloppssystem. Även fastighetsbeståndet kan räknas till infrastrukturen. Det är samhällets livsnerv, oundgängliga för näringslivets transport- och energibehov och avgörande för medborgarnas möjligheter att klara sig i vardagen. Infrastruktur tjänster i vid mening sysselsätter ca 11 procent av arbetskraften.

Trots över en längre period sett fallande offentliga investeringar bedöms infrastrukturen i Sverige fortfarande vara av god kvalitet. Men flera års otillräcklig utbyggnad och bristande underhåll har lett till en situation där insatser behövs för återställning till tidigare nivåer. Inte minst är det nödvändigt för att Sverige ska klara den framtida globala konkurrensen. En väl utbyggd infrastruktur är av strategisk betydelse i ett vidsträckt land som Sverige och är ofta utslagsgivande i valet mellan att producera i Sverige eller utomlands.

Infrastrukturinvesteringar är i grunden en samhällelig uppgift. Därför bör finansieringen av framförallt transport- och teknikersystemen även fortsättningsvis ske med offentliga medel. Men möjligheterna till traditionell direktfinansiering över statsbudgeten varierar med det ekonomiska läget vilket medför risk för ryckighet i planeringen. För större projekt bör därför lånefinansiering prövas i ökad omfattning. I första hand bör detta ske i samhällelig regi, men i vissa fall bör även andra former, t ex PPP-finansiering (privat-offentligt-partnerskap) kunna övervägas.

Transporter i samverkan

Inom transportområdet planeras en ökad ambitionsnivå för investeringar i infrastrukturen. Infrastrukturpropositionen 2004 utlovade satsningar på sammanlagt 381 miljarder i transportsystemen de närmaste tolv åren. Särskild betoning har lagts på järnvägstrafiken med nyinvesteringar på drygt 100 miljarder kronor. Det är ett betydande första steg, behoven är dock stora och mer behöver göras. Det s k Trollhättepaketet medför att vissa projekt riskerar att senareläggas. Betydelsen av att planerna fullföljs är stor och därför bör en utvidgning av resursramen övervägas för att undvika fördröjningar.

Inom transportpolitiken behöver utbyggnaden ta sikte på långtgående samverkan mellan olika transportslag – s k intermodal trafik. Utbyggnaden bör ske efter de stråk där varuflödet redan idag är stort. De olika stråken binds samman med noder för effektiv och högteknologisk samordning, omlastning och mellanlagring.

Sådana stråk och noder ökar möjligheten till kombinations- och samverkanslösningar mellan olika transportslag. De olika transportföretagen arbetar i konkurrens men det blir möjligt för transportköparna att enklare beställa transporter från dörr till dörr i ett system där varje transportslag utnyttjas där det ger bäst utbyte.

Internationell samordning. Uppbyggnaden av transportsystemen måste även fungera internationellt. Sverige har goda möjligheter att utveckla logistiklösningar för internationella transporter. Nätverk i norra Europa och Östersjöområdet behöver byggas upp för ökad samordning mellan transportslagen.

Uppbyggnaden av ett effektivt stråk- och nodsystem kräver prioriteringar. Regionerna måste kunna samordna de olika aktörerna inom sitt eget område så att transportvägar dras och noder lokaliserar där den sammantagna nyttan är störst. Det kräver ett samordnat statligt inflytande över större framtida satsningar på hamnar, flygplatser och infrastrukturen i stort men också en bra dialog med berörda regioner.

Regionförstoring. Inom regionerna är transportsystemet nyckeln till ökade pendlingsmöjligheter och därmed till en vidgad arbetsmarknad. Det finns all anledning att tro att s k regionförstoring – att utöka det område som utgör en naturlig arbetsmarknad för människor – kan vara ett verksamt recept för att stärka en regions växtkraft. Orter som befinner sig utanför en regions huvudort kan genom regionförstoring öka sitt deltagande i den regionala arbetsmarknaden.

Genom insatser för att förbättra kommunikationer och genom att förstärka individens nytta av pendling kan man öka både den enskildes möjligheter att hitta jobb och sannolikheten för företag att hitta passande arbetskraft. Maxtaxa för kollektivtrafiken eller motsvarande stödåtgärder behövs för att stimulera pendling över kommun- och länsgränser.

QIII - Kvalitet i upphandling av vägtransporter: Arbetsmiljö - Miljö - Trafiksäkerhet

QIII är en förening som drivs av LO och NTF i syfte att skapa mer lagenliga, arbetsmiljöriktiga, miljöanpassade och trafiksäkra tunga transporter. Genom att bedöma olika transportköpare (företag, kommuner, myndigheter, organisationer) upphandling av tunga transporter och offentliggöra denna bedömning riktar QIII blickarna mot transportkedjans första led där problemen ofta uppstår i form av en kortsiktig kostnadsjakt hos beställarna. QIII stöds av Vägverket, Trygg-Hansa, Länsförsäkringar och Folksam. (Se mer på www.q3.se).

Säkra basindustrins energiförsörjning

Näringspolitiskt är den viktigaste insatsen att säkra basindustrins energiförsörjning till rimliga kostnader och därmed hävda dess konkurrenskraft. Flera stora investeringsbeslut inom skogsindustrin, stålindustrin, kemiindustrin och gruvnäringen står och faller med frågan om säkrad energiförsörjning. Dessa verksamheter har direkt och indirekt avgörande betydelse för sysselsättningen i många regioner med vikande arbetsmarknad. En säkrad energiförsörjning krävs också för att öka förädlingen av svensk råvara.

Samtidigt som vi tryggar energiförsörjningen av tillväxtpolitiska skäl måste den utformas så att den inte hotar miljö, klimat eller hälsa. I omställningen mot en långsiktigt hållbar energipolitik ingår ökad satsning på förnybara alternativ och energieffektivisering, i första hand via stöd till forskning, utveckling och demonstrationsanläggningar.

En successiv övergång till förnybar energi kan därmed bli näringspolitiskt intressant och jobbskapande. Regeringens initiativ för att bryta oljeberoendet till 2020 är ett exempel på detta. Alternativen får dock inte göras beroende av permanenta subventioner utan på sikt klara sig på egna meriter. Energieffektivisering bör stimuleras men samtidigt kunna motiveras utifrån samhällsekonomiska krav. Av klimatpolitiska skäl bör användning av naturgas begränsas till verksamhetsområden där den ersätter andra fossila bränslen.

Omställningen av energisystemet bör bedrivas långsiktigt. Det innebär att någon fortsatt politiskt betingad förtida avveckling av kärnkraften inte bör genomföras. Utfasning av reaktorer bör ske när de inte motsvarar högt ställda säkerhetskrav. Möjlighet till uppgradering av befintliga reaktorer bör säkras.

Konkurrensen på elmarknaden behöver stärkas för att hålla priserna nere. Det kan bli så genom att den nordiska elmarknaden utvecklas med ökad överföringskapacitet mellan länderna. Energiskattesystemet behöver ses över för att undvika att industrins konkurrenskraft försämras. Dubbla styrmedel för att åtgärda exempelvis koldioxidutsläpp bör undvikas.

Stöd till IT-utbyggnad

Sverige kom relativt snabbt igång med utbyggnaden av bredband och 3G-nät. Nu har dock tempot mattats. Bredbandsutbyggnaden täcker idag ca 40 procent av Sveriges befolkning. Fortfarande kvarstår stora vita fläckar, framför allt i de glesbefolkade delarna av landet. Tillgång till senaste teknik i svaga regioner stärker växtkraften. Regeringens stöd till bredbandsutbyggnad har varit betydelsefullt. Enligt beslut kommer detta stöd nu att fullföljas vilket är viktigt ur regionalpolitisk synpunkt.

Teleoperatörernas löfte att bygga ut 3G-näten till full täckning i hela landet har inte infriats. Nu vill operatörerna använda mindre kostsam teknik för utbyggnaden i glesare delar av landet. Avgörande är i och för sig inte vilken teknik som används. Men kravet på att operatörerna håller den en gång utlovade kvalitetsnivån måste stå fast.

IT i mindre företag. Det räcker inte med enbart utbyggnad av den fysiska infrastrukturen. Företag i mindre expansiva regioner har i allmänhet sämre IT-mognad än företag i tillväxtregioner och har därför sämre möjligheter att göra elektroniska affärer med större företag och utländska kunder. De små och medelstora företagen behöver hjälp att integrera den nya tekniken i sin verksamhet, t ex via kontakter i de industriella utvecklingscentren. De 6 miljoner kronor per år de närmaste fem åren som regeringen satsat på bidrag till små och medelstora företag för utveckling av verksamheten med hjälp av IT är otillräckligt. En mer samlad insats via myndigheter och forskningsstiftelser bör övervägas.

Satsningar på IT inom offentlig service är till nytta både för medborgarna som konsumenter och för företagen. IT inom vården och omsorgen är ett område med särskilt stor utvecklingspotential. Viktigt är att de yrkesinriktade gymnasieutbildningarna utrustas med moderna verktyg och maskiner så att eleverna får vana att arbeta med produktionsystem som har IT-lösningar integrerade i sin funktion.

Dialog om IT-politiken. Regeringen har i sin IT-proposition och det IT-strategiska arbetet pekat ut riktlinjer för den framtida politiken. Med hänsyn till dynamiken inom området bör en mer kontinuerlig dialog med olika samhällsaktörer säkras. Det handlar om möjligheter till nationell samsyn kring exempelvis IT som tillväxtmotor, behovet av mer användaranpassade system och kompetensutvecklingen inom området. Ett dialogforum med deltagande från privata och offentliga aktörer inom området bör inrättas.

Avveckla bostadsbristen genom nybyggnad och upprustning

Samhället måste bättre än hittills tillgodose behovet av bostäder i landets tillväxtområden. Det är orimligt att tillväxten bromsas av bostadsbrist. Nyttillkommande på bostadsmarknaden – ungdomar, skilda, invandrare – måste lättare kunna etablera sig i ett eget boende.

Ett sätt att underlätta detta är att rusta upp miljonprogrammets bostäder genom offentligt stöd för reparationer och tillbyggnad. Barnfamiljer kommer även fortsättningsvis att i stor

utsträckning välja egnahemsboende. I tillväxtregionerna har det blivit allt dyrare och är numera sällan möjligt för familjer med arbetaryrken till sådant boende. Bostadspolitiken måste genom olika åtgärder möjliggöra att barnfamiljer i alla samhällsklasser kan välja den typ av boende de vill ha.

Bostads- och fastighetsbeståndet är samtidigt en sektor där ovannämnda energieffektivisering är av särskilt intresse. Möjligheterna till effektivisering är stora, men måste samtidigt samordnas med annan upprustningen för att inte medföra orimliga kostnadshöjningar och måste i övrigt grundas på samhällsekonomisk bedömning.

LOs slutsatser och förslag:

- Fullfölj beslutade satsningar på infrastrukturen 2004-15 för att öka transportkapaciteten och åtgärda eftersatt underhåll. Om omprioriteringar blir aktuella bör en vidgning av resursramen kunna prövas. Ett mer systematiskt organiserat system med stomnät i form av stråk och sammanbindande högteknologiska noder för väg, järnväg, hamn och flyg behövs som grund för effektiva kombinationslösningar både för person- och godstrafik.
- För större infrastrukturprojekt bör lånefinansiering prövas i ökad omfattning, i första hand i samhällelig regi. Andra finansieringsformer, t ex PPP (privat-offentligt-partnerskap)-finansiering bör i vissa fall kunna övervägas.
- En fortsatt målmedveten satsning på regionförstoring bör göras till en väsentlig del av den regionala näringspolitiken. Maxtaxa i kollektivtrafiken eller motsvarande åtgärder behövs för att stimulera pendling också över kommun- och länsgränser.
- Konkurrenskraftiga elpriser för basindustrin bör vara utgångspunkt för omställningen av energisystemet. Satsning på förnybar energi och energieffektivisering bör främst ske via stöd till forskning och teknikutveckling samt baseras på samhällsekonomiska kriterier.
- Kärnkraften drivs vidare med möjlighet till uppgradering av befintliga verk. Utfasning bör ej grundas på politiska överväganden utan ske när anläggningar inte kan drivas lönsamt utifrån högt ställda säkerhetskrav.
- Konkurrensen på elmarknaden behöver generellt förstärkas. Förutom ny kraft behövs investeringar i ökad överföringskapacitet för att stärka den nordiska elmarknaden. Dessutom krävs förbättrad leveranssäkerhet och priskontroll.
- Staten bör bedriva en mer aktiv ägarstyrning av Vattenfall för att säkra investeringar i svensk energiförsörjning och utveckla affärsidén med långa industrikontrakt.

- Samhällsekonomiskt motiverat stöd till energieffektivisering bör stimuleras och samordnas med upprustnings- och renoveringsplaner i bostadsbeståndet.
- Det är angeläget att utbyggnaden av bredbandsnätet fullföljs över hela landet. Förstärkt satsningen på IT behövs i mindre företag. Ett nationellt dialogforum för IT-politiken bör inrättas.
- Bostadsbristen i landets tillväxtområden måste byggas bort via ny- och kompletteringsbebyggelse samt upprustning av miljonprogramområdena.

12 Kapitalförsörjning för tillväxt

Finansmarknaden är en viktig del av den näringspolitiska infrastrukturen. Det offentliga ansvaret har här ett marknadskompletterande syfte.

För att alla regioner ska ha möjlighet att växa är det nödvändigt att möjlighet till kredit och kapitalförsörjning är någorlunda likvärdig i hela landet. Idealet är att en bärkraftig idé som kan utvecklas till ett företag, eller ett företag som behöver expandera med hjälp av riskvilligt kapital ska kunna göra det, oavsett var i landet entreprenören eller företaget befinner sig.

Generellt sett råder ingen brist på riskkapital i Sverige idag. Enligt en rapport från europeiska riskkapitalföreningen hade Sverige under 2004 högst andel riskkapitalinvesteringar i förhållande till BNP i hela Europa.

Men statistiken ger en delvis skev bild av läget på riskkapitalfronten. Merparten av det riskkapital som ingår i undersökningen är nämligen sk uppköpskapital (buy out), dvs riskkapitalbolag som placerar i mogna och etablerade företag. Dessa företag har redan en produkt och en marknad, investeringarna görs framför allt för att öka lönsamheten. Riskkapitalbolagen äger företagen i endast 3-5 år innan de säljs vidare.

Den formen av riskkapital kan i bästa fall ha en positiv effekt som finansiell smörjolja. I sämsta fall blåser den under kvartalskapitalismens värsta avarter och motverkar långsiktig utveckling. Att långsiktiga kapitalförvaltare som AP-fonder och försäkringsbolag placerar i sådana riskkapitalfonder är därför förvånande.

Säkra tillgången till såddkapital

Betydligt viktigare för utvecklingen av företagande och sysselsättning är det riskkapital som riktas till företagen i ett tidigt skede, sk såddkapital, startkapital och expansions-

kapital. Dessa satsningar görs i företag som är på väg att utveckla en produkt och introducerar den på marknaden.

Den typen av företag har det betydligt sämre ställt med kapitaltillgången. Framför allt är riskkapitalet väldigt ojämnt spritt. Företag som är etablerade kring Stureplan i Stockholm och i Malmö och Göteborgs city har i allmänhet inte svårt att skaffa riskkapital, betydligt svårare är det i skogslänen, i Norrland eller i Småland. Investerarnas kunskaper om framtidsmöjligheter i företag ute i regionerna är också begränsad, vilket gör att även bra investeringsobjekt kan stå utan riskkapital.

Ett skäl till svårigheter att få krediter är att köpare och säljare har olika information om den risk långivaren utgör. Information har också ett pris. Tillgången på information är sämre och svårare att tillskansa sig för en placerare när det gäller placeringar som befinner sig långt ifrån börsen. Detta innebär i de allra flesta fall att det krävs särskild kompetens och särskilda resurser för att granska dessa investeringar och deras möjligheter.

Riskkapitalet jagar dessutom ofta i flock och följer rådande trend. Igår var det IT och bioteknik, idag är det spelbolag. Inte minst till såddfinansieringen är det därför svårt att få till stånd ett jämnt finansieringsflöde över konjunktorens olika faser.

Företagen ute i regionerna har också svårt med vanliga lån eftersom bankerna drar sig tillbaka till centralorterna. Förändringen av bankernas säkerhet vid företagskonkurser har ytterligare inneburit att möjligheten till lån i glesbygd har blivit svårare, där den normala säkerheten, bostadsfastigheter är lågt värderad.

Riskkapital till regionerna

Marknaden klarar alltså inte alltid att förse behövande företag med det kapital de behöver för att växa. Samhället måste därför ta ett övergripande ansvar för att lånekapital och riskkapital når ut i hela landet. Almi företagspartners bolag ute i regionerna måste ha som viktigaste uppgift att komplettera den finansiella infrastrukturen i de områden där det idag brister.

Villkoren för finansiering och krediter måste bli någotsånär likvärdiga över hela landet. Kapitaltillgången får i varje fall inte vara sämre i de delar av landet där svårigheterna att få företag att växa redan från början är stora.

Almi bör också bättre anpassa sin verksamhet till de lokala förhållandena. Almis styrelser bör vara förankrade i det lokala näringslivets aktiva företagare. Där lokala och regionala kreditgarantiföreningar bildats bör samhällets stöd också kunna kanaliseras genom dessa. För ökad professionalitet i lånegivningen och ökad finansiell styrka bör även Almis låneverksamhet samordnas till regionerna, på samma sätt som skett med såddfinansieringen.

Regeringens satsning på kunskapsbaserade innovationer och företag i tidiga skeden inom Innovationsbron innebär att flera olika aktörer nu förs samman i en effektivare organisation. 2 miljarder kronor satsas under en tioårsperiod. Regionala dotterbolag finns på sju orter, Luleå, Umeå, Uppsala, Stockholm, Linköping, Göteborg och Lund. LO menar att det är en mycket värdefull satsning. Inriktningen får dock inte begränsas till enbart kommersialisering av forskningsresultat på högskolorna. Det är lika viktigt att Innovationsbron söker sig ut i befintliga industriella miljöer och främjar de nya företag som avknoppas där.

EU-medel som regionalt riskkapital

Möjligheten att använda medel från EUs strukturfonder som riskkapital är under diskussion. Sverige har under 2005 initierat ett par pilotprojekt där strukturfondsmedel kan användas som regionalt riskkapital. Det är allmänt positivt att riskkapitalmarknaden stärks i områden där kapitalförsörjningen brister trots att förutsättningar för ny produktion finns. Det vore ett sätt att förädla kapitalet eftersom detta då kan förräntas och återanvändas även efter det att strukturfondstödet upphört.

I de fortsatta förhandlingarna inom EU bör Sverige se till att den möjligheten finns kvar fortsättningsvis, även om den framtida utformningen av strukturfonderna är oviss. En möjlighet kan vara att bygga upp regionala riskkapitalfonder med bland annat strukturfondsmedel som bas. Det är samtidigt nödvändigt att diskutera denna möjlighet utifrån behovet av sanering av de många formerna för företagsstöd och finna mer samlade och robusta lösningar kring såväl riskkapitalförsörjning som andra stödåtgärder.

LOs slutsatser och förslag:

- Samhället ska medverka till att tillgången på såddkapital säkras i varaktiga former.
- Almis verksamhet bör knytas till en kommande indelning i storregioner. Förankra Almis verksamhet i det lokala näringslivet.
- Den tioåriga satsningen på Innovationsbron måste fullföljas. Innovationsbron bör i ökad utsträckning söka sig ut i befintliga industriella miljöer och främjar de nya företag som avknoppas där.
- Utveckla möjligheten att nyttja medel ur EUs strukturfonder som regionalt riskkapital.

13 Ordning och reda i företagen

Med en ökad rörlighet över gränserna för varor och tjänster växer också risken för olika former av ekobrott och fusk. Svart verksamhet är inte bara ett brott som innebär att staten går miste om inkomster och anställda förlorar sitt sociala försäkringsskydd. Den svarta ekonomin är ett hot mot de välskötta företagen i en bransch. Seriösa företagare riskerar att bli utkonkurrerade av fiffarna.

Ett konstaterande som bör göras handlar om kollektivavtalets roll. Faktum är att det kanske starkaste skyddet för likvärdiga konkurrensvillkor är just kollektivavtalen! Med avtalen följer en lokal facklig kontroll och uppföljning av gällande regler. Därmed tvingar avtalen också företagen att utveckla verksamheten snarare än att dumpa lönerna för att klara konkurrensen. På så sätt har kollektivavtal baserade på den solidariska lönepolitiken hjälpt till att bygga upp den förhållandevis kvalificerade produktion som vi har i Sverige.

När kollektivavtalen ifrågasätts är det också ett allvarligt hot mot den svenska arbetsmarknadsmodellen. Det är nödvändigt att återställa den breda uppslutningen kring grundläggande värden om spelreglerna på arbetsmarknaden. Kollektivavtalen måste värnas.

Ordning och reda på arbetsmarknaden skapas både genom lagar och avtal. Ett antal lagar behöver stärkas för att vi ska få en sundare företagsamhet. Det gäller dels lagstiftning om stärkt meddelarskydd för arbetstagare och möjlighet för facket att agera mot företag som brister i tillämpning eller saknar kollektivavtal och dels branschspecifika regler i bl a skattefrågor. Myndigheterna behöver även bättre resurser för att utöka kontrollen av oseriös verksamhet.

Offentliga sektorns upphandling av verksamhet från privata entreprenörer kan ge positiva effekter genom effektivisering av verksamheten. Men i upphandlingarna läggs ofta allt för stor vikt vid priset medan andra viktiga faktorer nonchaleras. Det har lett till att företag anlitas som inte erbjuder sina anställda avtalsenliga villkor. Kontrollen av entreprenörer vid upphandling måste förbättras. Redan när beslut tas om att lägga ut en verksamhet på entreprenad måste göras klart att löner och sociala villkor förutsätts ligga i nivå med avtalen i branschen.

LOs slutsatser och förslag:

- Kollektivavtalens ställning måste tryggas och stärkas för att hävda såväl arbetsrätt som konkurrensneutralitet. Fackens kontrollmöjligheter behöver förbättras.
- Kontrollen av entreprenörer vid upphandling bör förbättras via skärpt lagstiftning. Löner och sociala villkor måste ligga minst i nivå med avtalen i branschen.

LOs projekt mot ekobrott – en del av näringspolitiken

- LOs representantskap har antagit ett program mot ekobrott och fusk. I detta slås fast att det är en facklig angelägenhet att bekämpa fusket i ekonomin. Förutom rättviseaspekten, så är det av betydelse för konkurrensneutraliteten och därmed ett viktigt arbete för att säkra de svenska företagens överlevnad på längre sikt.
- Fyra områden har prioriterats:
 1. Upphandling av varor och tjänster
 2. Kontanthandeln
 3. Underentreprenörskedjor
 4. Bemanningsföretag
- LO har inlett ett projekt för upphandling i den privata sektorn. Metoder och handböcker har utvecklats och projektet kommer successivt att spridas till hela landet.
- Även förbunden har tagit egna initiativ mot fusket: Elektrikerna (i samverkan med flera förbund) - med en handbok för offentlig upphandling. Handels - med ett projekt mot bidragsfusk. Byggnads - som sedan länge arbetat mot fusket i branschen. Hotell & Restaurang - som deltagit i ett projekt för att sanera krogbranschen. Fastighets - som deltagit i ett projekt för att sanera städbranschen. Kommunal - som genomfört ett projekt för att dokumentera missförhållanden bland skördearbetare. Fler projekt är under uppsegling.
- En bättre fungerande upphandling, både offentlig och privat, leder framför allt till ökade skatteintäkter. Men en stabilare entreprenadsektor möjliggör också en utveckling i den tjänsteproducerande sektorn, som är vår stora tillväxtsektor.

14 Vilken roll har facket?

För fackföreningsrörelsen är näringspolitikens främsta uppgift att skapa varaktig sysselsättning. Näringspolitiken ska innehålla åtgärder som anpassar ekonomin till omvärldsförändringar, möter strukturförändringar i regionerna och skapar en mer kunskapsbaserad produktionen av varor och tjänster.

Samtidigt måste de fackliga organisationerna vara beredda att utveckla och bredda de egna arbetsformerna. Fackföreningsrörelsen är ett barn av industrisamhället och industri-kulturen präglar mycket av tänkandet. Samtidigt vet vi att fyra av fem idag arbetar inom någon form av privat eller offentlig tjänsteproduktion. Näringspolitisk strategi måste för facket handla om att driva frågor kring utbildning, infrastruktur och innovationssystem utifrån en sammanhållen syn på industri- och tjänsteproduktion.

Facket har en särskild roll i tillväxtarbetet. Man företräder ett genuint långsiktigt intresse för regionens eller branschens utveckling. Man har ett arbetsplats- och underifrånperspektiv som beaktar praktiska konsekvenser av olika åtgärder. Man har i sin intressebevakning en tradition av konfliktlösning vilket ger en konstruktiv partssamverkan.

LO och förbunden

LO har tillsammans med medlemsförbunden ett övergripande ansvar för att utveckla det fackliga arbetet med näringspolitiska frågor. Den fackliga traditionen och styrkan ligger i bevakning av intressefrågor som löner och arbetsmiljö. Denna sida behöver kompletteras med ökat engagemang för företags- och verksamhetsutveckling. Det innebär att den centrala nivån behöver arbeta med såväl politisk påverkan som stöd till det regionala och lokala arbetet. De uppgifter som framförallt behöver utföras på central nivå handlar om:

- Politiskt opinionsarbete
- Samverkan med nationella myndigheter och forskningsorgan
- Samverkan med arbetsgivarorganisationer
- Utbildning och information

Detta innebär att den fackliga utbildningen kring näringspolitiska frågor och hur man kan arbeta med dessa behöver utvecklas. Bransch- och verksamhetsfrågor är förbundsfrågor och måste liksom merparten av utbildningsarbetet i första hand åvila förbunden. LO och förbunden har ett gemensamt ansvar för att ge stöd till LO-distrikt, LO-facken i kommunerna, förbundsavdelningar och övriga lokalorganisationer i nedanstående arbetsuppgifter.

LO-distrikten och LO-facken i kommunerna

På regional nivå är det näringspolitiska arbetet en given fråga och närmast en huvuduppgift för LO-distrikten. Detta arbete måste samtidigt vara väl förankrat i LO-facken i kommunerna och berörda lokalorganisationer. Med stöd av ett beslut vid LO-kongressen år 2000 har samtliga LO-distrikt inrättat struktur- eller näringspolitiska råd. Dessa organ har till uppgift att på olika sätt verka för fler jobb i regionen. I råden sitter företrädare för olika förbunds avdelningar med kompetens i både bransch-, arbetsmarknads- och regionalpolitiska frågor.

Med dessa strukturråd har fackföreningsrörelsen skaffat sig ett nytt instrument för att agera aktivt och påverka sysselsättningsutvecklingen, inte minst i arbetet med de regionala tillväxtprogrammen. Några frågor som är viktiga att driva och ställa krav på gentemot myndigheter, kommuner och näringsliv i programarbetet:

- Gör arbetet med tillväxtprogram till en drivkraft i regionen. Förverkliga arbetet med partnerskapen och se till att arbetet är förankrat hos alla aktörer.

- Genomför en fortgående analys av styrkor och svagheter i regionen och berörda kommuner.
- Samordna regionövergripande arbete inom infrastruktur, arbetsmarknadspolitik, utbildning och innovationspolitik.
- Sikta på ökad mångsidighet i näringslivsutvecklingen för att motverka ensidig arbetsmarknad och verka för ökad anknytning till den globala marknaden.
- Gör ordning och reda på arbetsmarknaden till en näringspolitisk huvudfråga för att hävda konkurrensneutralitet i näringslivet.
- Stärk arbetstagare och individer genom samordnad regional satsning på utbildning och kompetensutveckling anpassad till utvecklingen inom näringsliv och offentliga verksamheter. Driv frågan om det innovativa arbetslivet.

När det gäller det egna arbetet finns flera angelägna uppgifter:

- Utarbeta en facklig strategi för tillväxtarbetet i regionen exempelvis utifrån arbetet med tillväxtprogram.
- Genomför utbildnings- och informationsinsatser bland förbundsavdelningarna inom distriktet.
- Utveckla nya kontakter med företrädare för myndigheter, företag och högskolor.
- Bygg upp och precisera uppgifterna för strukturråden och övriga ansvariga för det tillväxtpolitiska arbetet.

Rapporten beställs från LO-distribution:
lo@strombergdistribution.se
026-24 90 26

Februari 2006
ISBN 91-566-2234-1
www.lo.se